

Nasilje nad ženama u politici

DeFacto Consultancy

02/2024

Osnovne informacije

Naziv: DeFacto Consultancy

Adresa: 8. marta 55, 81000 Podgorica, Montenegro

Telefonski broj: +382 69 61 77 61

E-mail: office@defacto.me

Web stranica: www.defacto.me

Istraživanje je dio projekta Vestminsterske fondacije za demokratiju u Crnoj Gori.

Napomena:

Stavovi izneseni u ovoj publikaciji ne predstavljaju nužno stavove Vestminsterske fondacije u Crnoj Gori. Svi pojmovi upotrijebljeni u istraživačkom radu u muškom gramatičkom rodu obuhvataju muški i ženski rod lica na koja se odnose

Ključne preporuke

Nasilje nad ženama u politici predstavlja ozbiljan izazov širom svijeta, pa i u Crnoj Gori. Kroz istraživanja i razgovore s relevantnim akterima, identifikovani su ključni problemi, što je rezultiralo formulisanjem niza preporuka usmjerenih na suzbijanje ovog oblika nasilja i stvaranje inkluzivnijeg političkog okruženja. Evo ključnih preporuka koje bi trebalo razmotriti:

SET PREPORUKA: Edukacija i širenje svijesti

Opis: Implementirati programe edukacije i širenja svijesti kako bi se smanjili stereotipi o rodnim ulogama i promovisala važnost rodne ravnopravnosti u politici. Ovi programi treba da budu usmjereni na širu javnost, političke aktere, medije i organizacije civilnog društva. Takođe, od izuzetnog značaja je dodatna edukacija o sigurnosti na internetu koja bi trebala biti dostupna političkim akterima, posebno ženama u politici.

Akcione mjere:	
Vladine institucije	<ul style="list-style-type: none"> Implementacija obaveznih kurseva o rodnoj ravnopravnosti za političare i javne službenike.
	<ul style="list-style-type: none"> Investiranje u javne kampanje koje promovišu rodnu ravnopravnost i osveščivanje o štetnosti stereotipa o rodnim ulogama.
Mediji	<ul style="list-style-type: none"> Izrada smjernica za izvještavanje o rodnoj ravnopravnosti i edukovanje novinara o značaju neutralnog i inkluzivnog izvještavanja.
	<ul style="list-style-type: none"> Osiguravanje većeg prisustva žena i drugih marginalizovanih grupa u medijima, kako bi se prikazala raznolikost rodnih uloga i perspektiva.
	<ul style="list-style-type: none"> Promovisanje programa koji ističu pozitivne primjere rodne ravnopravnosti i pružaju platformu za diskusiju o ovim temama.
Organizacije civilnog društva	<ul style="list-style-type: none"> Organizovanje radionica, seminara i javnih događaja posvećenih edukaciji o rodnoj ravnopravnosti.
	<ul style="list-style-type: none"> Praćenje implementacije politika i programa koji se odnose na rodnu ravnopravnost i pružanje povratne informacije vladinim institucijama o njihovoj efikasnosti i potrebama za poboljšanjem.
	<ul style="list-style-type: none"> Povećanje saradnje sa lokalnim zajednicama i podrška inicijativama koje promovišu rodnu ravnopravnost na lokalnom nivou.
Obrazovne institucije	<ul style="list-style-type: none"> Uvođenje programa edukacije o rodnoj ravnopravnosti u školske i univerzitetske kurikulume.
	<ul style="list-style-type: none"> Osiguravanje da nastavni materijali i aktivnosti podržavaju razumijevanje i poštovanje različitih rodnih identiteta i uloga.

- Pružanje podrške učiteljima i profesorima kako bi mogli efikasno da podučavaju o ovim temama i prepoznaju i reaguju na rodno zasnovano nasilje i diskriminaciju u školskom okruženju.

SET PREPORUKA: Jačanje pravnog i političkog okvira

Opis: Donošenje sveobuhvatnog zakonodavstva protiv nasilja nad ženama u politici, koje uključuje stroge kazne, zaštitne mjere i politike unutar političkih partija i vladinih institucija, ključno je za osiguranje pravnog okvira i prevenciju nasilja nad ženama u politici. Dodatno, za prevenciju online nasilja, važno je izraditi strategije za prevenciju online nasilja, uključujući saradnju s platformama društvenih medija i jačanje zakonskih mehanizama. Takođe, političke partije moraju aktivno podržati žene u politici kroz mentorstvo, obuku i unapređivanje na visoke pozicije unutar stranaka. Važno je uspostaviti jasne smjernice unutar stranaka za sprječavanje i sankcionisanje nasilja nad ženama u politici. Od izuzetne važnosti je i povećanje vidljivosti žena u politici kroz podsticanje aktivnog učešća žena u politici putem medijskih kampanja, javnih rasprava i promocije pozitivnih primjera žena lidera. Važno je prepoznati i nagraditi doprinos žena politici kako bi se ohrabrilo njihovo angažovanje.

Akcione mjere:	
Vlade i zakonodavna tijela	<ul style="list-style-type: none"> • Donošenje i sprovođenje sveobuhvatnih zakona protiv nasilja nad ženama u politici, uključujući stroge kazne za počinioc. • Usvajanje posebnih politika i programa unutar vladinih institucija za zaštitu političarki od nasilja i diskriminacije. • Obezbeđivanje pravnog okvira koji omogućava brzo i efikasno procesuiranje slučajeva nasilja nad ženama u politici.
Političke partije	<ul style="list-style-type: none"> • Implementacija unutar-stranačkih politika koje osuđuju i sankcionišu nasilje nad ženama u politici, uključujući obuku članova političkih partija o značaju rodne ravnopravnosti. • Promovisanje aktivnog učešća žena u politici kroz kvote ili druge afirmativne mjere. • Pružanje podrške političarkama koje su izložene nasilju, uključujući pružanje sigurnih prostora i savjetovanja.
Organizacije civilnog društva	<ul style="list-style-type: none"> • Pružanje obuke i edukacije političarkama o njihovim pravima i mjerama zaštite. • Praćenje implementacije zakona i politika za zaštitu žena u politici, te izvještavanje o slučajevima nasilja i diskriminacije.
Mediji	<ul style="list-style-type: none"> • Promovisanje inkluzivnog izvještavanja koje ne toleriše nasilje nad političarkama i ne doprinosi stereotipima.

- Pružanje podrške političarkama da se čuje njihov glas i da budu predstavljene na jednak način kao i njihove muške kolege.

SET PREPORUKA: Prikupljanje podataka i istraživanja

Sistematsko prikupljanje podataka i istraživanje su ključni za razumijevanje i borbu protiv nasilja nad ženama u politici. Nalazi istraživanja pružaju osnov za razvoj politika i zakona, podržavaju zagovarače u njihovim naporima da promijene politike i akcije kako bi se osigurala rodna ravnopravnost, demokratsko upravljanje i poštovanje ljudskih prava u političkim prostorima.

Akcione mjere:	
Vlade i zakonodavna tijela	• Finansiranje istraživačkih projekata o nasilju nad ženama u politici i podrška nezavisnim istraživačkim organizacijama.
	• Uspostavljanje sistema za prikupljanje podataka o nasilju nad ženama u politici, uključujući sistematično praćenje incidenata i njihovu kategorizaciju.
	• Uspostavljanje obaveznog izvještavanja političkih organizacija i institucija o slučajevima nasilja nad ženama.
Nevladine organizacije	• Sprovođenje istraživanja o nasilju nad ženama u politici kako bi se identifikovali trendovi, uzroci i posljedice.
	• Pružanje obuke istraživačima i aktivistima o metodologijama prikupljanja podataka i analize rezultata.
	• Promovisanje saradnje između različitih organizacija kako bi se podaci i nalazi istraživanja podijelili i iskoristili u zagovaranju za promjene politika.
Međunarodne organizacije	• Pružanje tehničke podrške zemljama u razvoju u izgradnji kapaciteta za prikupljanje podataka i istraživanje o nasilju nad ženama u politici.
	• Finansiranje istraživačkih projekata i inicijativa koje se bave ovom temom.
	• Organizovanje međunarodnih konferencija i foruma posvećenih nasilju nad ženama u politici radi razmjene najboljih praksi i unapređenja saradnje.

Implementacija ovih preporuka zahtijeva koordinisane napore političkih lidera, institucija, organizacija civilnog društva i šire javnosti. Samo zajedničkim angažmanom možemo stvoriti političko okruženje u kojem će žene imati jednake mogućnosti i sigurnost da doprinesu političkom procesu bez straha od nasilja i diskriminacije.

Uvod

Nasilje nad ženama u politici je oblast u povoju kad su u pitanju studije nasilja i rodne studije. Samim tim, ovoj oblasti nedostaju definicije i koncepti oko kojih postoji određeni konsenzus, ali i sistematična istraživanja koja bi ponudila teorijski, ali i širi praktični doprinos razumijevanju ove pojave. U isto vrijeme, nasilje nad ženama u politici postaje globalni fenomen sa bitnim negativnim društvenim implikacijama.

Postoji više načina da se definiše nasilje nad ženama u politici, a jedan je da su to akti ili prijetnje nasiljem koji rezultiraju fizičkim, psihološkim ili simboličkim posljedicama i patnjama žena uključenim u, ili povezanim sa politikom.¹ Jedna od kritika upućena nastojanju da se ovaj fenomen adekvatno definiše, jeste i da su naučnici podlegli aktivističkim definicijama, te da nepotrebno definišu nešto što je samo potkategorija nasilja u politici. Zagovornici ovog pristupa su fokusirani na to da ovi akti nasilja ne krše samo politička prava žena nego i druge zakone jer je zakonodavstvo neadekvatno, s obzirom na široko rasprostranjenu nekažnjivost kaznenih djela povezanih sa ovim nasiljem.²

Ipak, oni koji proučavaju ovaj fenomen sve više zagovaraju tezu da se nasilje nad ženama u politici razlikuje od nasilja u politici, jer teži da spriječi učešće žena kao žena.³ Pristrasnost prema ženama u ulozi političarki proizlazi iz strukturnog nasilja, koristi kulturno nasilje, i rezultira simboličkim nasiljem, to je ono što razlikuje ovaj fenomen od drugih oblika političkog nasilja.⁴ Ovaj problem prisutan je u svim djelovima svijeta i više je od pitanja iz oblasti krivičnog prava sa ozbiljnim posljedicama i izazovima za demokratiju, ljudska prava i rodnu ravnopravnost.

Porast nasilja nad ženama u politici prati porast prisustva žena u političkoj sferi.⁵ Naime, tokom posljednje decenije se deskriptivna zastupljenost žena u politici, u smislu brojeva, povećala širom svijeta. U Crnoj Gori, značajan i relativno stabilan trend možemo pratiti od uvođenja efikasnijeg sistema izbornih kvota 2013. godine. U teoriji, deskriptivna zastupljenost trebalo bi da dovede do povećane supstantivne zastupljenosti i to je upravo ono što nasilje nad ženama u politici pokušava da spriječi. Targetirajući aktivne političarke i destimulirajući aktivno učešće žena u politici, akti nasilja dovode do pasiviziranja žena na pozicijama moći, što zatim ojačava argument o njihovom (ne)kvalitetu.

Nasilje nad ženama u politici ima više formi – fizičko, seksualno, psihološko, ekonomsko... Pored toga, nasilje nad ženama u politici može da se javi u specifičnoj formi semiotičkog nasilja. Ovaj tip nasilja se može definisati kao ono koje koristi seksističke riječi i ilustracije kako bi se žena u politici

¹ Kuperberg, Rebecca. 2017. "Sexual Violence against Women in Politics." Unpublished manuscript.

² Krook, Mona Lena, Restrepo Sanin, Juliana. 2016. „Violence Against Women in Politics. A Defence of the Concept.“ *Politica y gobierno*, vol.23. no.2

³ Ibid.

⁴ Krook ML, Restrepo Sanin J. The Cost of Doing Politics? Analyzing Violence and Harassment against Female Politicians. *Perspectives on Politics*. 2020;18(3):740-755.

⁵ Krook, Mona Lena. „Violence Against Women in Politics.“ *Journal of Democracy*, Vol. 28, no. 1

povrijedila, disciplinovala i na kraju, potčinila.⁶ Ovo nasilje se pojavljuje u dva oblika: kao činjenje žena nevidljivima i kao činjenje žena nekompetentnima. Prvo nastoji izbrisati žene kao političke akterke i poreći im pravo da govore i da se čuju u političkim debatama. Drugo odbacuje kvalifikacije žena za obavljanje političkih uloga na osnovu rodni stereotipa vezanih uz temperament, znanje, seksualnu objektivaciju i ženstvenost.⁷ Semiotičko nasilje nije samo dio šireg fenomena nasilja, već i najrasprostranjeniji, prikriveni i najčešće relativizovani oblik nasilja nad ženama.⁸ Stoga je prepoznavanje semiotičkog nasilja važno kako za feministička istraživanja, tako i za aktivizam.

Razumijevanje i prepoznavanje oblika nasilja nad ženama u politici važno je iz više razloga. Prvo, jer omogućava razumijevanje različitih oblika nasilja s kojima se žene suočavaju u političkom okruženju, što može pomoći u oblikovanju strategija prevencije i zaštite. Drugo, istraživanje ovog fenomena naglašava potrebu za promjenama u političkim strukturama i kulturi kako bi se osigurala ravnopravna participacija žena. Takođe, prepoznavanje ovog problema podstiče javnu svijest da razumije i prihvati poteškoće s kojima se suočavaju žene u politici. To, pak, podstiče aktivizam i podršku za promjene. Konačno, istraživanje nasilja nad ženama u politici doprinosi izgradnji šireg razumijevanja rodne nejednakosti i strukturalnog nasilja u društvu.

Metodologija istraživanja

Agencija DeFacto Consultancy sprovela je sveobuhvatno istraživanje koristeći kombinovanu metodologiju kako bi prikupila podatke iz različitih izvora, osiguravajući temeljnu analizu nasilja nad ženama u politici. Istraživanje je sprovedeno pomoću sljedećih ključnih komponenata:

- › Istraživanje javnog mnjenja
- › Dubinski intervjui sa istaknutim licima iz crnogorske politike
- › Fokus grupe iz omladinskih krugova političkih partija
- › Monitoring medijskih izvora i komentara sa društvenih mreža i portala
- › Desk istraživanje postojeće literature

Istraživanje javnog mnjenja

Za potrebe istraživanja javnog mnjenja agencija DeFacto Consultancy je obavila terensko (face-to-face) istraživanje na nacionalno reprezentativnom uzorku od 1008 ispitanika i ispitanica starijih od 18 godina u Crnoj Gori. Podaci dobijeni po uzorku dizajniranom na ovaj način garantuju maksimalnu grešku mjerenja od +/- 3,1%, pri intervalu povjerenja od 95% za sve pojave izmjerene sa incidencom 50% odgovora. Istraživanje je realizovano CAPI (Computer-Assisted Personal Interviewing)

⁶ Krook, Mona Lena. „Semiotic Violence against Women: Theorizing Harms against Female Politicians.“ Signs: Journal of Women in Culture and Society. Vol. 47. no.2

⁷ Ibid.

⁸ Ibid.

metodom prikupljanja podataka, koja podrazumijeva intervju uživo između anketara i ispitanika. Upitnik je programiran na tabletima koje agencija posjeduje za ovu namjenu. Ovakav vid prikupljanja podataka danas je prihvaćen kao zlatni standard u istaživanjima širom svijeta, zbog smanjene mogućnosti ljudske greške prilikom intervjuisanja, brzog pristupa podacima, pouzdanosti platformi za prikupljanja podataka, i bolje kontrole rada anketara i kvaliteta dobijenih podataka.

Izvršena je dvoetapna stratifikacija tokom procesa definisanja uzorka. U prvom koraku, opšta populacija Crne Gore podijeljena je u tri grupe (stratuma) koje odgovaraju geografskim regionima u Crnoj Gori (sjever, centar i jug). U drugom koraku, stratifikacija je izvršena prema veličini naselja. Sva biračka mjesta, koja su korištena kao primarne tačke uzorkovanja (Primary Sampling Units - PSU), podijeljena su u tri kategorije, unutar tri regionalne grupe: velika, srednja i mala biračka mjesta. To odražava veličinu naselja i urbano-ruralnu podjelu unutar zemlje, pri čemu su veća biračka mjesta urbanija, a manja biračka mjesta ruralnija. Nakon podjele svih biračkih mjesta u ovih devet ćelija (tri po regionu, i dodatno tri po veličini u svakom regionu), odabrano je 84 PSU-a, proporcionalno, na temelju veličine regiona. Ovi PSU-i su odabrani putem PPS (vjerovatnoća proporcionalna veličini – Probability Porportional to Size) metode. U svakom PSU-u sprovedeno je 12 intervjua.

Dodatno, izbor ispitanika unutar izabranih PSU vrši se po definisanim procedurama rada. Najprije anketar/ka vrši izbor domaćinstva, procedurom nasumičnog hodanja (engl, *random walk*) i izbora svake treće kuće/domaćinstva. Na kraju se, unutar domaćinstva, izbor ispitanika vrši po metodi posljednjeg rođendana od svih članova domaćinstva koji ispunjavaju postavljene kriterijume i mogu biti učesnici istraživanja. Po završetku prikupljanja podataka, vrši se post-stratifikacija podataka u odnosu na osnovne demografske karakteristike ispitanike, a u skladu sa najnovijim dostupnim podacima Zavoda za statistiku – MONSTAT-a. Posebna pažnja je posvećena integraciji rodne perspektive gdje je osigurano najmanje 50% ženskih ispitanika. Prikupljanje podataka na terenu trajalo je od 15. januara 2024. godine do 28. januara 2024. godine.

Upitnik je bio pripremljen u bliskoj saradnji s Vestminsterskom fondacijom za demokraciju (WFD), uzimajući u obzir osjetljivu prirodu ove teme. Sljedeće teme su obuhvaćene ovim upitnikom: rodne uloge u crnogorskom društvu, žene u politici u Crnoj Gori, online nasilje, nasilje nad ženama u politici i zaštita žena u politici od nasilja. Čitav upitnik se može naći u Aneksu ovog izvještaja.

Dubinski intervjui

Komponenta intervjua sa političarima bila je sastavni dio našeg sveobuhvatnog istraživanja nasilja nad ženama u crnogorskoj politici. Intervjui su osmišljeni kako bi pružili nijansirane uvide u percepcije i iskustva političara, kako muških tako i ženskih, unutar političke sfere. Cilj je bio razumjeti opseg prisustva nasilja nad ženama, izazove s kojima se suočavaju, kao i ulogu političara i političarki u rješavanju tih problema.

Naš pristup intervjuisanju političara i političarki uključivao je dubinske, polu-strukturirane intervjue koji su omogućavali sagovornicima da otvoreno izraze svoje stavove i podijele svoja iskustva. Zbog osjetljive prirode teme, prioriteti ovih intervjua bili su povjerljivost i anonimnost sagovornika. Intervju je obuhvatio širok raspon pitanja i tema, uključujući:

- › Percepcije prirode nasilja nad ženama u politici
- › Lična iskustva i izazove sa kojima se suočavaju političarke
- › Najčešći oblici nasilja koje žene doživljavaju u politici
- › Medijsko prikazivanje političarki u poređenju sa njihovim muškim kolegama
- › Pristupi i politike političkih stranaka u rješavanju nasilja prema svojim članicama
- › Svijest o postojećim politikama ili zakonodavstvu usmjerenom na suzbijanje nasilja nad ženama u politici

Prilikom odabira sagovornika, osigurali smo zastupljenost različitih političkih partija u Crnoj Gori. Odabir je obuhvatio aktuelne, ali i neke bivše, političare i političarke iz različitih stranaka, ideologija i demografija, kako bi se uhvatio širok spektar iskustava. Intevjui su obavljani sa sljedećim istaknutim licima iz crnogorske politike:

- Valentina Minić (Demokrate)
- Drita Lolla (DPS)
- Sabina Muratović (Bošnjačka stranka)
- Božena Jelušić (URA)
- Branka Bošnjak (PZP)
- Jovana Marović (bivša članica URA)
- Draginja Vuksanović Stanković (bivša članica SDP)
- Aleksandra Vuković Kuč (DPS)
- Ana Novaković Đurović (URA)
- Boris Mugoša (SD)

Intervjui su pružili bogate kvalitativne podatke i dublje razumijevanje ličnih iskustava i percepcija aktuelnih i bivših političara i političarki. Kompletan vodič dubinskih intervjuja se može naći u Aneksu ovog izvještaja. Ova komponenta studije je sprovedena sa najvišim etičkim standardima, uz obezbjeđivanje informisanog pristanka i zaštite podataka za sve sagovornike.

Fokus grupe

Istraživački tim DeFacto Consultancy sproveo je šest fokus grupa kao dio sveobuhvatnog istraživanja nasilja nad ženama u crnogorskoj politici. Ove fokus grupe predstavljaju ključnu komponentu u razumijevanju nijansiranih perspektiva i iskustava pojedinaca, posebno mladih predstavnika, unutar političkog pejzaža. Fokus grupe pružaju dinamičnu platformu za učešće u strukturiranim diskusijama koje vodi moderator, i omogućavaju istraživanje stavova, vjerovanja i iskustava vezanih za određeni istraživački cilj. Kroz interaktivni dijalog, učesnici pružaju dubinske uvide koji dopunjuju kvantitativne podatke prikupljene putem anketa i praćenja medija.

Metodološki pristup odabiru i dizajniranju fokus grupa pažljivo je osmišljen kako bi se osigurala inkluzivnost različitih konteksta, obuhvatajući varijacije u rodnoj ravnoteži, zaposlenju i geografskim lokacijama. Svaka fokus grupa se sastojala od 6 do 8 učesnika od 18 do 34 godina starosti, što obezbjeđuje intimno i povoljno okruženje za otvorenu diskusiju. Održano je šest fokus grupa gdje smo prikupili učesnike iz omladinskih krugova sljedećih političkih partija; Bošnjačka stranka (BS), Demokratska Crna Gora (DCG), Demokratska partija socijalista Crne Gore (DPS), Nova srpska demokratija (NSD), Pokret Evropa Sad (PES) i Socijaldemokrate Crne Gore (SD). Diskusije unutar

ovih fokus grupa su se vodile oko ključnih tema poput percepcije nasilja nad ženama u politici, ličnih iskustava učesnika, medijskog prikazivanja, i politika koje se bave nasiljem nad ženama u politici. Prodom u ove teme, cilj nam je bio otkriti osnovne izazove i prilike za stvaranje inkluzivnijeg i pravednijeg političkog okruženja. Vodič za fokus grupe nalazi se u Aneksu uz ovaj izvještaj.

Odluka da se ove fokus grupe sprovedu online olakšala je učešće osoba iz geografski udaljenih regiona, uklanjajući prepreke poput putovanja i dostupnosti vremena. Ovim pristupom osigurali smo da se čuju raznoliki glasovi, što doprinosi sveobuhvatnom razumijevanju aktuelnog problema.

Monitoring medijskih izvora i komentara sa društvenih mreža i portala

Monitoring medijskih izvora jedna je od ključnih komponenata ovog istraživanja nasilja nad ženama u crnogorskoj politici. Ovaj dio opisuje detaljnu metodologiju za praćenje medijskog izvještavanja o ovom pitanju, osiguravajući sistematičnu i detaljnu analizu medijskog pejzaža.

Ova analiza je detaljno ispitala narativ koji se koristi u prikazivanju žena u politici, uzimajući u obzir aspekte poput jezika, tona, okvira i prevalencije rodne pristranosti. U svrhu ovog istraživanja, ocijenili smo kako mediji prikazuju žene u politici u Crnoj Gori. Identifikovali smo sljedeće medijske izvore kao najistaknutije u Crnoj Gori; RTCG, Vijesti, In4S, Borba, Antena M, Analitika i CDM. Analiza obuhvata izvještavanje o temama nasilja prema ženama u politici u periodu od šest mjeseci (od 1. jula 2023. godine do 31. decembra 2023. godine). Za potrebe ove analize, prikupljen je materijal o izvještavanju pomenutih medija u navedenom periodu, iz baze novinskih priloga kojom raspolaže agencija Arhimed. Agencija DeFacto organizovala je tim saradnika koji su analizirali svaki medijski izvor i njegovo izvještavanje. Kako bi se medijski izvori analizirali na jedinstven način, istraživački tim je osmislio specifičan set pokazatelja koje je pratio tim programera. Ovo je sprovedeno individualnom analizom svakog medijskog sadržaja i istovremeno praćenjem postavljene *kodne šeme* kako bi se identifikovalo kako mediji izvještavaju o ženama u političkom okruženju. Ukupno je kodirano 2048 jedinstvenih tekstova. Kodna šema je služila kao strukturirani vodič programerima kako bi jednoobrazno ocijenili medijske izvore. Ona je pomogla u sistematičnom identifikovanju obrazaca pristranosti i neuravnoteženosti u medijskom izvještavanju o političarkama. Ova analiza je pružila vrijedne uvide u to kako mediji oblikuju javno mišljenje i doprinose pitanju nasilja nad ženama u crnogorskoj politici.

Uporedo sa monitoringom medijskih izvora, odrađena je i analiza online nasilja u komentarima sa gorepomenutih portala i Facebook stranica u periodu od 1. jula do 31. decembra 2023. godine. Istraživački tim je prvo identifikovao političarke koje su bile izložene izraženom online nasilju. Političarke koje su uključene u analizu su: Aleksandra Vuković Kuč, Anđela Jakšić Stojanović, Božena Jelušić, Draginja Vuksanović Stanković, Jelena Borovinić Bojović, Jelena Božović, Jevrosima Pejović, Kenana Strujić Harbić, Maida Gorčević, Simonida Kordić, Suada Zoronjić, Vesna Bratić i Zdenka Popović. Nakon toga je analizirano 24909 komentara sa portala i 5378 komentara sa Facebook-a kroz dva talasa.

U prvom krugu analize, pregledani su svi komentari kako bi se utvrdilo prisustvo online nasilja ili stereotipa o ženama i rodnim ulogama. Komentari koji su identifikovani kao nasilje nad ženama ili

neprijemni komentari dodatno su kodirani prema unaprijed dizajniranoj kodnoj šemi kako bi klasifikovali vrstu nasilja. Takođe, prikupljeni su podaci o broju lajkova (pozitivnih reakcija) i dislajkova (negativnih reakcija) koje su komentari dobili, kao i o imenima naloga koji su ih postavili. Ovo je od posebnog značaja kako bismo vidjeli da li online nasilje nad političarkama generišu isti profili ili je manji broj onih koji više puta komentarišu jezikom online nasilja ili stereotipa o ženama u politici

Dodatno, analizirali smo koliko odgovora su generisali komentari koji predstavljaju online nasilje, kako bismo procijenili učestalost interakcije. Na kraju su rezultati podijeljeni u dvije cjeline: nasilje nad političarkama u komentarima sa portala i nasilje nad političarkama u komentarima na Facebook-u.

Desk istraživanje postojeće literature

Uz monitoring medija koji je sproveden u Crnoj Gori, istraživački tim DeFacto takođe je sproveo desk istraživanje o preporukama i najboljim praksama. Prikupljen je širok izbor preporuka i najboljih praksi iz naprednih demokratija. Ova analiza služi kao dragocjen resurs za analizu nasilja nad ženama u crnogorskoj politici.

Odrađena je dubinska analiza najboljih praksi, uzimajući u obzir jedinstveni politički, kulturni i socijalni kontekst Crne Gore. Ova kontekstualna analiza je ključna jer obezbjeđuje da definisane preporuke ne budu samo zasnovane na teoriji već i praktično izvodljive i korisne.

Glavni cilj je doprinijeti poboljšanom okruženju za žene u politici u Crnoj Gori. Ovaj pristup omogućava nam da pružimo praktične i prilagođene preporuke za osnaživanje žena u crnogorskoj političkoj sferi. Cilj nije samo identifikovati efikasne strategije iz cijelog sveta, već i prilagoditi ih specifičnim potrebama i izazovima sa kojima se suočavaju žene u crnogorskoj politici. Na taj način doprinosimo stvaranju inkluzivnijeg i pravednijeg političkog okruženja za žene, promovišući njihovo aktivno učešće kako na stranačkom, tako i na državnom nivou.

Istraživanje javnog mnjenja

Nasilje nad ženama u politici predstavlja ozbiljan izazov koji zahtjeva temeljno razumijevanje i istraživanje kako bi se identifikovali uzroci, posljedice i adekvatne preventivne strategije i zaštitne mjere. Ovaj dio studije fokusira se na analizu rezultata kvantitativnog istraživanja o nasilju nad ženama u politici u Crnoj Gori, čime se doprinosi boljem razumijevanju kompleksnosti ovog problema kroz dublju analizu percepcija i iskustava vezanih za nasilje nad ženama u politici u Crnoj Gori.

Nakon pregleda glavnih rezultata kvantitativnog istraživanja, kroz sedam ključnih cjelina, analiziraćemo različite aspekte ove problematike:

1. Percepcije o rodnim ulogama: U ovoj cjelini ukazujemo na percepcije građana Crne Gore o rodnim ulogama, te položajima za koje smatraju da muškarci i žene treba da zauzmu kako u privatnom, tako i u profesionalnom životu. Ovakva analiza omogućava sagledavanje tradicionalnih stavova prema ženama i očekivanja od žena u političkom kontekstu, istražujući kako ti stereotipi mogu biti povezani s pojavom nasilja.
2. Percepcija položaja i uloge žena u politici u Crnoj Gori: Ovaj dio analize posvećen je dubljem razumijevanju kako su žene percipirane u političkom prostoru Crne Gore. Istražuju se stavovi o položaju i ulozi žena u politici, i identifikuju mogući faktori koji doprinose ili ograničavaju njihovo učešće.
3. Online nasilje: U ovoj cjelini istraživanja, osvrćemo se na percepcije građana Crne Gore o onome što *online* nasilje predstavlja, te koliko je ono prisutno u modernom društvu.
4. Percepcija nasilja nad ženama u politici: U ovoj cjelini pružamo uvid u to kako se nasilje nad ženama u politici percipira u društvu. Istražujući javno mnjenje i stavove, analiziran je stepen osviještenosti i senzitivnosti prema ovom problemu.
5. Medijsko izještavanje o slučajevima rodno zasnovanog nasilja u Crnoj Gori: Ukazuje se na percepcije građana Crne Gore o kvalitetu medijskog izvještavanja o slučajevima nasilja nad ženama u politici, te na percepcije njihove uloge u suzbijanju, odnosno povećanju, broja slučajeva istog.
6. Online nasilje nad ženama u politici: Analizom *online* nasilja, ukazujemo na specifične izazove sa kojima se žene u politici susreću u digitalnom prostoru. Fokus je na identifikaciji vrsta *online* nasilja i njegovih potencijalnih uticaja na političku participaciju žena.
7. Percepcija mehanizama za zaštitu žena u politici u Crnoj Gori: Posljednja cjelina usmjerena je na istraživanje percepcije dostupnih mehanizama za zaštitu žena u politici. Identifikacija efikasnih mehanizama i ukazivanje na potrebu za poboljšanjem postojećih, pruža smjernice za izgradnju održivog okvira zaštite.

Glavni nalazi

Percepcije o rodnim ulogama

- › Iako 55% ispitanika ističe da se ne slaže s konstatacijom da djeca ispaštaju kada majka ima posao, ostalih 45% se slaže sa istom.
- › Više od polovine građana Crne Gore (62,9%) smatra da je zadatak svake žene da bude majka. Pored toga, 58,1% ispitanika ističe da je dobra žena ona žena koja sluša svog muža, a 30,6% ističe da bi žena trebalo da bude domaćica, a ne da radi za platu.
- › Više od jedne trećine ispitanika (38,3%) smatra da “Kada nema dovoljno poslova u društvu/državi, muškarci treba da imaju prednost u odnosu na žene u pronalaženju posla.” – među kojima se 12,8% u potpunosti slaže sa ovom konstatacijom, a 25,5% se donekle slaže.
- › Kumulativno posmatrano, 48,2% građana Crne Gore smatra da su muškarci bolji politički lideri od žena.
- › S druge strane, 82,1% građana Crne Gore ističe da žena treba da radi i da bude ravnopravna na tržištu rada, dok 66,8% smatra da je neprihvatljivo da žena bude samo domaćica (da vodi brigu o domaćinstvu) i da ne radi i ima platu.

Percepcija položaja i uloge žene u politici

- › Građani Crne Gore smatraju da žene u politici češće posjeduju harizmu (31,9%), empatiju (30,6%), iskrenost (26,6%), i odgovornost (19,5%). S druge strane, osobine koje su posebno vezali za muškarce u politici su vođstvo (48,2%), integritet (36,9%), samopouzdanje (35,3%), diplomatija (35,%) i strateško razmišljanje (33,9%).
- › Više od polovine građana Crne Gore (61,1%) smatra da adekvatne prilike za učešće žena u politici postoje, dok je 23,7% istaklo da smatraju da ne postoje.
- › Slično tome, 62,9% ispitanika navodi da bi željelo da vidi više žena na poziciji odlučivanja u Crnoj Gori, dok 20,7% (čak petina) navodi da ne bi. Ostalih 16,4% ispitanika navodi da nema stav o datoj temi.
- › Dodatno, čak 34,4% građana Crne Gore smatra da bi ih veće prisustvo žena u politici dodatno zainteresovalo za politička dešavanja u Crnoj Gori. S druge strane, 65,6% ispitanika kaže da veći udio žena u političkom životu Crne Gore ne bi imao nikakvog uticaja na njihovu zainteresovanost za politička dešavanja
- › Ispitanici su u ukupno više od 70% slučajeva isticali da smatraju da žene u politici imaju pozitivan uticaj na politiku u Crnoj Gori. Dodatno, 16,7% ispitanika ističe da uopšte ne prepoznaju uticaj žena u politici Crne Gore.
- › Kada su upitani da navedu ime neke žene za koju vjeruju da je imala veliki uticaj na politička dešavanja u Crnoj Gori, građani Crne Gore su dominantno navodili Draginju Vuksanović Stanković (13,3%), Oliveru Injac (6,3%), Aleksandru Vuković Kuč (5,9%), Jelenu Borovinić Bojović (4,6%) i Zdenku Popović (3,6%). Ipak čak 43,8% ispitanika se uopšte nije moglo sjetiti niti jedne žene sa crnogorske političke scene.

- › Ispitanici su dominantno isticali nedostatak podrške od starne političkih partija (51,4%), zatim diskriminaciju na osnovu pola (44,8%), kao i kulturne i društvene norme (41,2%) kao osnovne barijere sa kojima se žene susreću prilikom političkog rada.

Online nasilje

- › Gotovo jedna trećina građana (31,4%) ističe da se *online* nasilje ogleda u prijetnjama i ucjenjivanju, dok 29,5% ističe uvrede i neprimjeren jezik kao vidove online nasilje. Dodatno, 4,9% građana je istaklo da za njih slanje neprimjerenog sadržaja predstavlja online nasilje, dok je 3,6% ispitanika istaklo ismijavanje. Čak 20,5% ispitanika je istaklo da nije sigurno šta bi navelo kao primjer online nasilja.
- › U pogledu bezbjednosti društvenih mreža, čak 51,2% građana ocjenjuje da su one donekle ili da uopšte nisu bezbjedne.
- › Isti broj ispitanika (51,2%) ocjenjuje da društvene mreže i mobilni operatori ne rade dovoljno na sprječavanju *online* nasilja.

Percepcija nasilja nad ženama u politici

- › Više od polovine ispitanika (62,4%) prepoznaje da problem nasilja nad ženama u politici postoji u Crnoj Gori, ipak 18,2% među njima ističe da je to veliki problem, dok 44,2% ističe da je problem, ali da on nije veliki problem.
- › Čak 22,2% ispitanika smatra da nasilje nad ženama u politici uopšte nije problem u Crnoj Gori.
- › Kada su upitani da navedu koliko često čuju/čitaju o nasilju nad ženama u politici u Crnoj Gori, 10% građana kažu da za takve slučajeve čuju često, 35,9% ponekad, 34,5% rijetko, dok 19,6% navodi da nikada nisu čuli za takav slučaj.
- › Ispitanici su prepoznali da se žene dominantno suočavaju sa onlajn/digitalnim (ukupno 58,7%), psihičkim (55,8%), ekonomskim (42,6%), te strukturnim/sistemskim nasiljem (40,9%).
- › Jedna četvrtina ispitanika je prepoznala da nasilje nad ženama u politici utiče na odluku da se manje žena bavi politikom u Crnoj Gori (25,4%). S druge strane, čak 47,2% njih je navelo da smatraju da nasilje ne utiče na njihovu odluku da se bave politikom, dok je 9,4% istaklo stav da smatra da se žene upravo zbog nasilja više bave politikom.
- › Pored toga, 17,7% ispitanika smatra da nasilje nad ženama u politici motiviše žene da rade kvalitetnije, dok 45,4% ispitanika navodi da smatraju da ih nasilje demotiviše.
- › Građani Crne Gore su u 14,2% slučajeva isticali i to da smatraju da su žene koje se bave politikom u Crnoj Gori značajno više ugrožene od muškaraca, dok je 43,3% navodilo da smatra da su donekle više ugrožene.
- › Građani Crne Gore u kumulativno 55,8% slučajeva prepoznaju da muškarci u politici svojim izjavama doprinose rastu nasilja nad ženama u politici.

Medijsko izvještavanje o slučajevima nasilja nad ženama u politici

- › Više od jedne četvrtine ispitanika (28,5%) smatra da mediji u dovoljnoj mjeri pokrivaju teme vezane za nasilje nad ženama u politici, dok 60,5% ispitanika ističe da te teme u medijima nisu

dovoljno pokrivena. Ostalih 11% ispitanika navodi da je tema nasilja nad ženama u politici pokrivena u većoj mjeri nego što bi trebala da bude.

- › Pored toga, građani Crne Gore u 13,5% slučajeva smatraju da mediji, prilikom izvještavanja o nasilju nad ženama u politici, pružaju u potpunosti objektivne informacije, dok 12,2% smatra da mediji svojim izvještavanjem doprinose senzacionalizmu.
- › S druge strane, 63,1% građana Crne Gore ističe da smatra da mediji svojim izvještavanjem doprinose rastu nasilja nad ženama u politici – od čega 5,7% ističe da mediji utiču velikoj mjeri, 26,2% uglavnom, a 31,2% da mediji donekle utiču. Ostalih 36,9% ispitanika ističe da smatra da mediji nemaju takav uticaj.

Online nasilje prema ženama u politici

- › Čak 27,7% ispitanika navodi da su bili u prilici da na društvenim mrežama ili/ili portalima vide komentare kojima se prijeti političarkama u Crnoj Gori.
- › Ispitanici su u 29,2% slučajeva prepoznali da postoji razlika u uvredama koje su upućene ženama koje se bave politikom, u komentarima na društvenim mrežama i na portalima, u odnosu na komentare i uvrede upućene muškarcima. Ostalih 70,8% ipak ističe da ta razlika ne postoji.
- › Ispitanici koji su prepoznali da ta razlika postoji (N=294) kazali su da se ona dominantno ogleda u činjenici da kada su komentari upućeni ženi oni češće sadrže nepristojan jezik i vulgarnost (55,1%), sadrže stereotipne izjave o ulozi žene (21,5%) ili prijetnje seksualnim nasiljem (5,7%).

Zaštita žena u politici od nasilja

- › Skoro polovina ispitanika i ispitanica (46,7%) navodi da bi prijavili nasilje policiji, dok blizu jedne četvrtine ispitanika i ispitanica (22,4%) navodi da uopšte ne bi prijavili nasilje.
- › Na pitanje o tome da li treba da bude kažnjivo pisanje uvredljivih i prijetljivih komentara na portalima i društvenim mrežama, dominantna većina ispitanika i ispitanica (87,5%) je odgovorilo potvrdno, dok je samo 12,5% onih koji smatraju da ne bi trebalo da bude kažnjivo.
- › Nešto više od polovine građana i građanki Crne Gore (52,6%) smatra da postojeći politički i pravni sistem pruža adekvatnu zaštitu političarkama koje su žrtve nasilja.

Pregled rezultata

Percepcije o rodnim ulogama

Istraživanje percepcija o rodnim ulogama u kontekstu nasilja nad ženama u politici je ključno jer omogućava dublje razumijevanje kako tradicionalni stavovi prema ženama i očekivanja od njih mogu doprinijeti njihovoj izloženosti nasilju. Analiza tih percepcija pruža uvid u društvene norme i stereotipe koji oblikuju političko okruženje, te olakšava identifikaciju područja u kojima je potrebno intervenirati radi stvaranja inkluzivnijeg i sigurnijeg političkog prostora za sve.

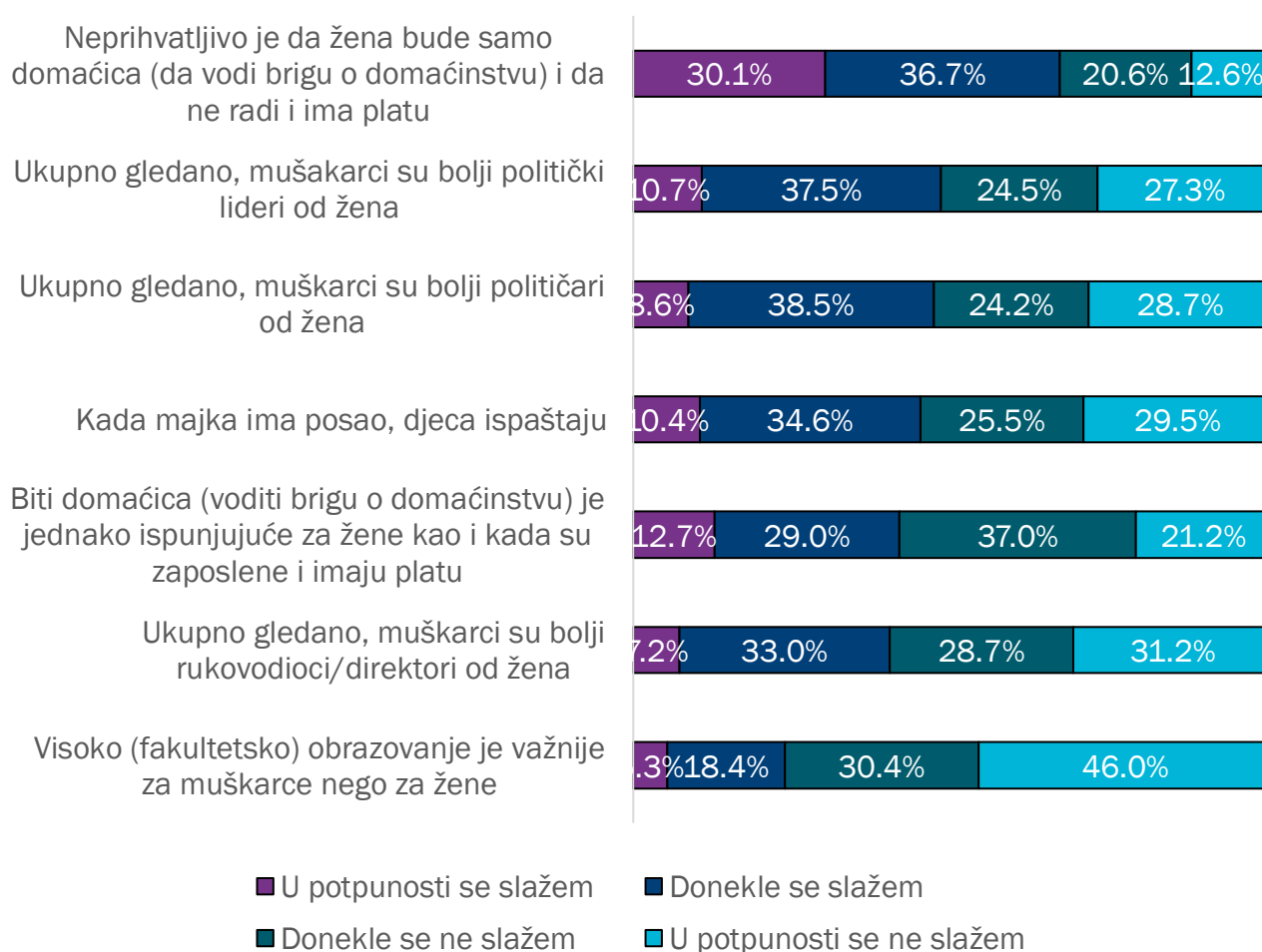
Kako bismo istražili ovu dimenziju, ispitanike smo zamolili da istaknu u kojoj mjeri se slažu sa konstatacijama vezanim za rodne uloge.

Na pitanje u kojoj mjeri se slažu sa konstatacijom „Neprihvatljivo je da žena bude samo domaćica (da vodi brigu o domaćinstvu) i da ne radi i ima platu.“ ukupno 66,8% ispitanika je istaklo da se slaže sa ovom konstatacijom – od čega se 30,1% u potpunosti slaže, a 36,7% donekle slaže sa istom.

Kumulativno posmatrano, 48,2% ispitanika je istaklo da smatra da su muškarci bolji politički lideri od žena – od čega je 10,7% istaklo da se u potpunosti slaže sa ovom konstatacijom, dok je 37,5% istaklo da se donekle slaže. Slično tome, 8,6% ispitanika je istaklo da se u potpunosti slaže sa konstatacijom da su muškarci bolji političari od žena, dok je 38,5% istaklo da se donekle slaže sa tom konstatacijom.

Dodatno, iako 55% ispitanika ističe da se ne slaže sa konstatacijom da djeca ispaštaju kada majka ima posao, ostalih 45% se slaže sa istom – od čega se 10,4% u potpunosti slaže sa tom konstatacijom.

Grafik 1 U kojoj mjeri se slažete sa sljedećim stavovima?

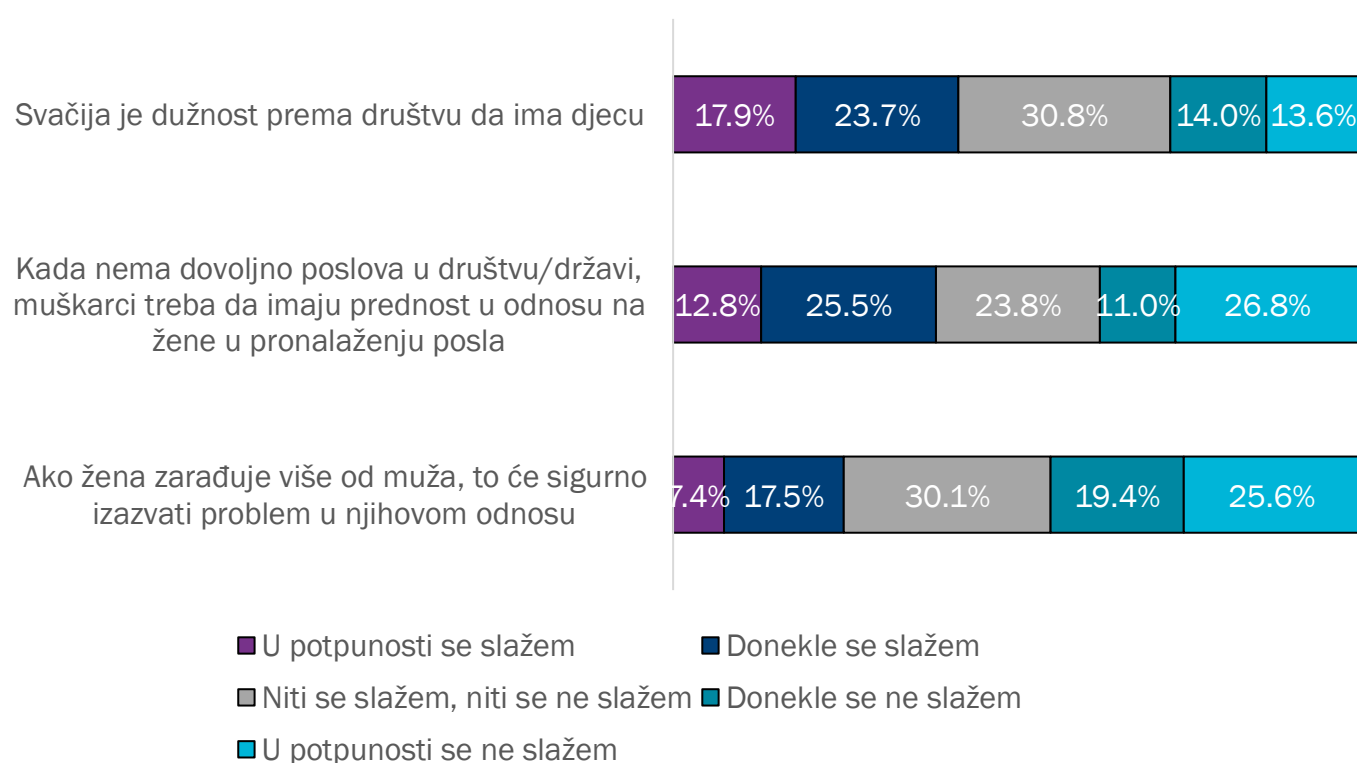

Pored toga, 41,6% ispitanika je istaklo da smatra da je svačija dužnost prema društvu da ima djecu, dok 30,8% ispitanika uopšte nije zazuzelo stav o ovom pitanju (Grafik 2). Slično tome, 38,3% ispitanika se slaže sa konstatacijom da “Kada nema dovoljno poslo-va u društvu/državi, muškarci treba da imaju prednost u odnosu na žene u pronalaženju posla.” – među kojima se 12,8% u potpunosti slaže sa ovom konstatacijom, a 25,5% se donekle slaže.

Važno je istaći i to da 24,9% ispitanika smatra da kada žena zarađuje više od muža, to sigurno izaziva probleme u njihovim partnerskim odnosima, dok 30,1% ispitanika uopšte nije zazuzelo stav o ovoj temi.

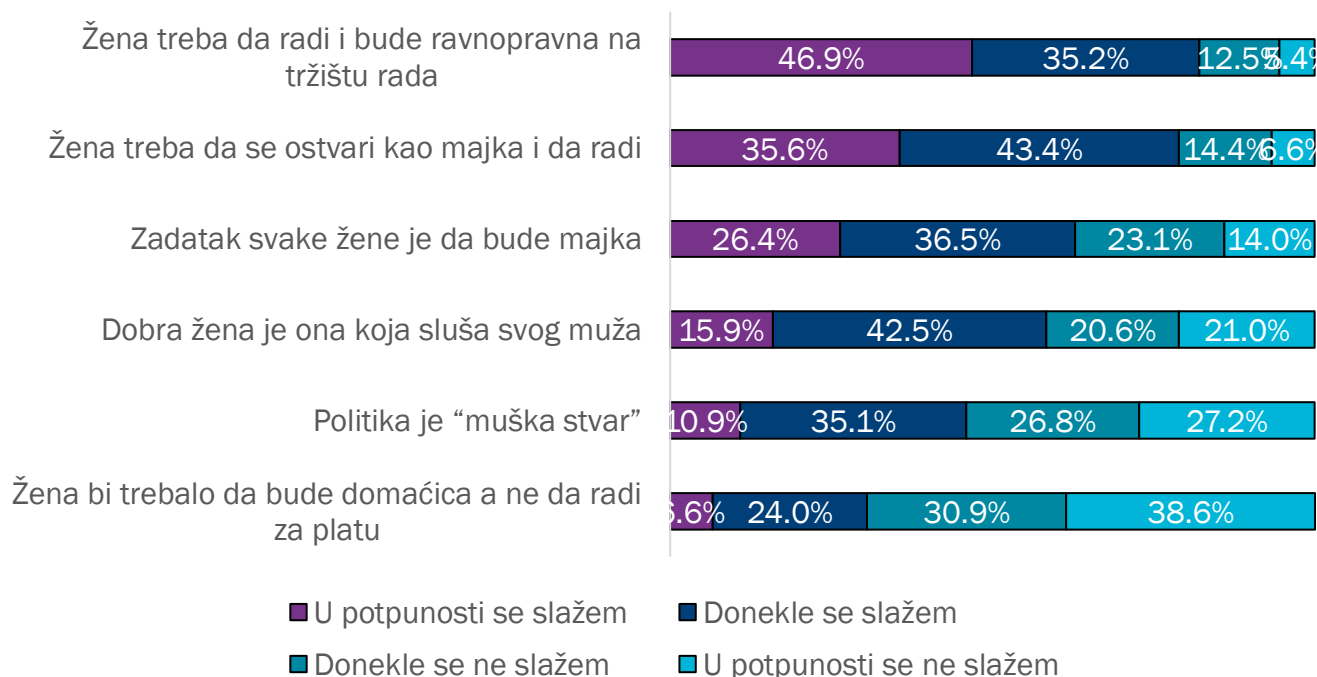
Grafik 2 U kojoj mjeri se slažete sa sljedećim stavovima?

Dalje, 82,1% ispitanika je istaklo da se slaže sa konstatacijom da žena treba da radi i da bude ravnopravna na tržištu rada – od čega je 46,9% navelo da se u potpunosti slaže sa ovim stavom, dok je 35,2% istaklo da se donekle slaže. Treba istaći i to da je 79% ispitanika istaklo da se slaže sa konstatacijom da žena treba da se ostvari kao majka i da radi.

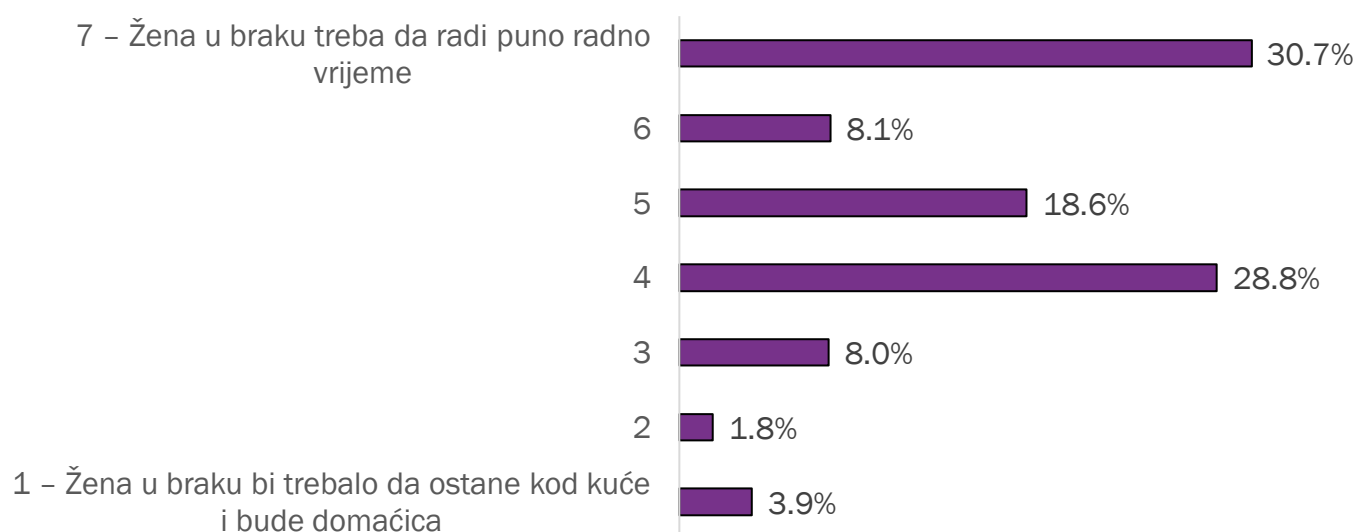
S druge strane, 62,9% ispitanika je istaklo da je zadatak svake žene da bude majka – 26,4% je istaklo da se u potpunosti slaže sa ovom konstatacijom, dok je 36,5% istaklo da se donekle slaže sa istom. Dodatno, 58,1% ispitanika se slaže sa konstatacijom da je dobra žena ona koja sluša svog muža, a 30,6% da se slaže sa konstatacijom da bi žena trebalo da bude domaćica, a ne da radi za platu.

Grafik 3 U kojoj mjeri se slažete sa sljedećim stavovima?

Ispitanike smo zamolili i da na skali od 1 do 7, označe kojem stanovištu su bliži, ukoliko 1 označava "Žena u braku bi trebalo da ostane kod kuće i bude domaćica", dok 7 označava "Žena u braku treba da radi puno radno vrijeme". Čak 30,7% građana Crne Gore je istaklo da se na označenoj ljestvici pozicionira na vrijednosti 7, dok je 3,9% istaklo da se pozicionira na vrijednosti 1.

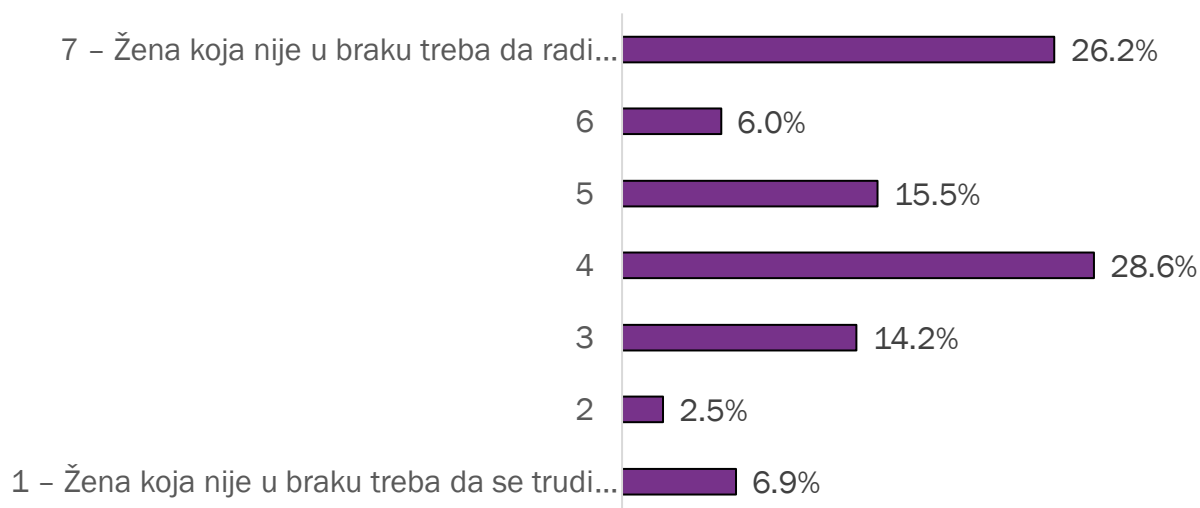
Grafik 4 Šta biste rekli, kom stanovištvu ste bliži?

Po istom principu, tražili smo od ispitanika da se pozicioniraju na skali od 1 do 7, ukoliko 1 označava "Žena koja nije u braku treba da se trudi da se što prije uda", dok 7 "Žena koja nije u braku treba da

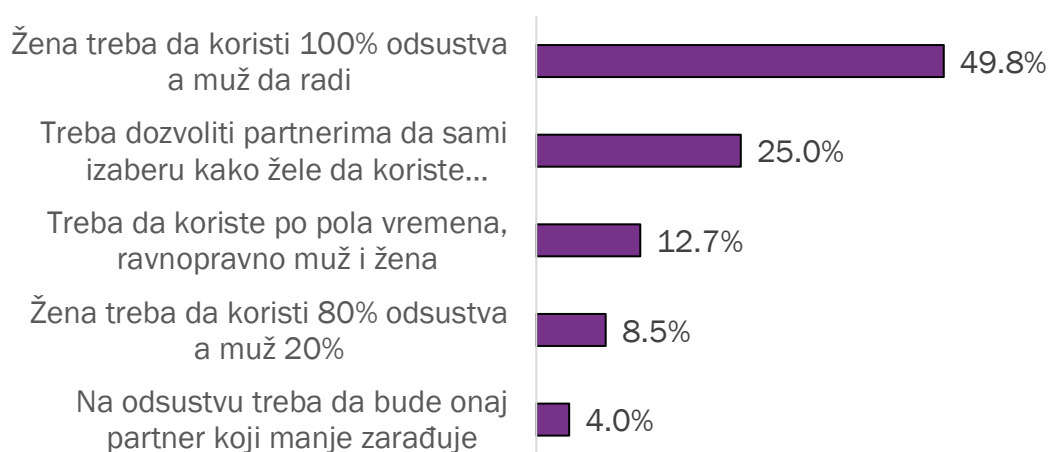
radi puno radno vrijeme”. Nešto više od jedne četvrtine ispitanika (26,2%) istaklo je da se na skali pozicionira na broju 7, dok je 6,9% istaklo da se pozicionira na tački 1.

Grafik 5 Šta biste rekli, kom stanovištu ste bliži?

Kada su upitani kako bi trebalo podijeliti porodiljsko odsustvo čak 49,8% ispitanika je istaklo da žena treba da iskoristi 100% odsustva. Dodatno, 25% građana Crne Gore je istaklo da partnerima treba dozvoliti da sami izaberu kako žele da koriste vrijeme predviđeno porodiljskim odsustvom. Svega 12,7% građana je istaklo da se porodiljsko odsustvo treba koristiti ravnopravno, 8,5% da žena treba koristiti 80% odsustva, a muž 20%, dok je 4% ispitanika navelo da na odsustvu treba da bude onaj partner koji manje zarađuje.

Grafik 6 Šta biste rekli, kako bi trebalo podijeliti porodiljsko odsustvo između muža i žene?

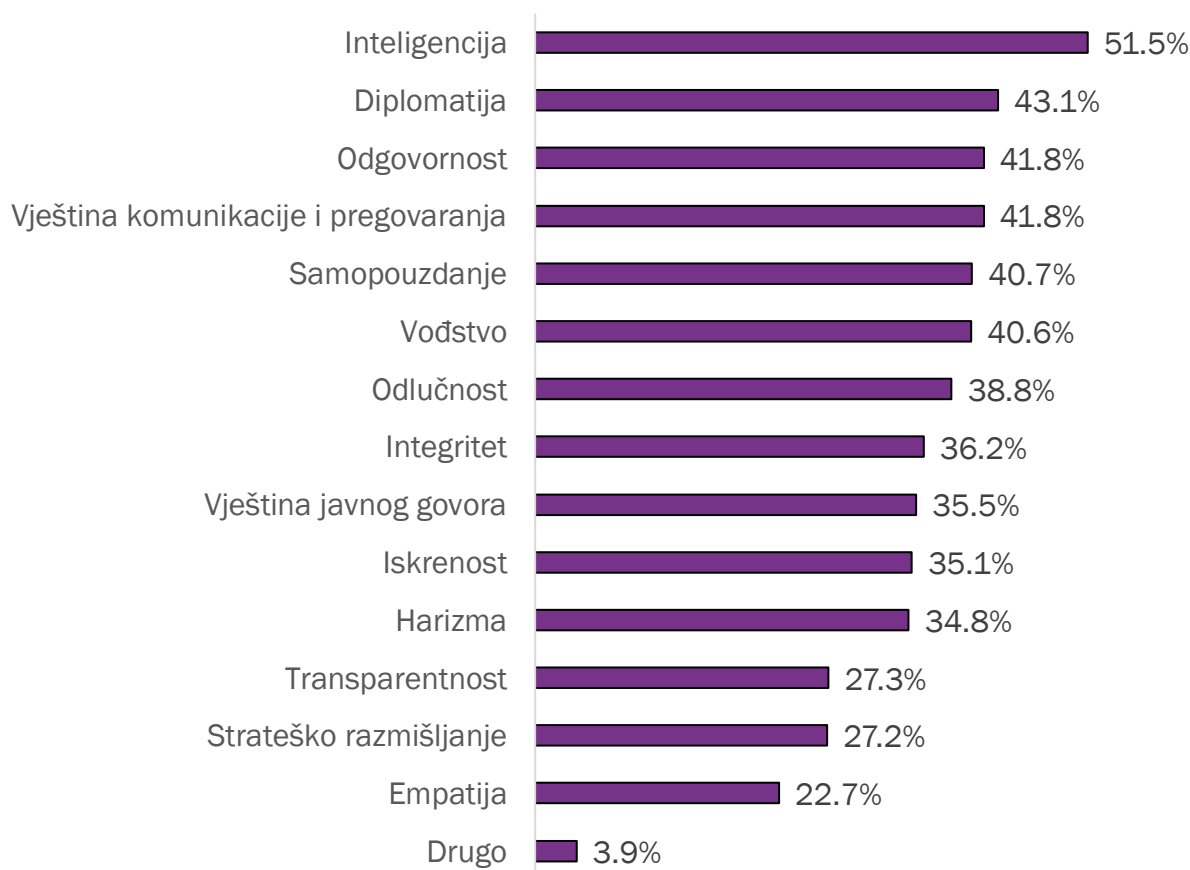
Ovi podaci ukazuju da su u stavovima građana Crne Gore značajno prisutni stereotipi i predrasude o ulozi koju žena treba zauzeti kako u porodičnom, tako i u profesionalnom životu.

Važno je napomenuti da je prisustvo stereotipa o ulozi žene i predrasuda prema njima štetno za društvo jer ograničava potencijal žena i stvara nepravdu. Takvi stereotipi otežavaju ženama pristup političkim, ekonomskim i društvenim sferama, smanjujući njihovu vidljivost i uticaj. Osim toga, podržavajući nejednakost i diskriminaciju, stereotipi o ulozi žene doprinose održavanju patrijarhalnih struktura moći koje sprečavaju napredak društva ka pravednijem i inkluzivnijem okruženju za sve.

Percepcija položaja i uloge žena u politici u Crnoj Gori

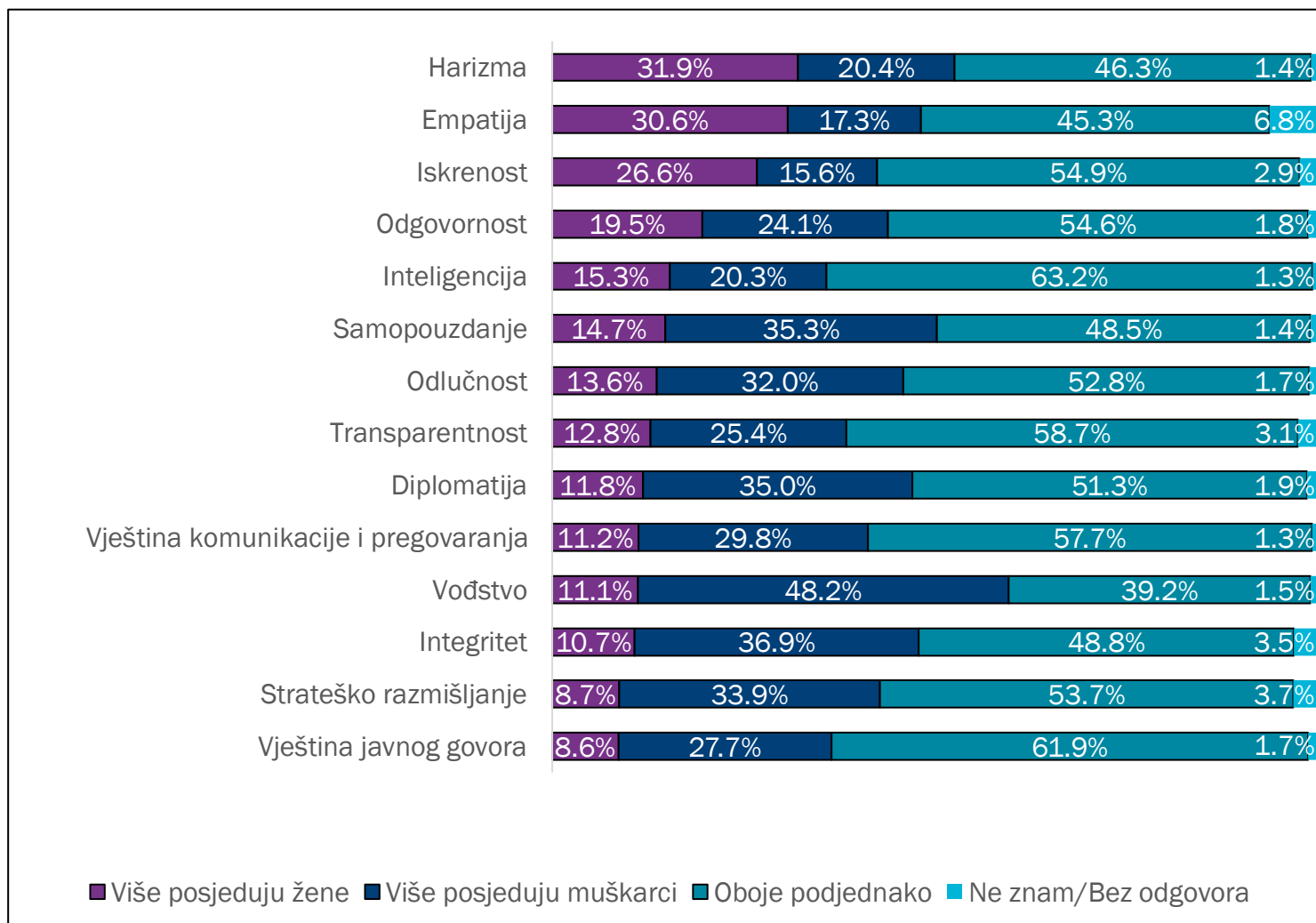
Istraživanje percepcije uloge žena u politici i njihovog položaja od suštinskog je značaja jer pruža dublji uvid u to kako građani percipiraju svoju ulogu i mjesto u političkom okruženju. Razumijevanje tih percepcija omogućava identifikaciju prepreka sa kojima se žene susreću u političkom radu, ali i prije ulaska u politički život. Tako shvatanje društvenog konteksta u pogledu percepcije žena u politici, njihovog značaja i uloge, omogućava da se prepoznaju prepreke njihovom djelovanju, kao i potencijalni izvori nasilja i diskriminacije. Kako bi istražili ovu temu, ispitanike smo upitali koje karakteristike vežu za osobe koje se bave politikom. Građani su u ovom pogledu posebno isticali inteligenciju (51,5%), diplomatiju (43,1%), odgovornost (41,8%), vještine komunikacije i pregovaranja (41,8%), samopouzdanje (40,7%) i vođstvo (40,6%).

Grafik 7 Kako razmišljate o osobama u politici, koje karakteristike biste rekli da te osobe posjeduju? (Moguće više odgovora)

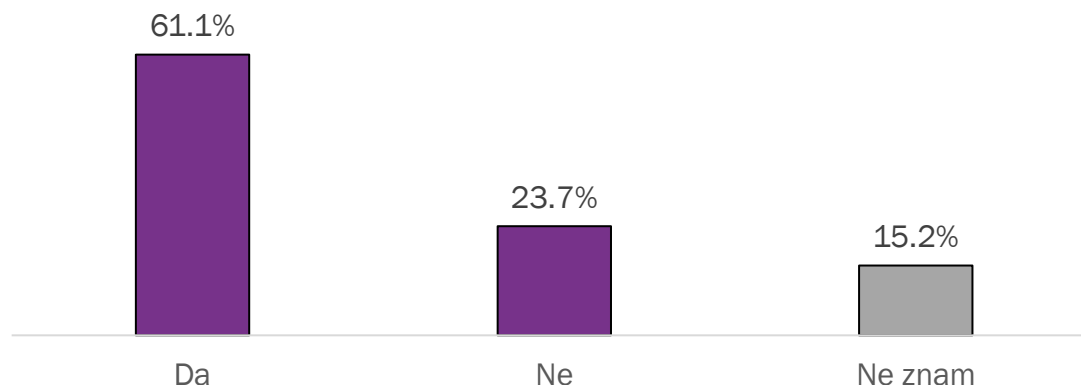
Kada su upitani da označe koje od navedenih karakteristika povezuju sa muškim i žen-skim polom, ispitanici su označili da žene više posjeduju harizmu (31,9%), empatiju (30,6%), iskrenost (26,6%), odgovornost (19,5%). S druge strane osobine koje su posebno vezali za muškarce su vođstvo (48,2%), integritet (36,9%), samopouzdanje (35,3%), diplomatija (35%) i strateško razmišljanje (33,9%).

Grafik 8 Da li biste rekli da sljedeće karakteristike više posjeduju žene u politici ili muškarci u politici, ili oboje podjednako?

Dalje smo upitali ispitanike da li smatraju da postoje adekvatne prilike za žene da se angažuju u politici u Crnoj Gori. Više od polovine građana Crne Gore (61,1%) je istaklo da smatraju da adekvatne prilike postoje, dok je 23,7% istaklo da smatraju da ne postoje.

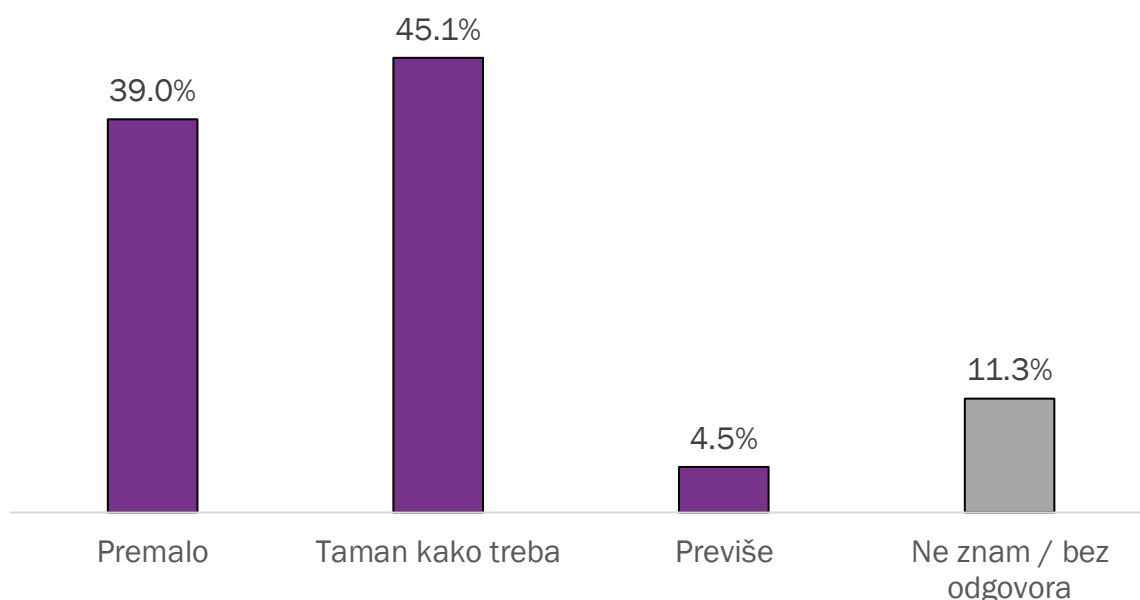
Grafik 9 Da li vjerujete da postoje adekvatne prilike za žene da se angažuju u politici u Crnoj Gori?

Dalje, čak 39% ispitanika je istaklo da je trenutni udio žena u Parlamentu Crne Gore mali, dok je 45,1% istaklo da je taj udio dovoljan. Pored toga, ispitanici su 4,5% slučajeva istakli da je taj udio žena prevelik.

Daljom krosstabulacijom primjećuje se da žene češće smatraju da je udio žena u Parlamentu mali (49,8%), u odnosu na mukarce koji taj stav zauzimaju u svega 27,8% slučajeva.

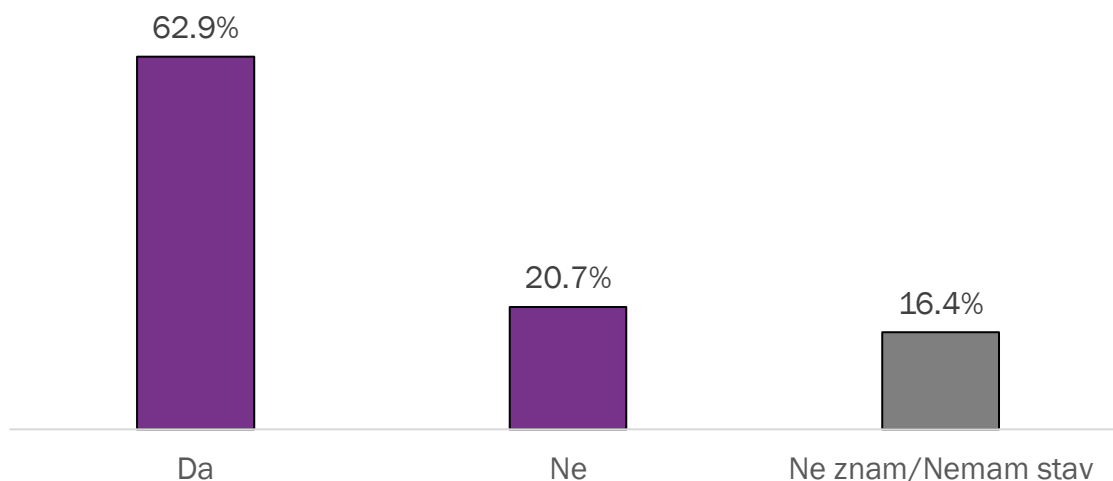
Grafik 10 U novom sazivu Skupštine Crne Gore, formiranom poslije Parlamentarnih izbora 11. Juna 2023. godine, trenutno je oko 20% žena među poslanicima. Da li mislite da je to:

Slično tome, kada su upitani da li bi voljeli da vide više žena na pozicijama odlučivanja u Crnoj Gori, 62,9% ispitanika je navelo da bi voljelo, dok je 20,7% navelo da ne bi. Ostalih 16,4% ispitanika navodi da nema stav o datoj temi.

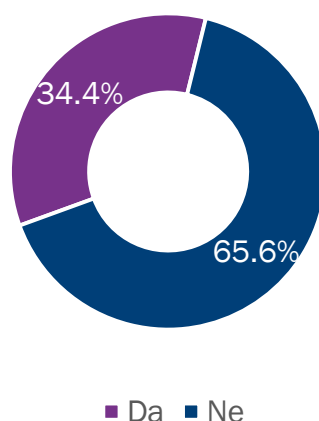
Ženski dio ispitanika je češće iskazao želju da vidi veći broj žena na pozicijama odlučivanja u Crnoj Gori u odnosu na muškarce – tako 74,1% žena ističe želju za tim, u odnosu na 51,2% muškaraca.

Grafik 11 Da li biste voljeli da vidite više žena na pozicijama odlučivanja u Crnoj Gori?

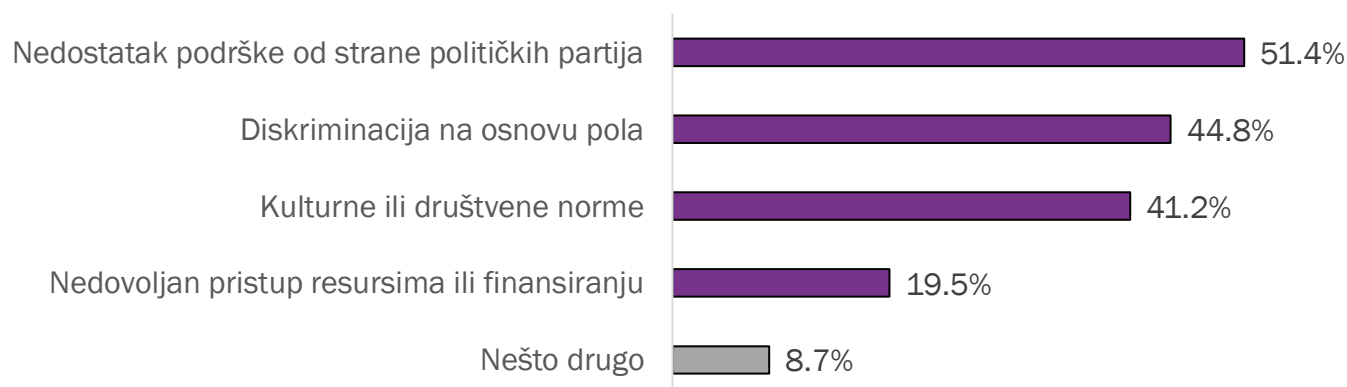
Dodatno, čak 34,4% građana Crne Gore smatra da bi ih veće prisustvo žena u politici dodatno zainteresovalo za politička dešavanja u Crnoj Gori. S druge strane, 65,6% ispitanika ističe da veći udio žena u političkom životu Crne Gore ne bi imao nikakvog uticaja na njihovu zainteresovanost za politička dešavanja.

Grafik 12 Da li bi veći broj žena u politici u Crnoj Gori učinio da se i Vi više zainteresujete za politička dešavanja u zemlji?

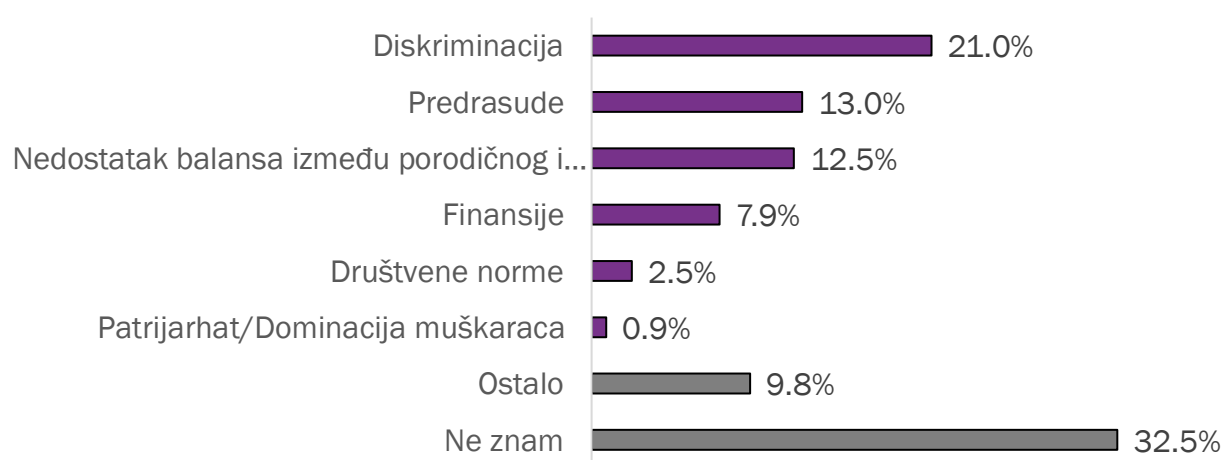
Kada su upitani da navedu barijere za koje vjeruju da sprječavaju i/ili otežavaju ženama veće učešće u političkom životu Crne Gore, ispitanici su dominantno isticali nedostatak podrške od strane političkih partija (51,4%), zatim diskriminaciju na osnovu pola (44,8%), kao i kulturne i društvene norme (41,2%).

Grafik 13 Koje barijere, po Vašem mišljenju, ometaju veće učešće žena u politici? (Moguće više odgovora)

Dalje smo upitali ispitanike o izazovima sa kojima se suočavaju žene koje se bave politikom u Crnoj Gori. Čak 21% ispitanika navodi da je najveći izazov sa kojim se one suočavaju upravo diskriminacija, 13% ispitanika je nevalo predrasude, a 12,5% nedostatak balansa između porodičnog i profesionalnog života.

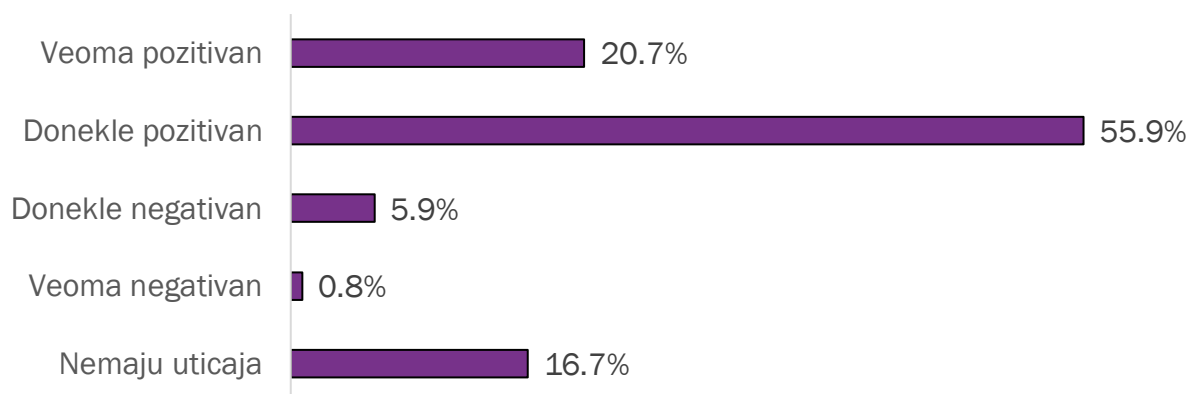
Grafik 14 Šta biste rekli da su najveći izazovi sa kojima se suočavaju žene koje žele da se bave politikom u Crnoj Gori?

Ispitanici su u ukupno više od 70% slučajeva isticali da smatraju da žene u politici imaju pozitivan uticaj na politiku u Crnoj Gori – od čega 20,7% smatra da je taj uticaj veoma pozitivan, dok 55,9% navodi da je taj uticaj donekle pozitivan. Dodatno, 16,7% ispitanika ističe da uopšte ne prepoznaju uticaj žena koje se bave politikom na politička dešavanja u Crnoj Gori.

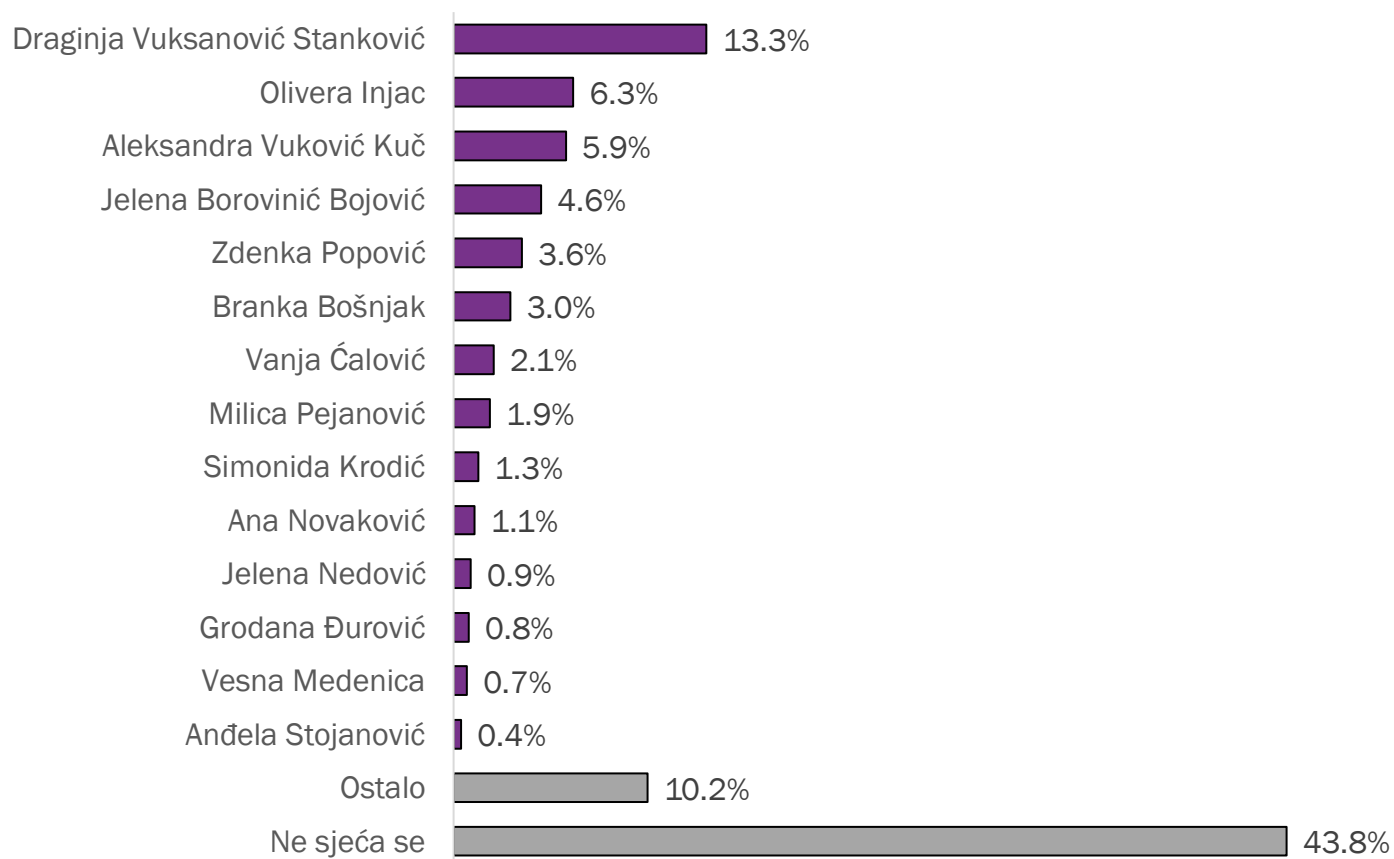

Grafik 15 Po Vašem mišljenju, kakav uticaj žene u politici imaju na politiku u Crnoj Gori?

Kada su upitani da navedu ime neke žene za koju vjeruju da je imala veliki uticaj na politička dešavanja u Crnoj Gori, građani Crne Gore su dominantno navodili Draginju Vuksanović Stanković (13,3%), Oliveru Injac (6,3%), Aleksandru Vuković Kuč (5,9%), Jelenu Borovinić Bojović (4,6%) i Zdenku Popović (3,6%). Ipak čak 43,8% ispitanika se uopšte nije moglo sjetiti ni jedne žene aktivne u političkom životu Crne Gore.

Grafik 16 Možete li da navedete ima neke žene, koja se aktivno bavi politikom kroz neku političku partiju, koja je po Vašem mišljenju imala veliki uticaj na politička dešavanja u Crnoj Gori?

Ovi podaci, iako ukazuju na otvorenost građana Crne Gore za veće učešće žena u politici, te njihovu sposobnost prepoznavanja prepreka s kojima se one suočavaju pri ulasku na političku scenu, istovremeno otkrivaju prisustvo određenih stereotipa o ulozi žene, te shvatanjima o ‘potrebi’ balansiranja profesionalnog i porodičnog života, kao i o nedovoljnoj vidljivosti žena u političkim sferama.

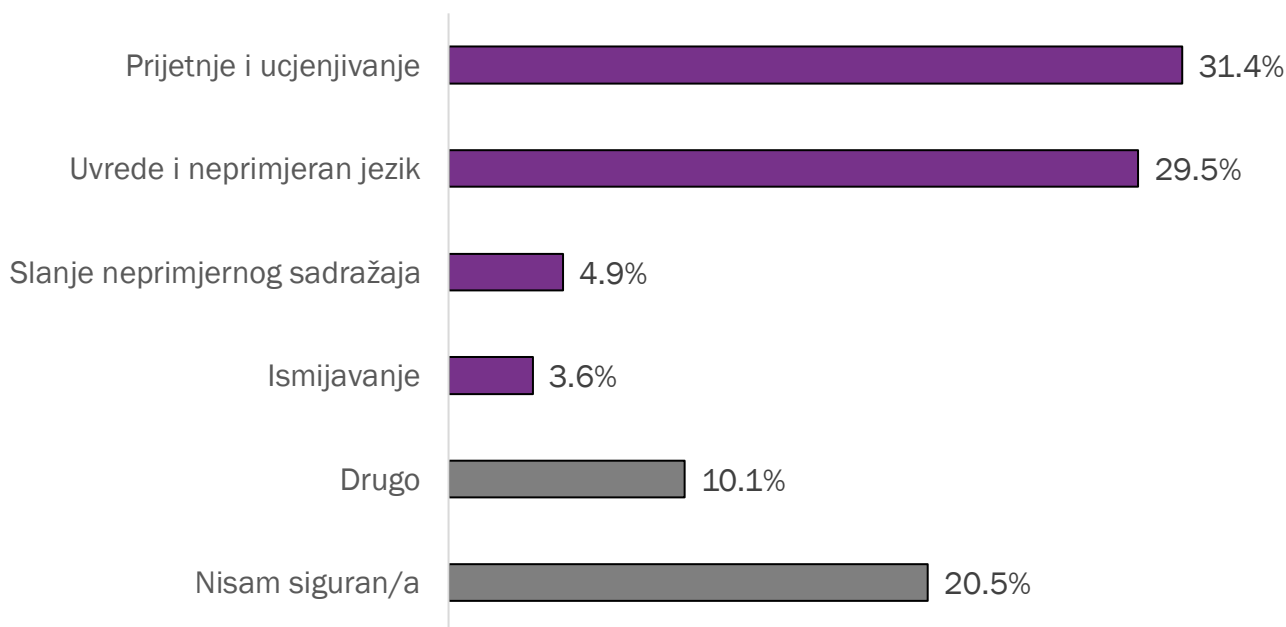
Ovakvo stanje ukazuje na dalje implikacije koje se mogu ogledati u daljem ograničavanju ženskog učešća u politici, što dovodi do održavanja stanja rodne nejednakosti.

Online nasilje

Kako bi ispitanike uveli u temu nasilja prema ženama u politici u digitalnom prostoru, prvobitno smo postavili nekoliko pitanja o njihovom razumijevanju *online* nasilja.

Ispitanike smo zamolili da navedu šta za njih sve predstavlja *online* nasilje. Blizu jedne trećine građana (31,4%) je u ovom smislu isticalo prijetnje i ucjenjivanje, dok je 29,5% isticalo uvrede i neprimjeren jezik kao vidove *online* nasilje. Dodatno, 4,9% građana je istaklo da za njih slanje neprimjernog sadržaja predstavlja *online* nasilje, dok je 3,6% ispitanika istaklo ismijavanje. Čak 20,5% ispitanika je ukazalo na to da nije sigurno šta bi navelo kao primjer *online* nasilja.

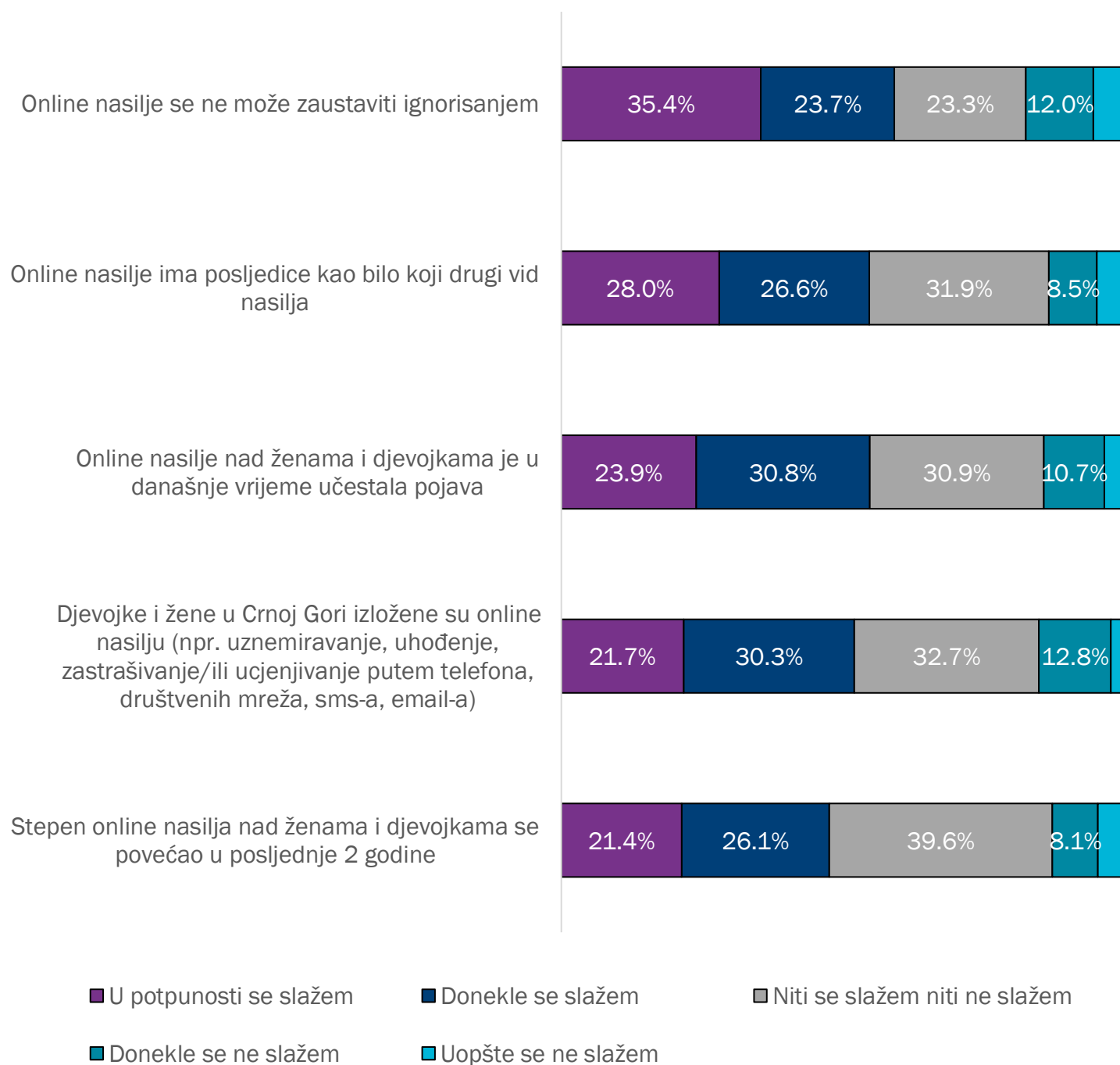
Grafik 17 Po Vašem mišljenju, šta sve spada u online nasilje? Molimo Vas, dajte što više primjera.

Dalje smo pitali ispitanike da istaknu u kojoj mjeri se slažu sa sljedećim tvrdnjama. Tako, ukupno 59,7% ispitanika smatra da se online nasilje može zaustaviti ignorisanjem – od čega se 35,4% u potpunosti slaže sa ovom konstatacijom, dok se 23,7% donekle slaže sa istom.

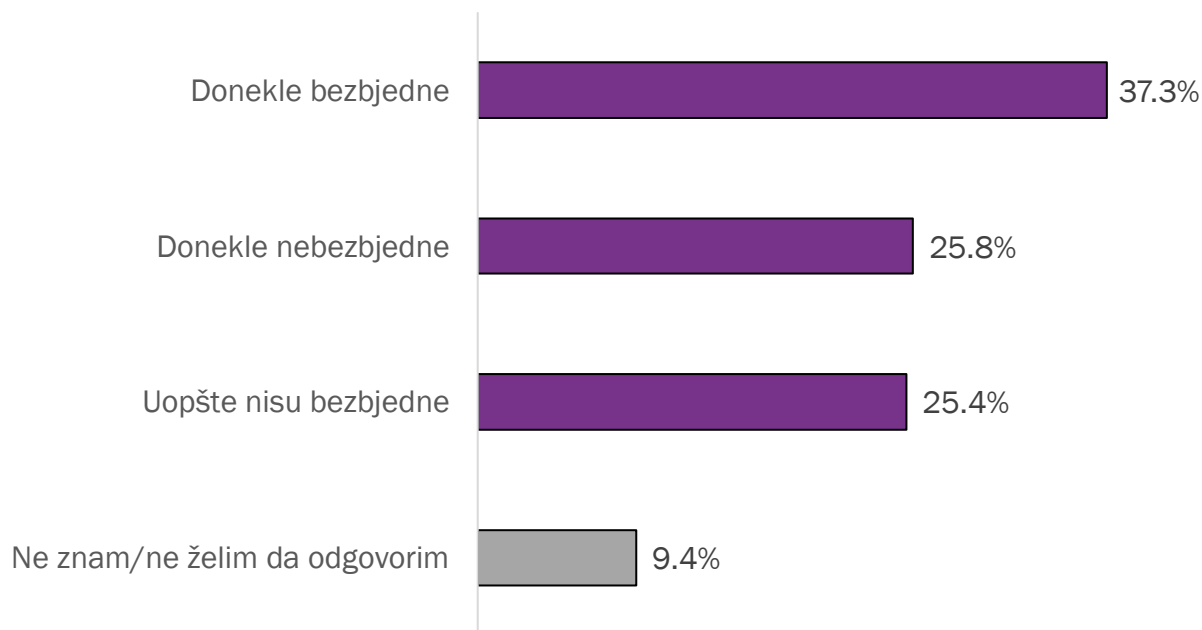
Više od polovine građana Crne Gore (54,7%) smatra da je online nasilje nad ženama i djevojkama u današnje vrijeme učestala pojava, dok se 52% građana slaže da su djevojke i žene u Crnoj Gori izložene online nasilju. Dodatno, 47,5% građana smatra da se stepen online nasilja nad ženama i djevojkama povećao u posljednje dvije godine, a 39,6% građana uopšte ne zauzima stav o ovoj temi.

Grafik 18 Na osnovu onoga što ste vidjeli, čuli ili pročitali, u kojoj mjeri biste se složili sa sljedećim tvrdnjama?

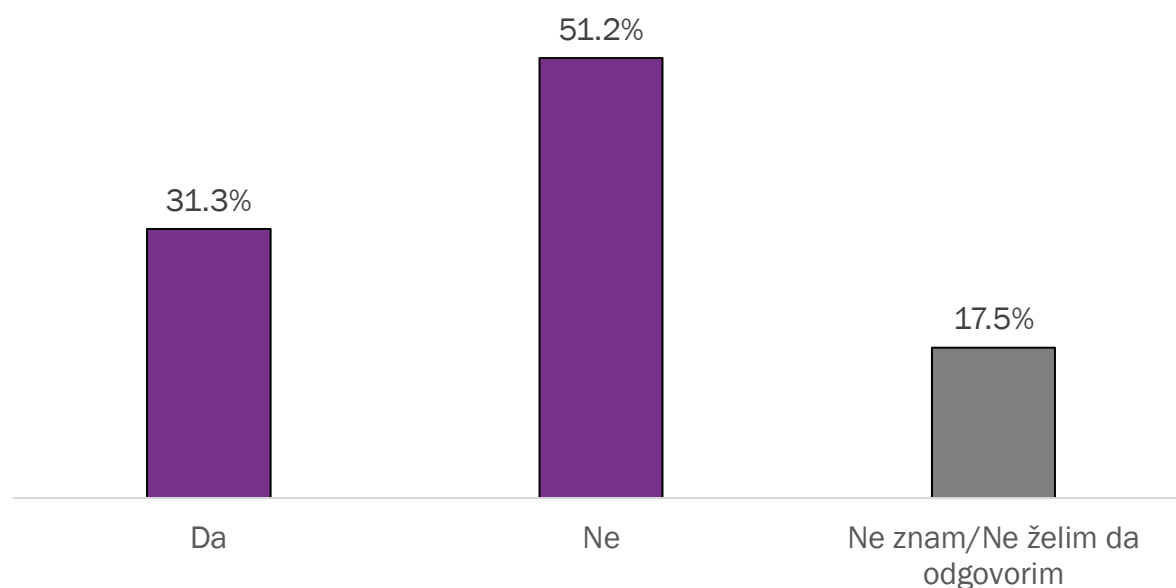

U pogledu bezbjednosti društvenih mreža, čak 51,2% građana ocjenjuje da su one donekle ili da uopšte nisu bezbjedne (Grafik 19). Pored toga, isti broj ispitanika (51,2%) ocjenjuje da društvene mreže i mobilni operatori ne rade dovoljno na sprječavanju online nasilja (Grafik 20).

Grafik 19 Po Vašem mišljenju, da li su društvene mreže bezbjedne za korišćenje?

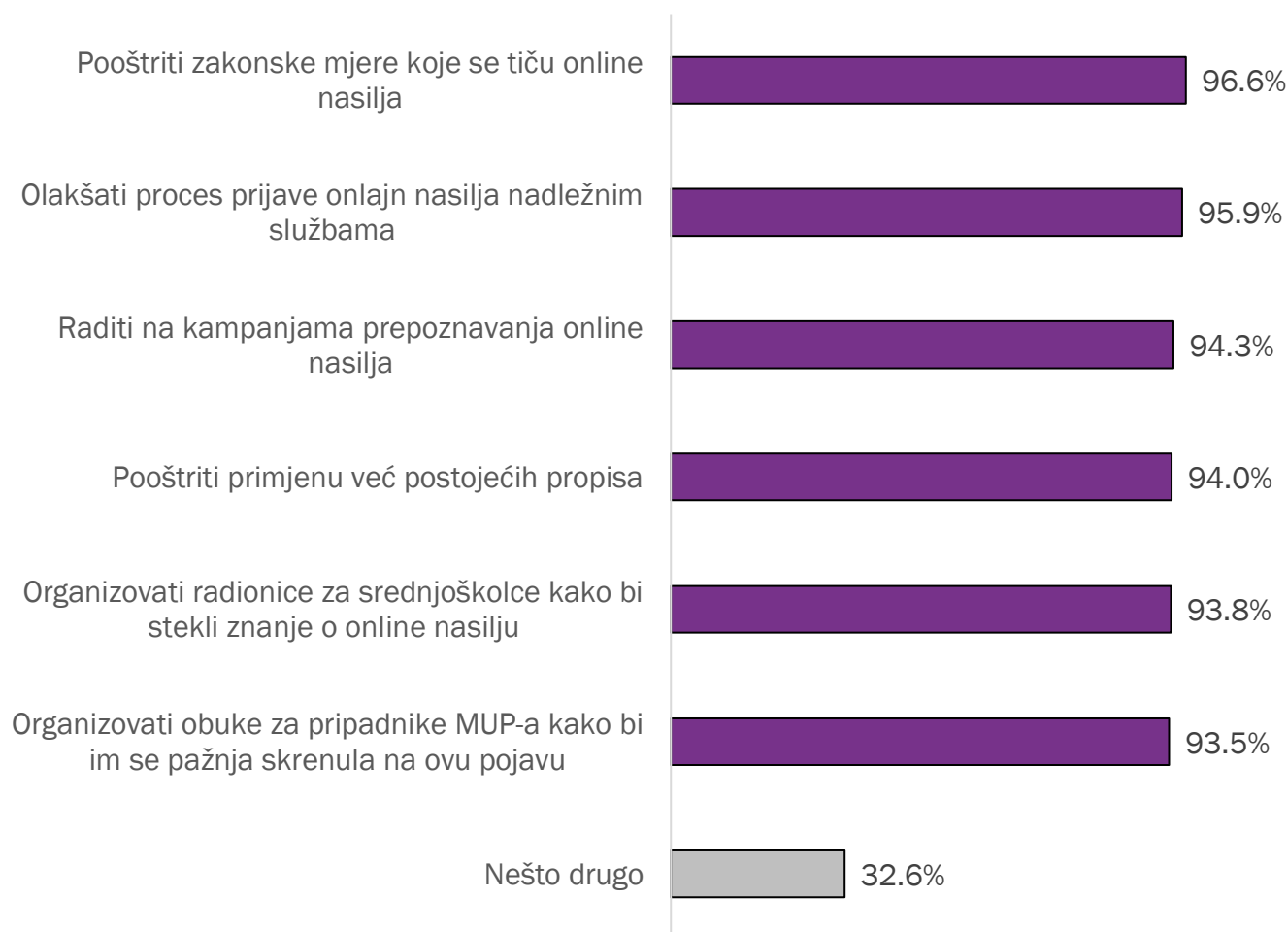
Grafik 20 Po Vašem mišljenju, da li društvene mreže i mobilni operatori rade dovoljno na sprječavanju online nasilja?

Kada su upitani da istaknu da li smatraju da bi sljedeći mehanizmi pomogli smanjenju broja slučajeva *online* nasilja, 96,6% ispitanika se složilo da bi takav rezultat mogao da se postigne pooštavanjem zakonskih mjera koje se tiču *online* nasilja, 95,9% se složilo da bi takav uticaj nastao olakšavanjem

procesa prijavljivanja *online* nasilja, 94,3% je prepoznalo da bi takav uticaj mogao nastati i kao rezultata kampanja koje bi radile na prepoznavanju *online* nasilja. Dodatno, 94% ispitanika ističe da je potrebno pooštriti primjenu već postojećih propisa, 93,8% da je potrebno organizovati radionice za srednjoškolce, a 93,5% organizovati obuke za pripadnike MUP-a.

Grafik 21 Po Vašem mišljenju, šta bi trebalo uraditi kako bi bilo smanjeno online nasilje? (Odgovor Da)

Ovi podaci ukazuju na visok nivo svijesti među građanima Crne Gore o prisustvu *online* nasilja, istovremeno otkrivajući izazove u jasnom definisanju pojma *online* nasilja i nje-govih različitih manifestacija. Iako postoji opša svijest o postojanju *online* nasilja kao problema savremenog društva, nedostatak precizne definicije i obima tog fenomena predstavlja značajnu prepreku u suočavanju s njim i u izradi adekvatnih strategija pre-venicije i zaštite.

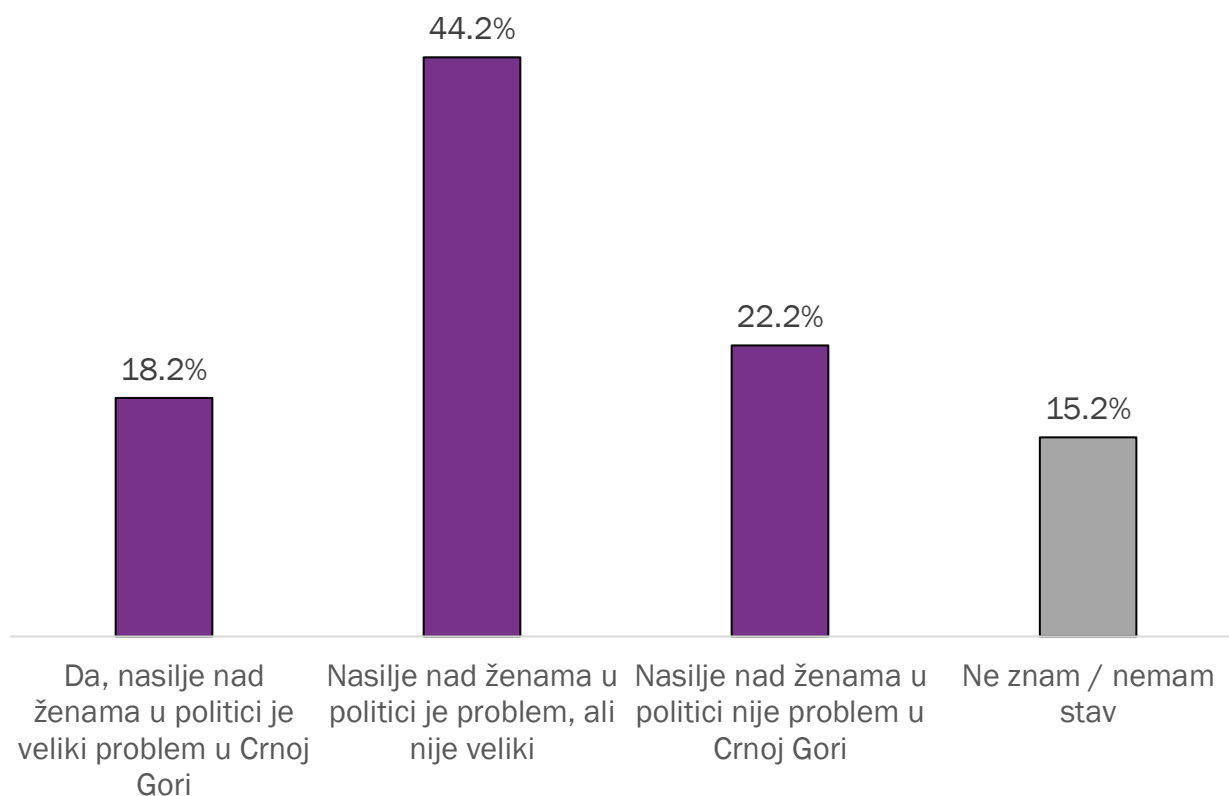
Percepcija nasilja nad ženama u politici

Važnost teme nasilja prema ženama u politici ne može se preuveličati jer se radi o pitanju koje dotiče temelje demokratskog društva i rodne ravnopravnosti. Ovakvo nasilje nije samo napad na individualne žene, već i na demokratske procese i institucije.

Razumijevanje, istraživanje i rješavanje ovog problema ključno je za stvaranje inkluzivnog političkog okruženja u kojem svaka osoba, bez obzira na rod, može slobodno izražavati svoje stavove, učestvovati u političkom procesu i ostvarivati svoje potencijale. Suočavanje s nasiljem nad ženama u politici nije samo moralna obaveza, već i nužan korak ka izgradnji pravednijeg i inkluzivnijeg društva u kojem se poštuju ljudska prava i vrijednosti demokratije.

Kako bi temeljnije istražili ovu temu, ispitanike smo upitali da li smatraju da je nasilje nad ženama u politici problem u Crnoj Gori. Više od polovine ispitanika (62,4%) prepoznaje da ovaj problem postoji u Crnoj Gori. Ipak, 18,2% od njih ističe da je to veliki problem, dok 44,2% ističe da jeste problem, ali ne veliki. Čak 22,2% ispitanika smatra da nasilje nad ženama u politici uopšte nije problem u Crnoj Gori.

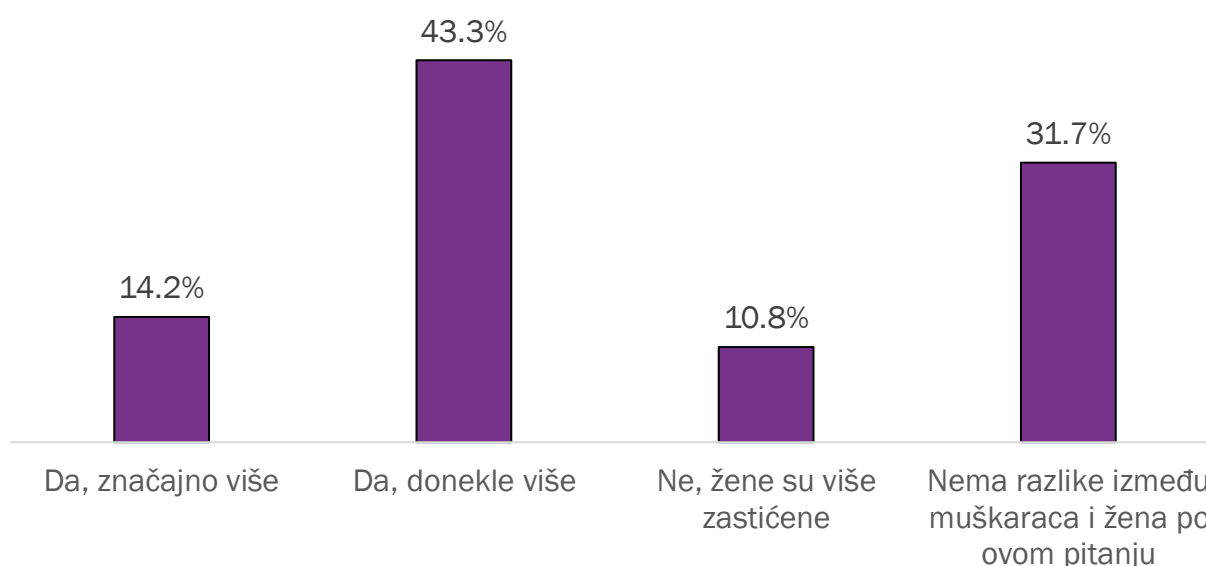
Grafik 22 Da li mislite da je nasilje nad ženama u politici problem u Crnoj Gori?

Građani Crne Gore su u 14,2% slučajeva isticali i to da smatraju da su žene koje se bave politikom u Crnoj Gori značajno ugroženije od muškaraca, dok je 43,3% navodilo da smatra da su donekle ugroženije. Pored toga, 10,3% ispitanika je navelo da smatra da su žene koje se bave politikom zaštićenije u odnosu na muškarce koji se bave politikom. Ostalih 31,7% ističe da ne postoji razlika između muškaraca i žena po ovom osnovu.

Među 14,2% ispitanika koji su isticali da su žene koje se bave politikom značajno ugroženije od muškaraca u istoj sferi djelovanja, primjećuje se da je značajno veći udio žena – čak 18,1% žena je isticalo ovu tvrdnju, u odnosu na 10,1% muškaraca.

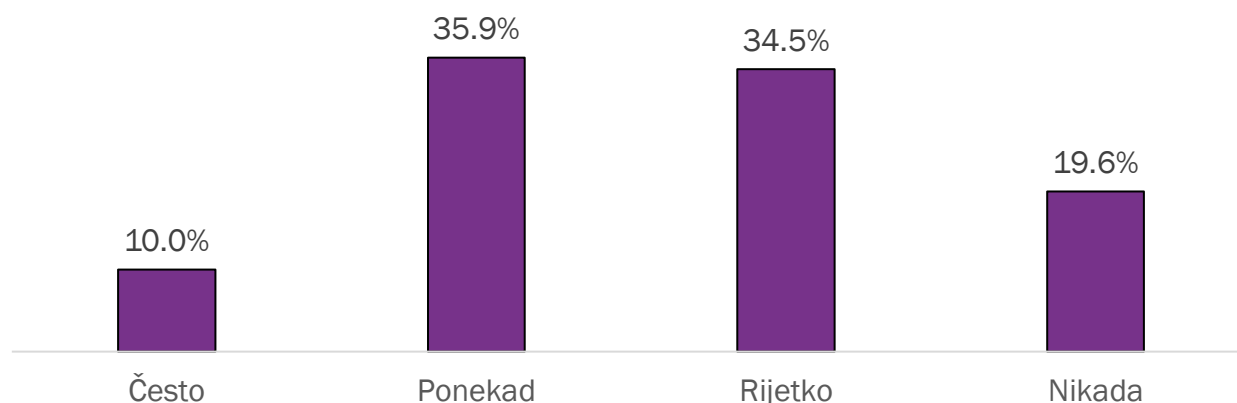
Grafik 23 Da li mislite da su žene u politici u Crnoj Gori ugroženije od muškaraca koji se bave politikom?

Prepoznavanje slučajeva nasilja nad ženama u politici

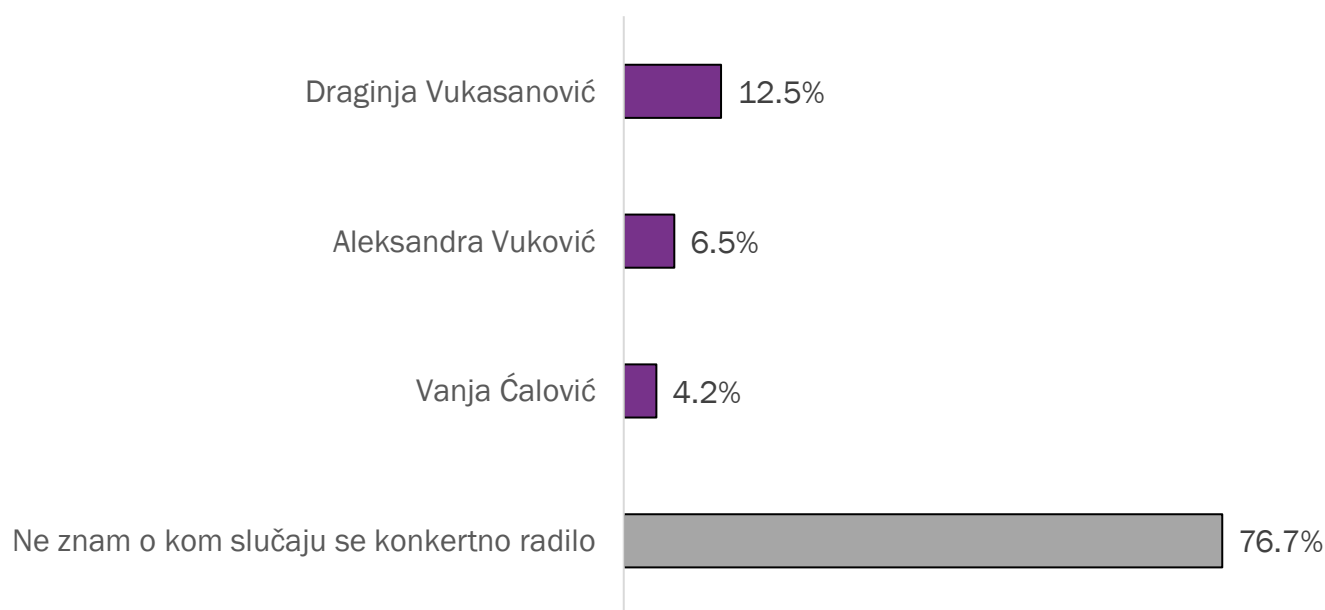
Za razumijevanje dubine problema nasilja nad ženama u politici u Crnoj Gori, od izuzetne je važnosti shvatiti koliko su često građani u mogućnosti da prepoznaju da li se radi o slučaju nasilja ili ne, te koliko su takvi slučajevi vidljivi kada se uzme u obzir cjelokupan kontekst jedne zemlje. Stoga smo ispitanike zamolili da istaknu koliko su često čuli/čitali o nasilju nad ženama u politici u Crnoj Gori. Svega jedna desetina (10%) građana prepoznaje da za takve slučajeve čuju često, 35,9% ponekad, 34,5% rijetko, dok 19,6% navodi da nikada nije čulo za takav slučaj.

Grafik 24 Koliko često čujete ili čitate o nasilju nad ženama u politici?

Dalje, ispitanici su u 18,7% slučajeva istakli da znaju za neki konkretan slučaj nasilja prema ženi koja se bavi politikom u Crnoj Gori, dok je ostalih 81,3% navelo da ne zna za takav slučaj. Među ispitanicima koji su naveli da znaju za neki slučaj nasilja prema ženi (N=188) u politici, čak 12,5% je navelo slučaj u kojem je žrtva nasilja bila Draginja Vuksanović Stanković, 6,5% Aleksandra Vuković Kuč, i 4,2% Vanja Čalović. Ostalih 76,7% navodi da ne može da se sjeti o kom slučaju se konkretno radilo.

Grafik 25 Da li znate za neki slučaj nasilja prema ženi koja se bavi politikom u Crnoj Gori? Možete li nam reći o čemu je riječ?

Uticaj nasilja na stepen učešća žena u politici

Razumijevanje uticaja nasilja nad ženama u politici na njihovo učešće u političkom životu ključno je iz nekoliko razloga. Prvo, takvo nasilje može stvoriti neprijateljsko okruženje koje žene odvraća od političkog angažmana, zbog straha od prijetnji i napada, kako *online* tako i *offline*. Ovo može dovesti i do smanjenja političke participacije žena i njihove zastupljenosti u političkim procesima, ograničavajući tako njihove mogućnosti napredovanja u političkim karijerama. Traumatična iskustva nasilja u politici takođe mogu imati dugoročne posljedice na mentalno zdravlje žena, što dodatno otežava njihov politički aktivizam. Konačno, nasilje nad ženama u politici može ugroziti demokratske procese stvarajući atmosferu straha i nepovjerenja, što može dovesti do smanjenja povjerenja u političke institucije i demokratske vrijednosti.

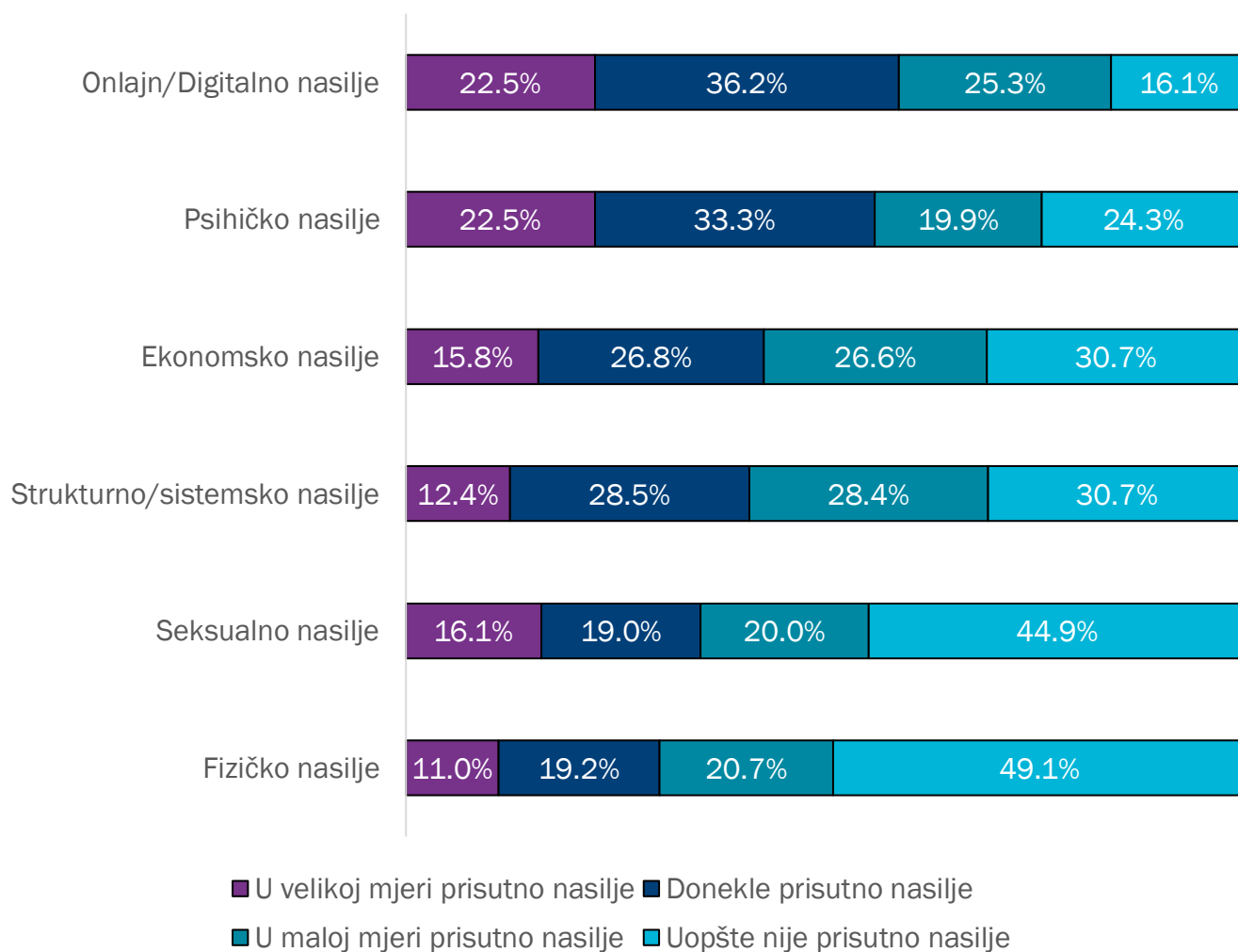
Sveukupno, razumijevanje uticaja nasilja na učešće žena u politici, ali i percepcije građana o tom uticaju predstavlja veoma važnu dimenziju problema kojim se bavi ovo istraživanje.

Kako bi ovu dimenziju bolje razumjeli, interesovalo nas je kako građani Crne Gore identifikuju nasilje nad ženama u politici u Crnoj Gori.

Ispitanici su prepoznali da se žene dominantno suočavaju sa *online*/digitalnim (ukupno 58,7%), psihičkim (55,8%), ekonomskim (42,6%), te strukturnim/sistemskim nasiljem (40,9%).

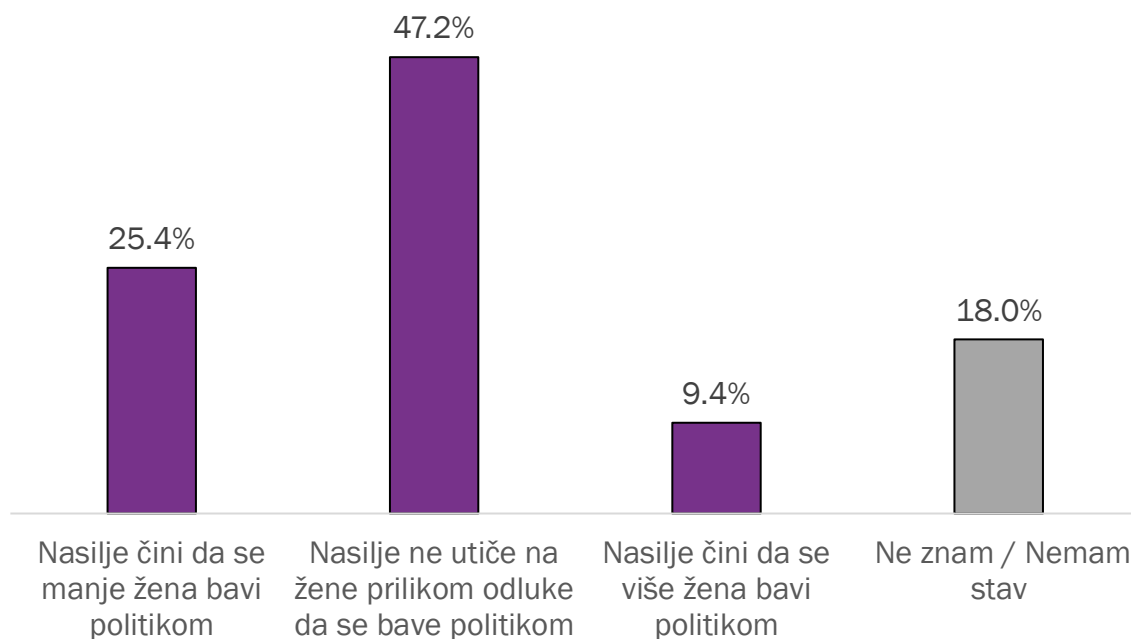
Grafik 26 Šta biste rekli, u kojoj mjeri se žene u politici suočavaju sa sljedećim vrstama nasilja?

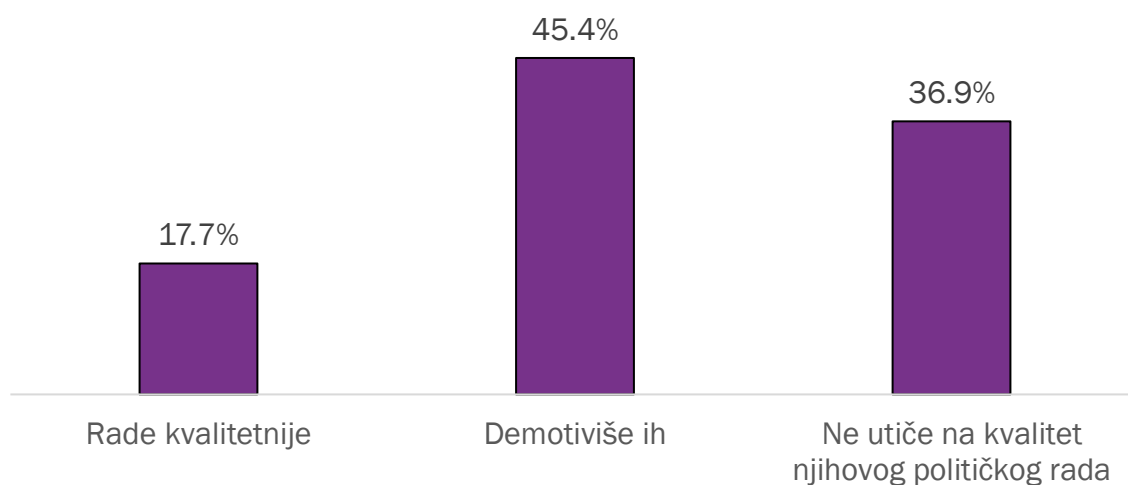
Dalje, jedne četvrtina ispitanika je prepoznala da nasilje nad ženama u politici utiče na odluku da se manje žena bavi politikom u Crnoj Gori (25,4%). S druge strane, čak 47,2% njih je navelo da smatraju da nasilje ne utiče na njihovu odluku da se bave politikom, dok je 9,4% istaklo stav da smatra da se žene upravo zbog nasilja više bave politikom (Grafik 27).

Pored toga, 17,7% ispitanika smatra da nasilje nad ženama u politici motiviše žene da rade kvalitetnije, dok 45,4% ispitanika navodi da smatraju da ih nasilje demotiviše. Ostalih 36,9% ispitanika smatra da nasilje uopšte ne utiče na kvalitet političkog rada žene (Grafik 28).

Grafik 27 Šta biste rekli, na koji način nasilje nad ženama u politici utiče na njihovu odluku da se bave politikom?

Grafik 28 Šta mislite, da li nasilje nad ženama čini da žene u politici:

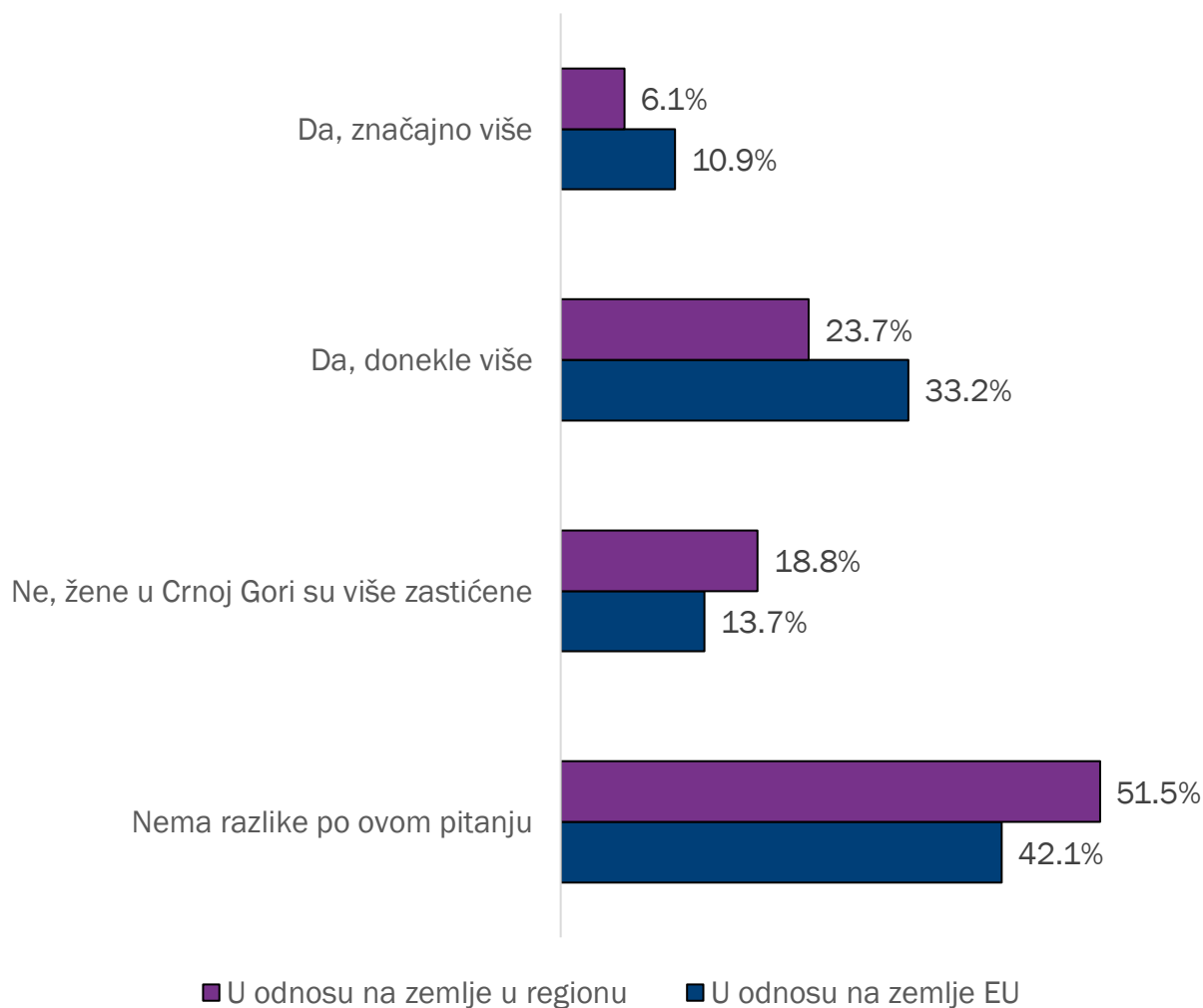

Kada su upitani da ocjene da li su žene u politici u Crnoj Gori ugroženije od političarki iz zemalja regiona (Srbija, Bosna i Hercegovina, Albanija), ispitanici su u više od polovine slučajeva (51,5%) isticali da među njima ne postoji razlika po ovom pitanju. S druge strane, kumulativno 29,8% ispitanika je istaklo da su žene koje se bave politikom u Crnoj Gori ugroženije od žena iz zemalja u regionu, dok je 18,8% ispitanika istaklo da su žene u Crnoj Gori zaštićenije po ovom pitanju od žena koje se bave politikom u zemljama u regionu.

Slično tome, ispitanici su u 42,1% slučajeva ocijenili da među ženama koje se bave politikom u Crnoj Gori i onima u zemljama Evropske Unije takođe nema razlike po ovom pitanju. Ipak, 10,9% ispitanika

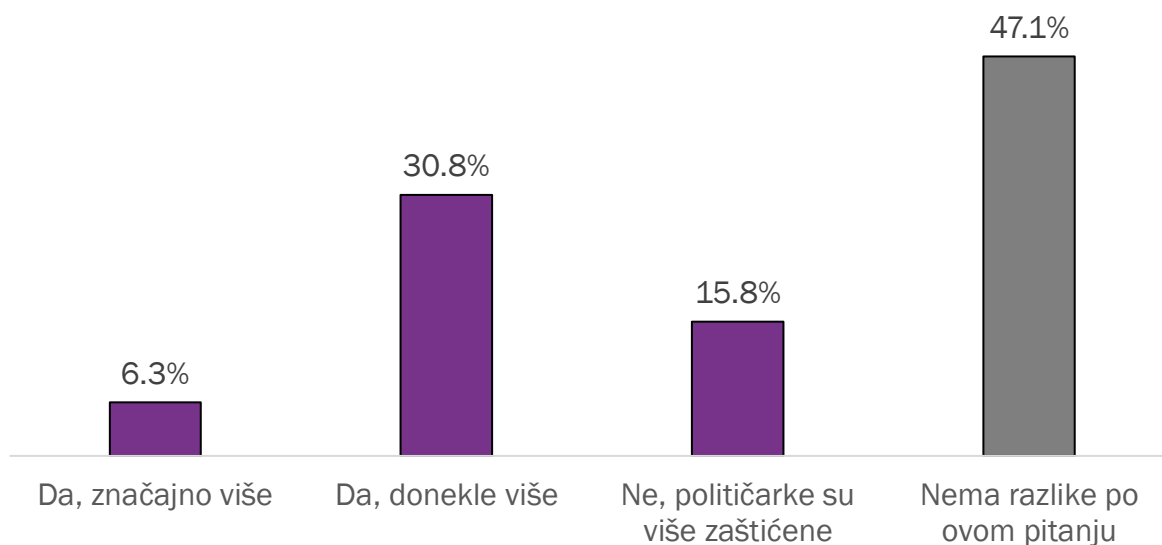
je ocijenilo da su žene u Crnoj Gori značajno ugroženije od političarki u zemljama Evropske Unije, dok je 33,2% istaklo da su donekle ugroženije.

Grafik 29 Da li mislite da su žene u politici u Crnoj Gori ugroženije u odnosu na žene koje se bave istim poslovima u zemljama u regionu i u zemljama Evropske Unije

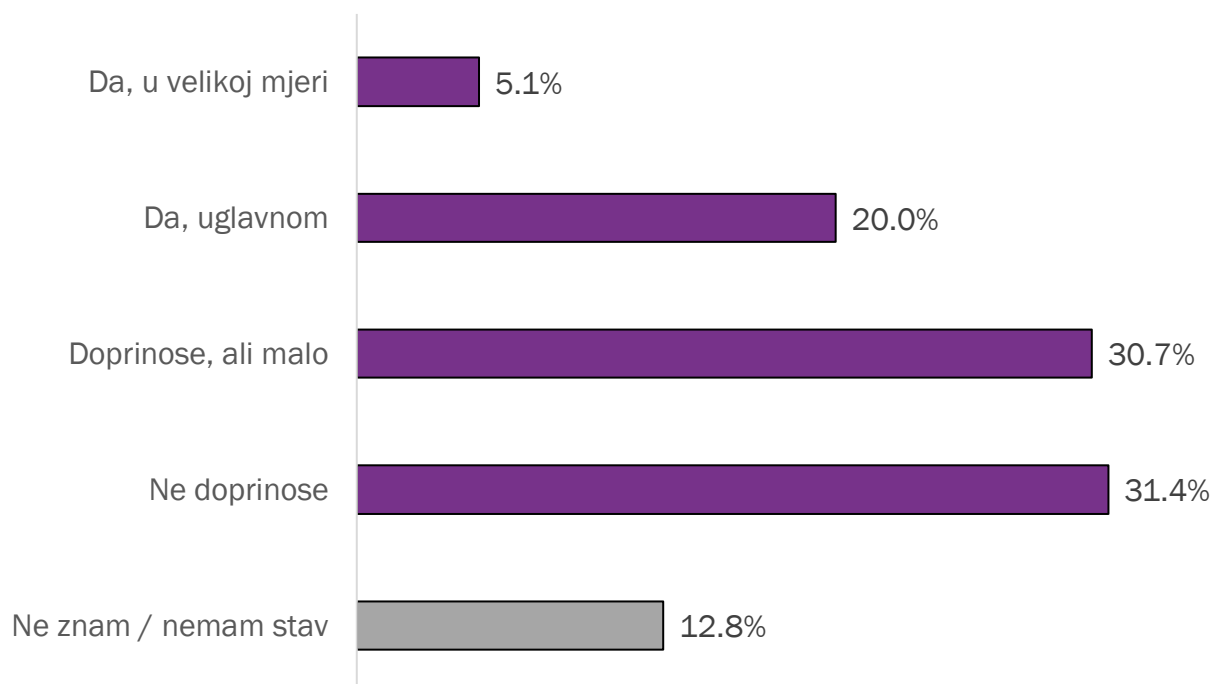
Građani Crne Gore su u 47,1% slučajeva ocijenili da ne postoje razlike po pitanju ugroženosti među ženama koje se bave politikom i drugim javnim poslovima, dok je ukupno 37,1% istaklo da žene u politici jesu u većoj ili manjoj mjeri ugroženije od žena koje se bave drugim javnim poslovima.

Grafik 30 Da li mislite da su žene u politici u Crnoj Gori ugroženije od žena koje se bave drugim javnim poslovima u Crnoj Gori?

Građani Crne Gore u kumulativno 55,8% slučajeva prepoznaju da muškarci u politici svojim izjavama doprinose rastu nasilja nad ženama u politici – od čega 5,1% smatra da njihove izjave tome doprinose u velikoj mjeri, 20% da uglavnom doprinose, a 30,7% da doprinose, ali u maloj mjeri. S druge strane, 31,4% ispitanika ističe da muškarci političari svojim izjavama ne doprinose rastu nasilja nad ženama uopšte.

Grafik 31 Da li muškarci u politici svoji izjavama doprinose rastu nasilja nad ženama?

Medijsko izvještavanje o slučajevima nasilja nad ženama u politici

Važnost medijskog izvještavanja o slučajevima nasilja nad ženama u politici je izuzetna iz više aspekata. Prvo, medijska pokrivenost ovih slučajeva pruža javnosti uvid u stvarnu prirodu problema i omogućava podizanje svijesti o nasilju koje se dešava. To može podstaći raspravu o važnosti rodne ravnopravnosti u političkom angažmanu i izvršiti pritisak na društvo i institucije da preduzmu konkretne korake kako bi se nasilje suzbilo.

Takođe, medijska pokrivenost može pružiti podršku žrtvama nasilja, pružajući im plat-formu da podijele svoje priče i osjećaju se podržano u borbi protiv nasilja.

Pored toga, medijska pažnja može uticati na političke aktere i institucije da prepoznaju ozbiljnost problema i preduzmu konkretne korake za prevenciju i zaštitu od nasilja. To može uključivati donošenje novih politika, jačanje zakonskih propisa i poboljšanje in-stitucionalnih mehanizama za podršku žrtvama.

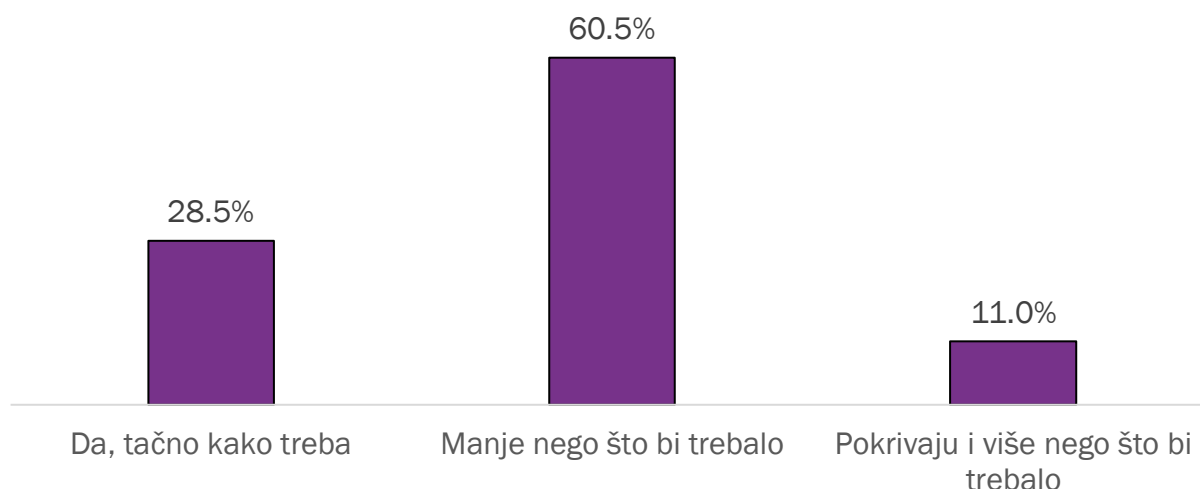
Napokon, medijska pažnja može stvoriti pritisak na političke aktere da se odgovorni za nasilje nad ženama u politici suoče s posljedicama svojih postupaka. Ovo može uključivati javnu osudu počinitelaca, pokretanje istraga i krivičnih postupaka, te obezbjeđivanje da žrtve dobiju pravdu i odštetu za pretrpljenu štetu.

Sve u svemu, medijsko izvještavanje o slučajevima nasilja nad ženama u politici igra ključnu ulogu u osvještavanju, podršci žrtvama, podsticanju promjena i obezbjeđivanju odgovornosti počinitelaca, a sve to ukazuje na važnost ove teme kao jedne od dimenzije problema nasilja prema ženama u politici.

Međutim, pored same analize medijskog sadržaja, veoma je važno ustanoviti kako građani percipiraju medijsko izvještavanje, te kako ono utiče na njihovu percepciju ovog problema.

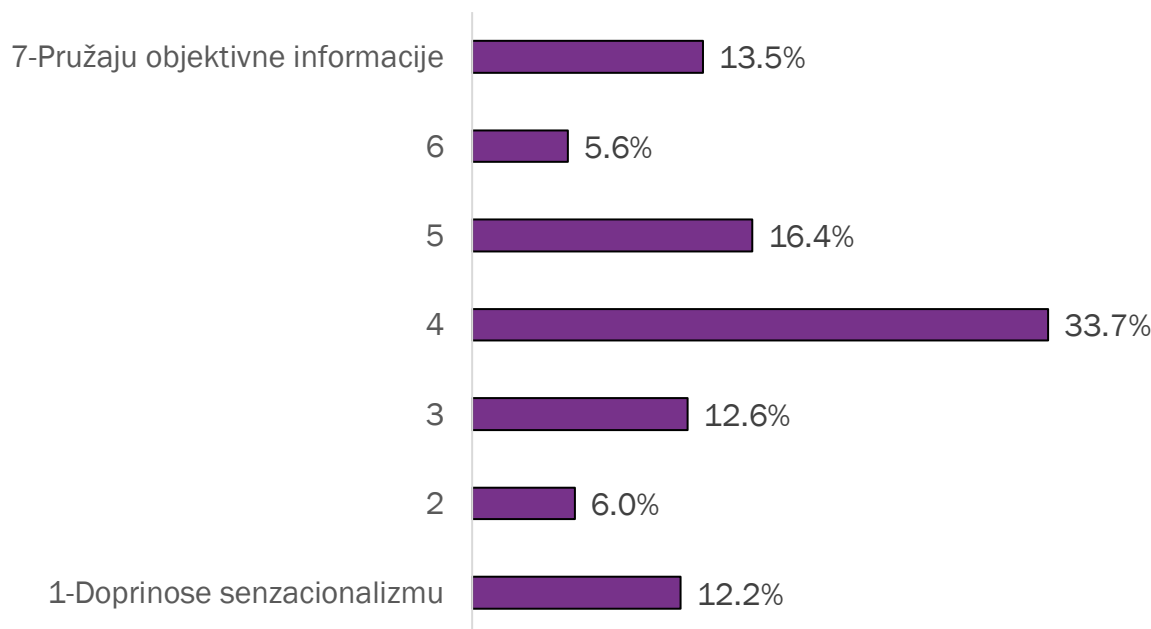
Ispitanike smo prvobitno zamolili da ocjene u kojoj mjeri mediji pokrivaju teme nasilja nad ženama u politici. Više od jedne četvrtine ispitanika (28,5%) smatra da mediji u dovoljnoj mjeri pokrivaju teme vezane za nasilje nad ženama u politici, dok 60,5% ispitanika ističe da te teme u medijima nisu dovoljno pokrivene. Ostalih 11% ispitanika navodi da je tema nasilja nad ženama u politici pokrivena u većoj mjeri nego što bi trebalo da bude.

Grafik 32 Da li mislite da mediji dovoljno pokrivaju teme vezane za nasilje nad ženama u politici?

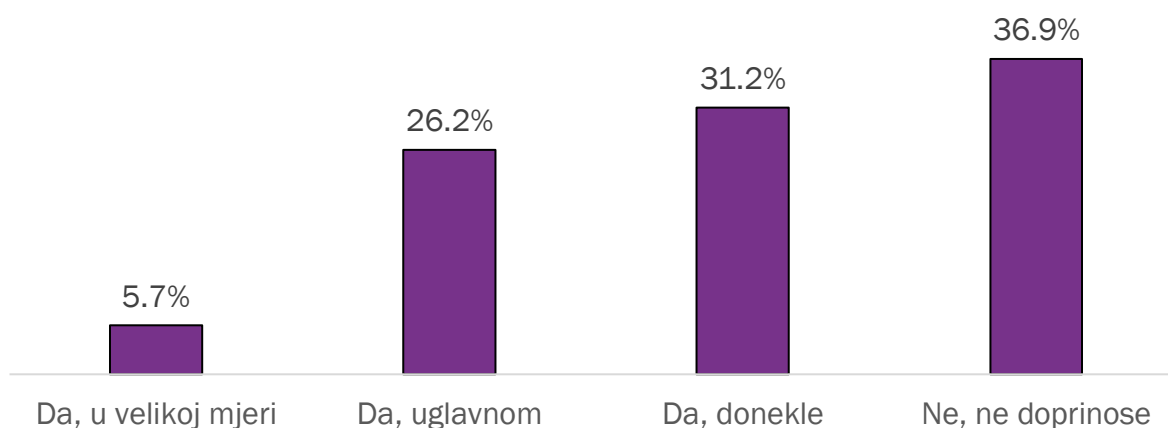
Pored toga, građani Crne Gore u 13,5% slučajeva smatraju da mediji, prilikom izvještavanja o nasilju nad ženama u politici, pružaju potpuno objektivne informacije, dok 12,2% smatra da mediji svojim izvještavanjem doprinose senzacionalizmu.

Grafik 33 Šta mislite, da li mediji izvještavanjem o nasilju nad ženama u politici?

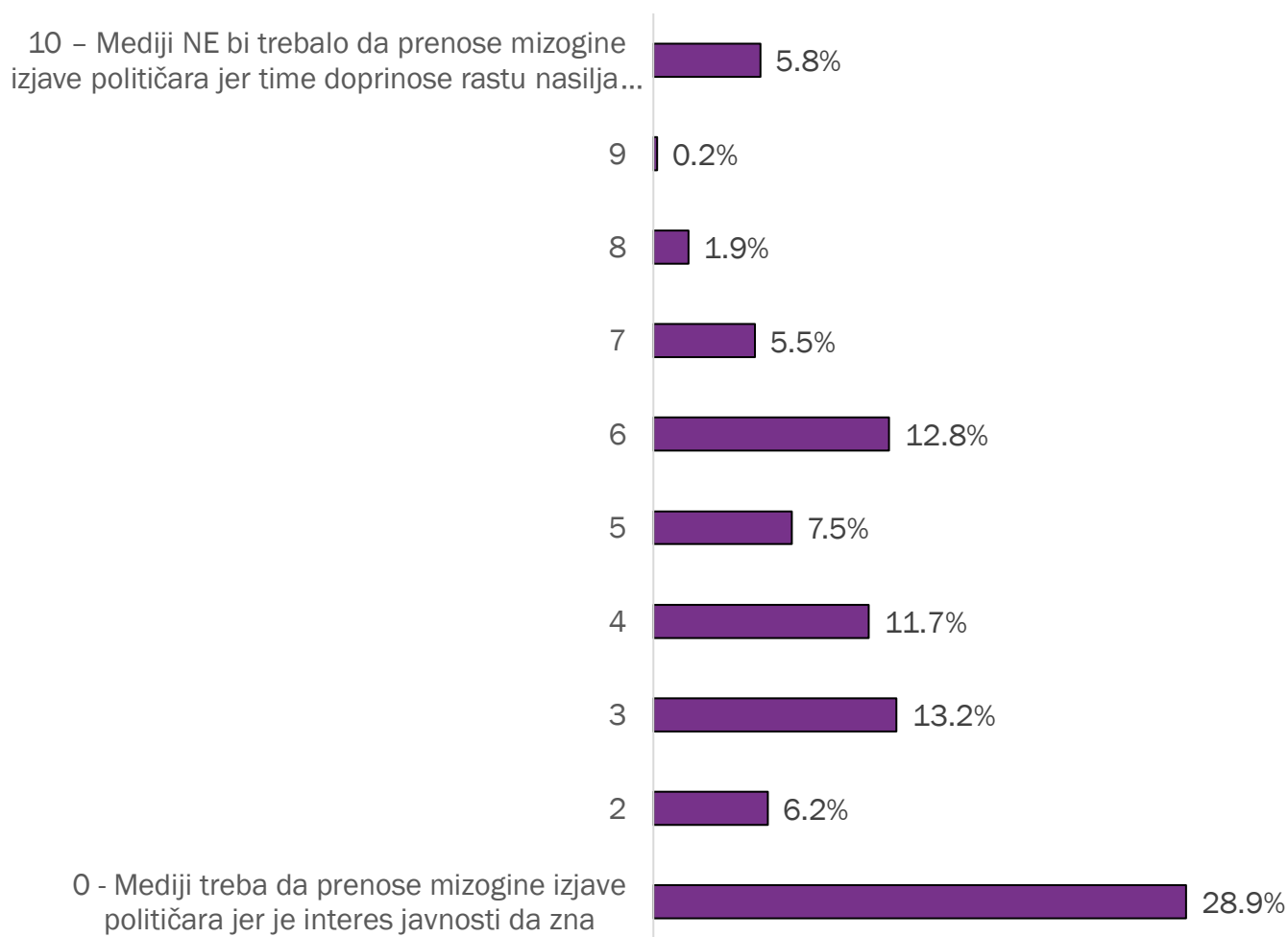
S druge strane, 63,1% građana Crne Gore ističe da smatra da mediji svojim izvještavanjem doprinose rastu nasilja nad ženama u politici – od čega 5,7% ističe da u mediji utiču velikoj mjeri, 26,2% uglavnom, a 31,2% da mediji donekle utiču. Ostalih 36,9% ispitanika ističe da smatra da mediji nemaju takav uticaj.

Grafik 34 Da li mediji svojim izvještavanjem doprinose rastu nasilja nad ženama u politici?

Građani Crne Gore su u 28,5% slučajeva zauzeli striktan položaj da mediji treba da prenose mizogine izjave političara jer je interes javnosti da za iste zna, dok je 5,8% istaklo da mediji nikada ne bi trebalo da prenose mizogine izjave jer prenošenjem istih doprinose rastu nasilja nad ženama.

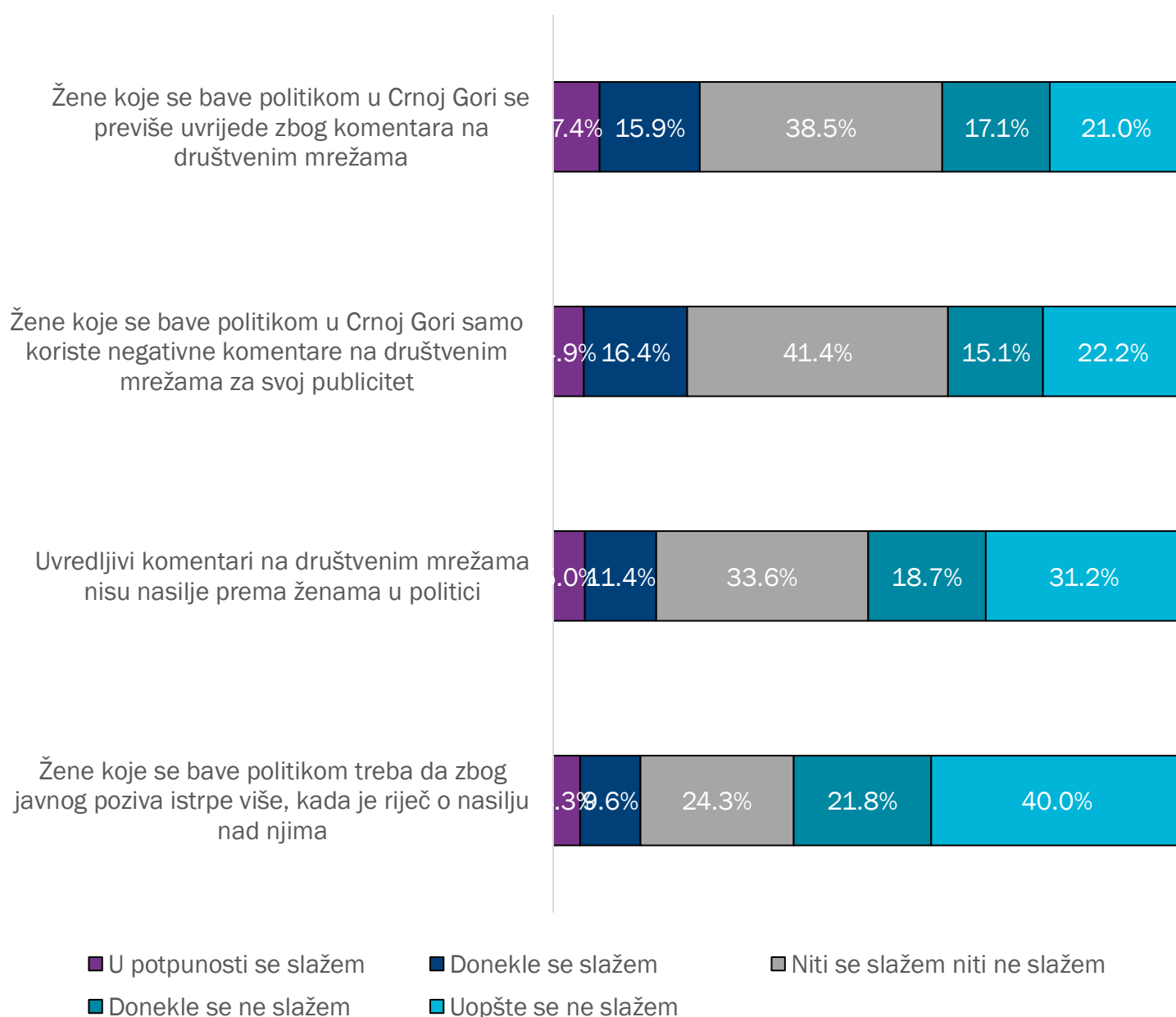
Grafik 35 Šta biste rekli, koja od dvije izjave je, po Vašem mišljenju ispravna?

Građani Crne Gore su se u 23,3% slučajeva složili sa konstatacijom da se žene koje se bave politikom u Crnoj Gori previše uvrijede zbog komentara na društvenim mrežama, dok 38,1% ističe da se ne slaže sa ovom konstatacijom. Pored toga, 21,3% ispitanika se slaže sa konstatacijom da žene koje se bave politikom u Crnoj Gori samo koriste negativne komentare na društvenim mrežama kako bi povećale svoj publicitet.

S druge strane, 49,9% ispitanika se ne slaže sa konstatacijom da uvredljivi komentari na društvenim mrežama nisu nasilje prema ženama u politici, a 61,8% ispitanika ističe da žene koje se bave politikom ne treba da zbog javnog poziva istrpe više kada je riječ o nasilju nad njima.

Grafik 36 U kojoj mjeri se slažete sa sljedećim stavovima?

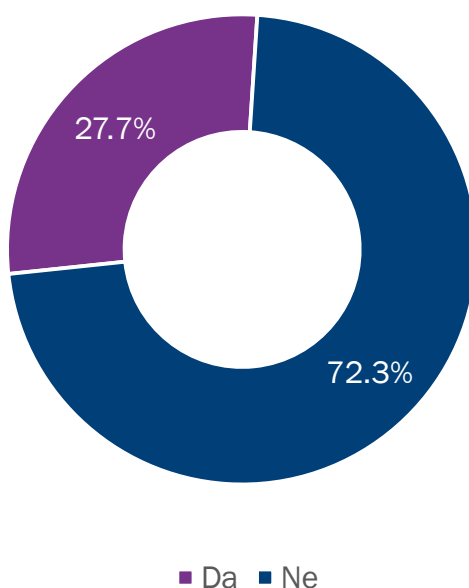

Online nasilje nad ženama u politici u Crnoj Gori

Zarad potpunog sagledavanja problema nasilja prema ženama u politici, bilo je potrebno osvrnuti se i na pitanje toga kako građani percipiraju online/digitalno nasilje nad ženama u politici, te koliko su takvi slučajevi uopšte vidljivi i koliko im se pridaje pažnje. Kako bi razumijeli tu dimenziju, ispitanike smo zamolili da istaknu koliko često su bili u prilici da na društvenim mrežama i/ili portalima vide komentare kojima se prijeti političarkama u Crnoj Gori. Tako, čak 27,7% ispitanika navodi da je bilo u prilici da na društvenim mrežama il/ili portalima vidi komentare tog tipa (Grafik 37).

Među tih 27,7% (N=278) navodi da su ti komentari sadržavali uvredljive komentare i ne-pristojan jezik, 5,7% da su sadržavali prijetnje jednoj ili više političarki, dok 4,9% ističe konkretan primjer prijetnji upućenih Druginji Vuksanović Stanković. Ostalih 50,2% ispitanika ne može da se sjeti konkretnog primjera koji bi naveo.

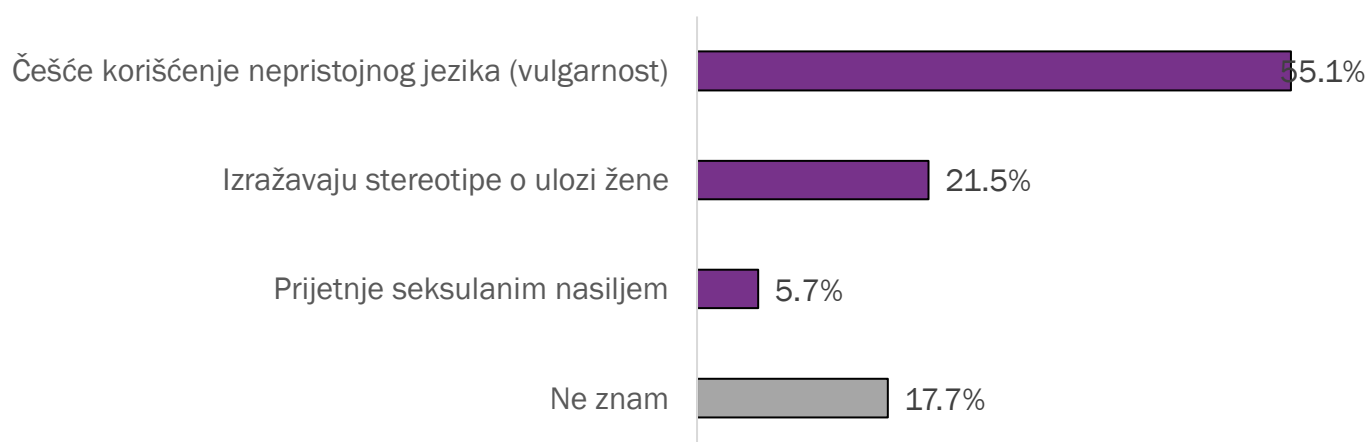
Grafik 37 Da li ste nekada vidjeli da neko na društvenim mrežama ili u komentarima na portalima prijeti ženama koje se bave politikom?

Ispitanici su u 29,2% slučajeva prepoznali da postoji razlika u uvredama upućenim ženama koje se bave politikom u komentarima na društvenim mrežama i na portalima, u odnosu na komentare i uvrede upućene muškarcima. Ostalih 70,8% ipak ističe da ta razlika ne postoji.

Ispitanici koji su prepoznali da ta razlika postoji (N=294) isticali su da se ona dominantno ogleda u činjenici da, kada su komentari upućeni ženi, oni češće sadrže nepristojan jezik i vulgarnost (55,1%), sadrže stereotipne izjave o ulozi žene (21,5%) ili prijetnje seksualnim nasiljem (5,7%).

Grafik 38 Da li postoji razlika u uvredama koje na društvenim mrežama ili u komentarima na portalima dobijaju muškarci koji se bave politikom u odnosu na one koje dobijaju žene koje se bave politikom? U čemu se vidi ta razlika?

Ispitanike smo zamolili i da među ponuđenim komentarima navedu koje od njih posmatraju kao da vrše nasilje nad ženama. Tako, 67,4% ispitanika ističe da komentar “Da išta valja, imala bi porodicu” predstavlja nasilje nad ženama. Slično tome, komentar “Gdje su joj djeca, kad je ona po cijeli dan na TV-u”, kao i komentar “Bolje da je majka, nego što je ovdje u Skupštini” ispitanici u po 55,2% slučajeva posmatraju kao nasilje nad ženama. Pored toga, komentare kao što su “Ona ima bolesnu ambiciju” posmatraju kao nasilje u svega 39,3% slučajeva, kao i komentar “Ne sviđa mi se njen stil odijevanja”, što su u 38,1% slučajeva ocijenili kao slučaj nasilja.

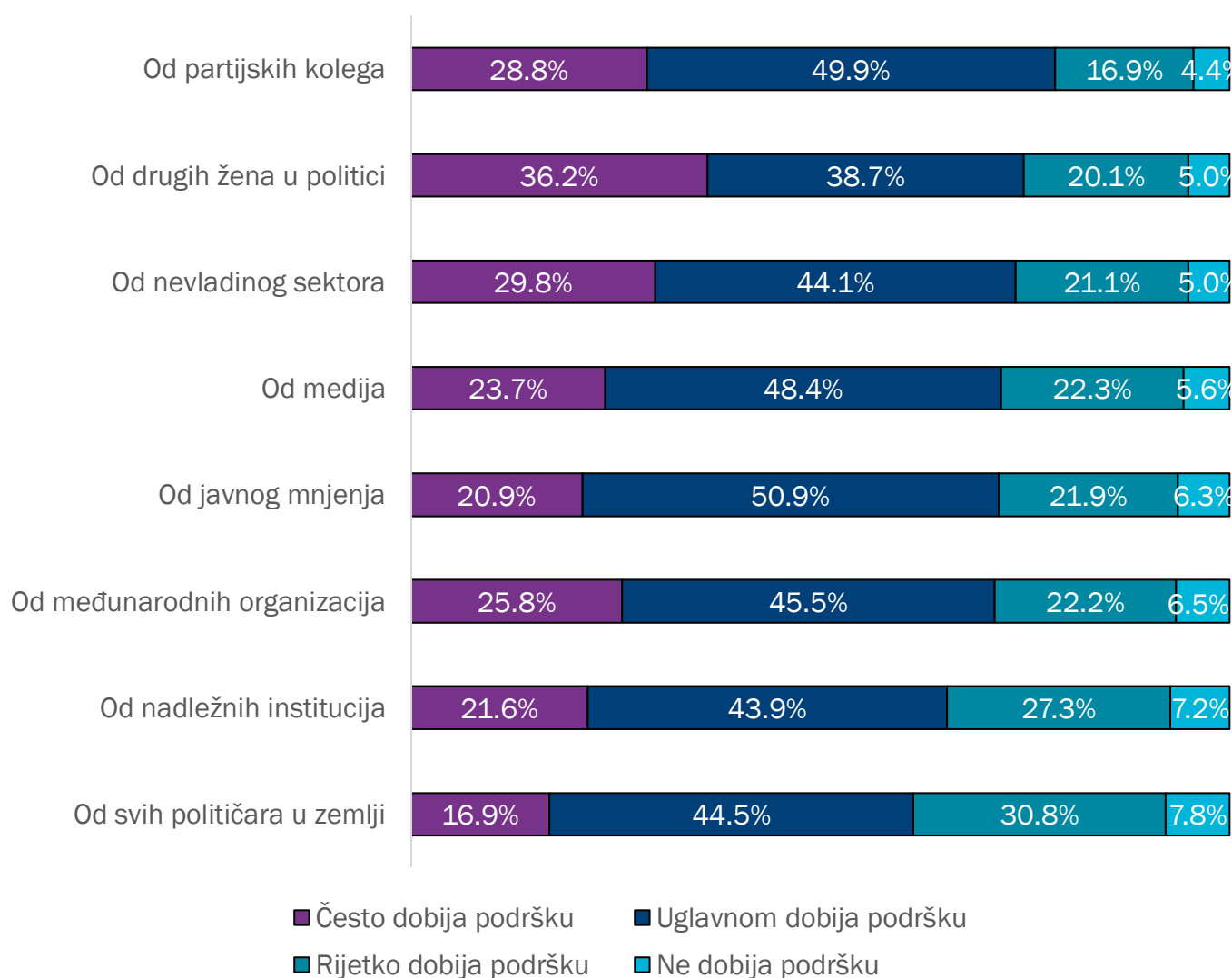
Grafik 39 Da li smatrate da sljedeći komentari na portalima i društvenim mrežama, na tekstovima o ženama koje se bave politikom, predstavljaju nasilje nad ženama?

Zaštita žena u politici od nasilja

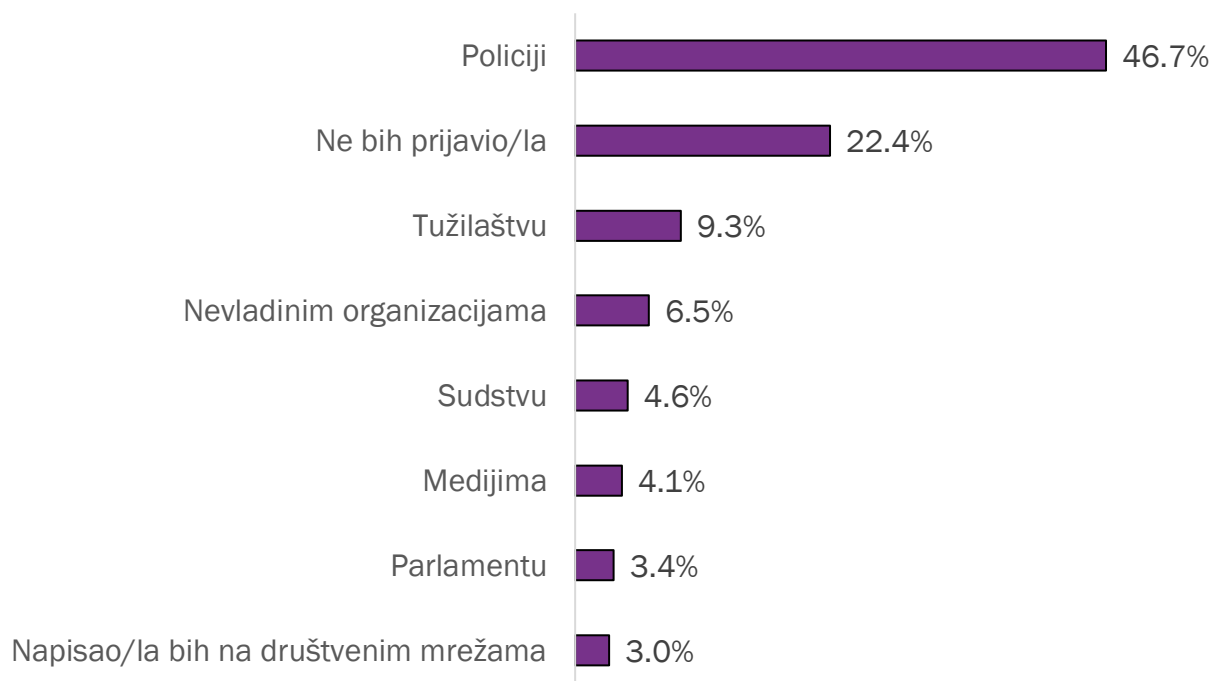
U današnjem političkom svijetu, žene se suočavaju s brojnim izazovima i preprekama na putu ka ostvarivanju svojih političkih ciljeva. Nažalost, nasilje nad ženama nije nepoznanica u političkim krugovima, a njegove manifestacije mogu biti različite - od verbalnih napada do prijetnji fizičkim nasiljem. U ovom kontekstu, podrška ženama koje su žrtve nasilja postaje ključna za očuvanje njihove integriteta, slobode i sposobnosti da se bave političkim radom bez straha. Ovaj uvodni dio će istražiti pitanje podrške ženama u politici koje su suočene s nasiljem, analizirajući različite oblike podrške koji se mogu pružiti kako bi se osigurala njihova zaštita i integritet u političkim procesima. Rezultati istraživanja ukazuju na značajnu podršku koju žene u politici u Crnoj Gori dobijaju ukoliko postanu žrtve nasilja. Blizu 80% građana i građanki Crne Gore smatra da žene u politici koje su žrtve nasilja često ili uglavnom dobijaju podršku od svojih partijskih kolega. Gotovo sve opcije, uključujući podršku drugih žena u politici, nevladinog sektora, medija, javnog mnjenja, međunarodnih organizacija i nadležnih institucija, pokazuju visok nivo podrške ženama koje su izložene nasilju.

Grafik 40 Kada je neka žena u politici u Crnoj Gori žrtva nasilja, šta je Vaš utisak, od koga sve dobija podršku?

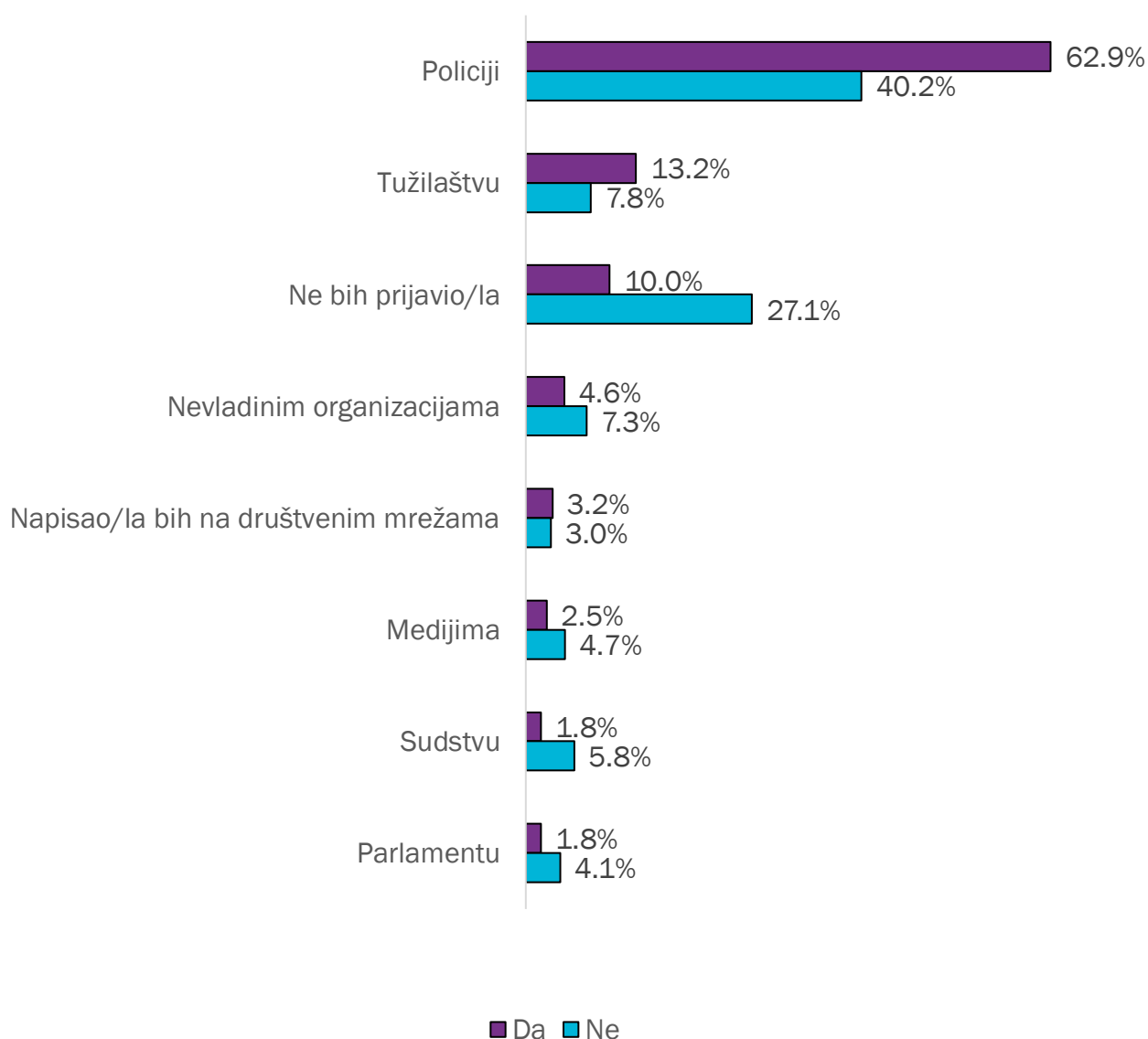
Ispitanicima i ispitanicama je postavljeno pitanje kome bi prijavili slučaj da se desi nasilje nad ženama u politici. Skoro polovina ispitanika i ispitanica (46,7%) navodi da bi prijavili nasilje policiji, dok blizu jedne četvrtine ispitanika i ispitanica (22,4%) navodi da uopšte ne bi prijavili nasilje.

Grafik 41 Kome biste prijavili kada biste vidjeli slučaj da se desi nasilje nad ženama u politici?

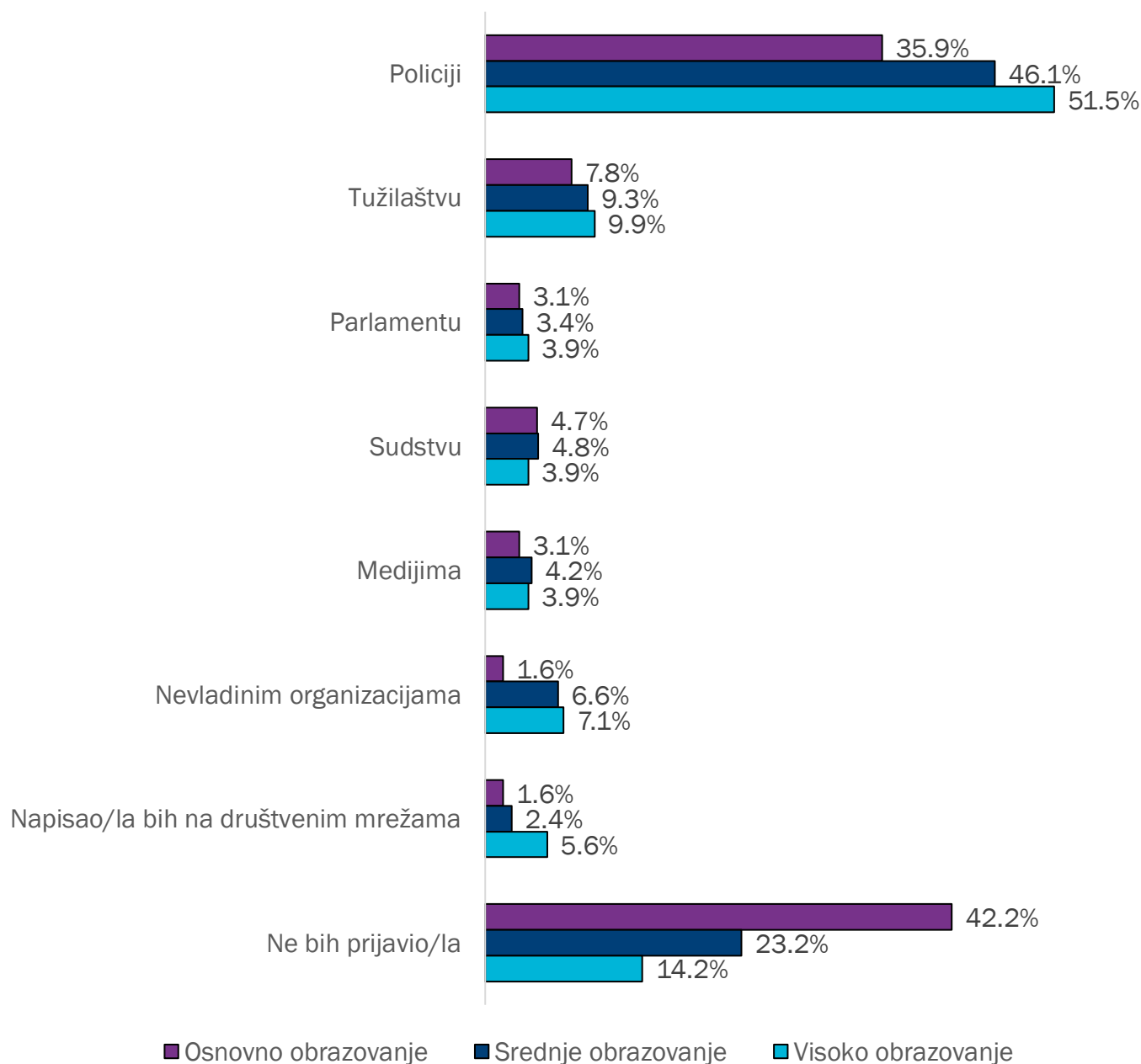
Dodatnom analizom smo kros-tabulirali podatke s pitanjem da li su ispitanici i ispitanice primijetili da se na društvenim mrežama ili u komentarima na portalima prijeti ženama koje se bave politikom. Podaci pokazuju da bi dvije trećina ispitanika i ispitanica koji navode da su svjedočili prijetnjama upućenim ženama u politici prijavila slučaj policiji, dok 40,2% onih koji nisu primijetili prijetnje navode isto. Posebno zanimljiv nalaz ukazuje na to da samo 10% onih koji su svjedočili prijetnjama upućenim ženama u politici ne bi uopšte razmatrali prijavljivanje, dok nešto više od jedne četvrtine ispitanika i ispitanica (27,1%) koji tvrde da nisu primijetili takve prijetnje isto ne bi prijavili prijetnje.

Grafik 42 Kros-tabulacija „Da li ste nekada vidjeli da neko na društvenim mrežama ili u komentarima na portalima prijeti ženama koje se bave politikom?“ prema „Kome biste prijavili kada biste vidjeli slučaj nasilja nad ženama u politici?“

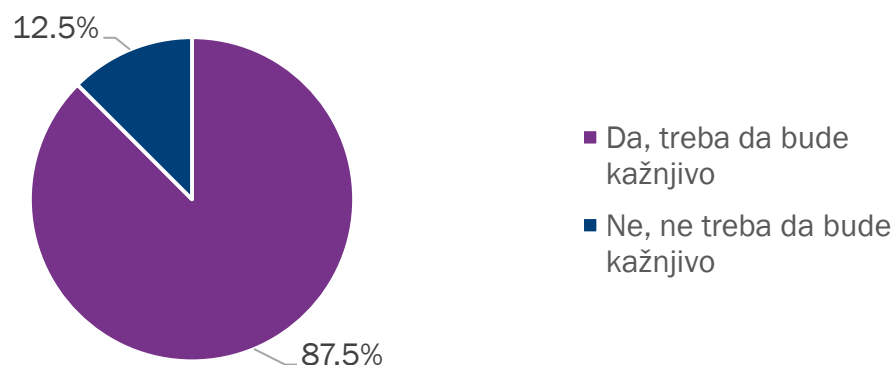
Štaviše, uočene su i razlika prema obrazovanju u vezi sa tim kome bi ispitanici i ispitanice prijavili slučaj nasilja nad ženama u politici. Podaci otkrivaju da 42,2% ispitanika i ispitanica sa osnovnim obrazovanjem ne bi uopšte razmotrili prijavljivanje nasilja nad ženama u politici, dok je taj procenat kod onih sa srednjim obrazovanjem 23,2%, a kod onih s visokim obrazovanjem svega 14,2%. Možemo zaključiti da što je veći nivo završenog obrazovanja ispitanika i ispitanica, to je veća vjerovatnoća da će prijaviti nekome ukoliko svjedoče nasilju nad ženama u politici. Ovi podaci ukazuju na to da su potrebni napori ka većoj edukaciji o nasilju nad ženama u politici kao i o načinima prijavljivanja slučajeva nasilja.

Grafik 43 Kome biste prijavili kada biste vidjeli slučaj nasilja nad ženama u politici? Prema obrazovanju

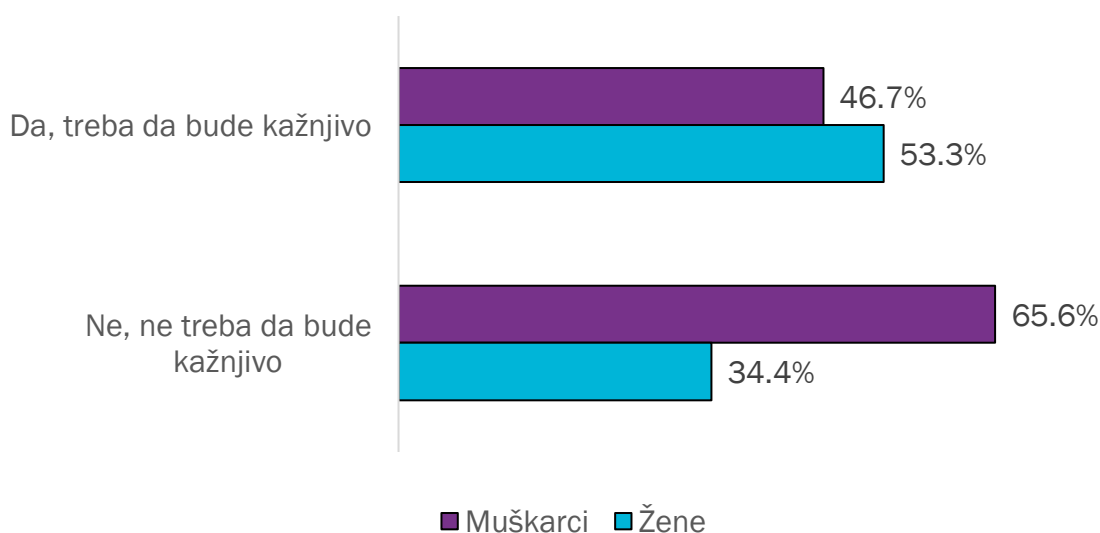
Na pitanje o tome da li pisanje uvredljivih i prijetećih komentara na portalima i društvenim mrežama treba da bude kažnjivo, dominantna većina ispitanika i ispitanica (87,5%) je odgovorilo potvrdno, dok je samo 12,5% onih koji smatraju da ne bi trebalo da bude kažnjivo.

Grafik 44 Da li treba da bude kažnjivo pisanje uvredljivih i prijetećih komentara na portalima i društvenim mrežama?

Postoji razlika u stavovima između muškaraca i žena u vezi s kažnjavanjem pisanja uvredljivih i prijetećih komentara na internetu, pri čemu većina žena podržava takve mjere, dok većina muškaraca ne podržava. Podaci pokazuju da je među onima koji smatraju da pisanje uvredljivih i prijetećih komentara na portalima i društvenim mrežama treba da bude kažnjivo, nešto više od polovine (53,3%) ženskog pola. Sa druge strane, u grupi koja smatra da pisanje uvredljivih i prijetećih komentara ne bi trebalo da bude kažnjivo, dvije trećine (65,6%) su muškarci.

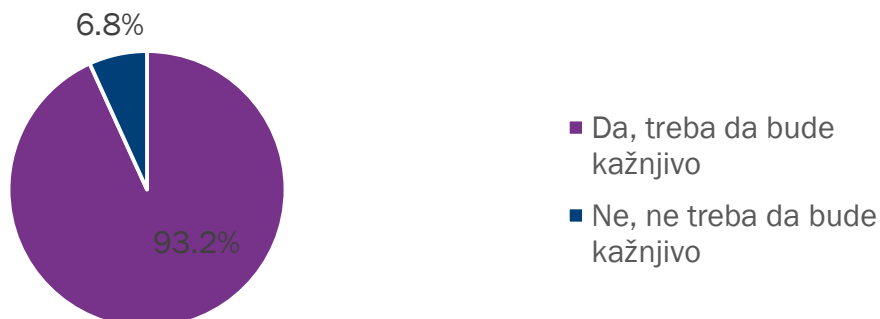
Grafik 45 Da li treba da bude kažnjivo pisanje uvredljivih i prijetećih komentara na portalima i društvenim mrežama? Prema polu

Kada pogledamo ove podatke, od onih ispitanika i ispitanica koji su vidjeli da neko na društvenim mrežama ili u komentarima prijeti ženama koje se bave politikom, dominantna većina (93,2%) smatra da pisanje uvredljivih i prijetećih komentara treba da bude kažnjivo. Iz ovih podataka možemo zaključiti da postoji snažna podrška kažnjavanju pisanja uvredljivih i prijetećih komentara na društvenim mrežama ili u komentarima, posebno među onima koji su svjedočili prijetnjama ženama koje se bave politikom, pri čemu gotovo svi podržavaju takve mjere.

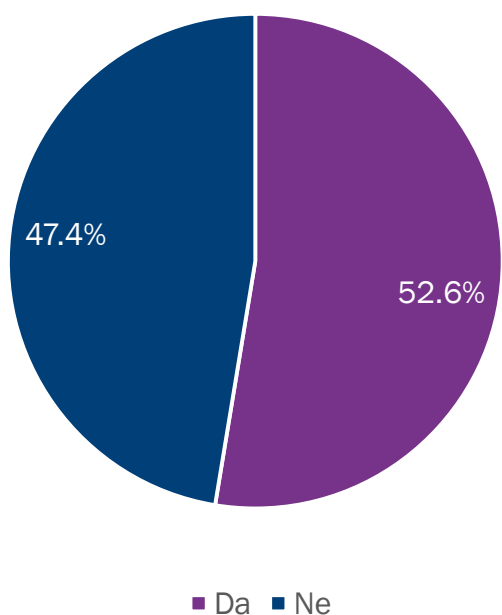
Grafik 46 Procenat onih koji su vidjeli da neko na društvenim mrežama ili u komentarima prijeti ženama koje se bave politikom prema tome da li smatraju da pisanje uvredljivih i prijetećih komentara na portalima i društvenim mrežama treba da bude kažnjivo

% onih koji su vidjeli da neko na društvenim mrežama ili u komentarima prijeti ženama koje se bave politikom

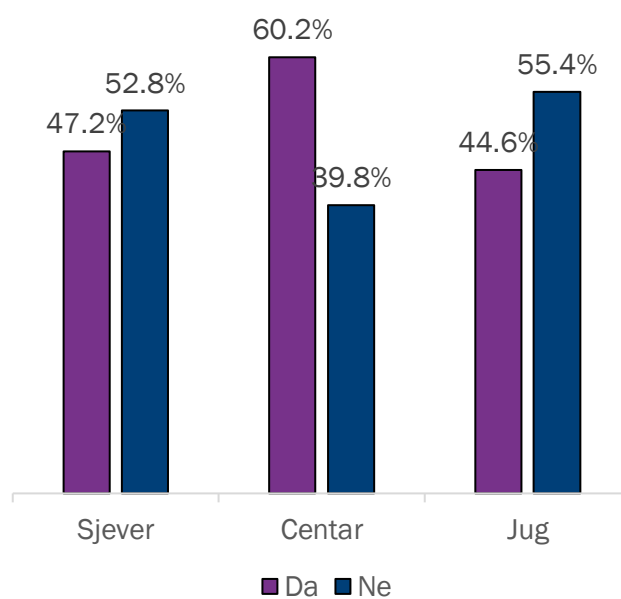

Nešto više od polovine građana i građanki Crne Gore (52,6%) smatra da postojeći politički i pravni sistem pruža adekvatnu zaštitu političarkama koje su žrtve nasilja. Kada pogledamo razliku između regiona, vidimo da ispitanici i ispitanice sa sjevera i juga u nešto većoj mjeri smatraju da postojeći sistem ne pruža adekvatnu zaštitu političarkama koje su žrtve nasilja, dok skoro dvije trećine ispitanika i ispitanica iz centralnog regiona smatra da politički i pravni sistem pruža adekvatnu zaštitu.

Grafik 47 Da li postojeći politički i pravni sistem pružaju adekvatnu zaštitu političarkama koje su žrtve nasilja?

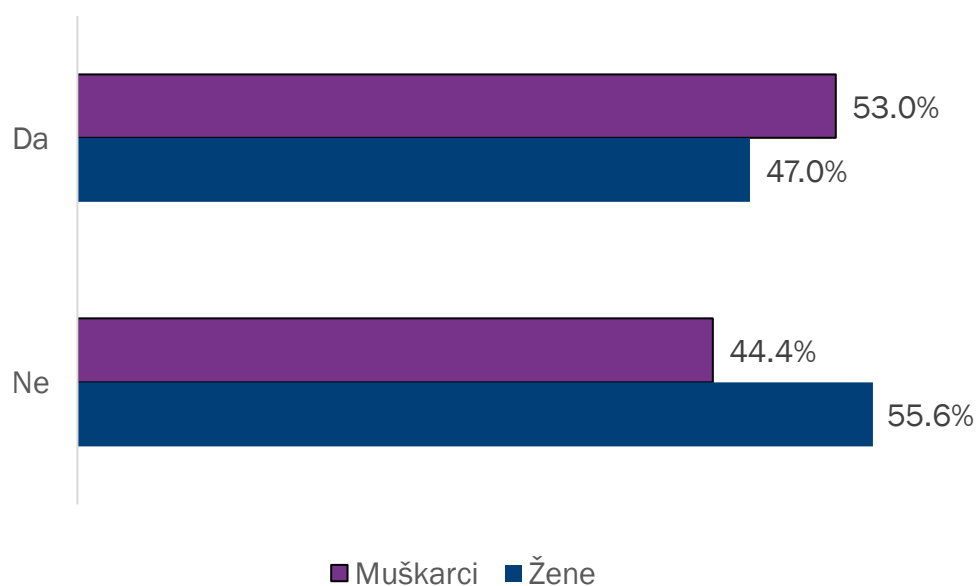
Grafik 48 Da li postojeći politički i pravni sistem pruža adekvatnu zaštitu političarkama koje su žrtve nasilja? Prema regionu

Dodatna analiza ovih podataka pokazuje da postoje razlike i kada je u pitanju pol ispitanika i ispitanica, gdje žene u manjoj mjeri smatraju da je politički i pravni sistem adekvatan za zaštitu žena u politici od nasilja. Među onima koji smatraju da je politički i pravni sistem adekvatan, 53% su muškarci. Sa druge strane, više od polovine (55,6%) onih koji smatraju da politički i pravni sistem nije adekvatan za zaštitu žena u politici čine žene.

Grafik 49 Da li postojeći politički i pravni sistem pruža adekvatnu zaštitu političarkama koje su žrtve nasilja? Prema polu

Ispitanici i ispitanice koji smatraju da postojeći politički i pravni sistem pruža adekvatnu zaštitu političarkama koje su žrtve nasilja iznose različite stavove kako bi potkrijepili svoje mišljenje. Neki od njih smatraju da postoji zakon i sud koji reaguju na ovakve slučajeve, te da bi kazne trebale biti u skladu s tim. Pojedini naglašavaju da su žene maksimalno zaštićene ili da zakon sada više stoji na strani žena. Takođe, u toj grupi postoji mišljenje da se svaka prijava nasilja procesuiraju, te da zakon reaguje na ove slučajeve. Iz većine stavova proizilazi uvjerenje da je pravni sistem adekvatan ili da bi barem trebalo da bude kako bi se osigurala zaštita političarki koje su žrtve nasilja.

Građani i građanke Crne Gore koji smatraju da politički i pravni sistem nije adekvatan za zaštitu žena u politici od nasilja iznose nekoliko ključnih razloga za tu tvrdnju. Prvo, ističu da se slabo vodi računa o tome, što ukazuje na nedostatak pažnje i prioriteta u rješavanju ovog problema. Takođe, primećuju da žene ne dobijaju adekvatnu podršku, što bi moglo promijeniti način na koji se suočavaju s nasiljem. Mnogi ističu da se malo ili ništa ne preduzima po tom pitanju, te da kazne ili nisu adekvatne ili uopšte nisu izrečene, što dodatno oslabljuje sistem zaštite. Osim toga, ističe se da postoje samo osude, a bez konkretnih akcija i sankcija, situacija se ne mijenja. Mnogi takođe navode nedovoljno informisanje i nedostatak znanja o tome šta se preduzima kako bi se žene u politici zaštitile od nasilja. Kao glavni problemi ističu se nedostatak adekvatnih zakona i institucionalne podrške, kao i nedostatak efikasne primjene zakona i kažnjavanja počilaca. Sve ovo doprinosi osjećaju

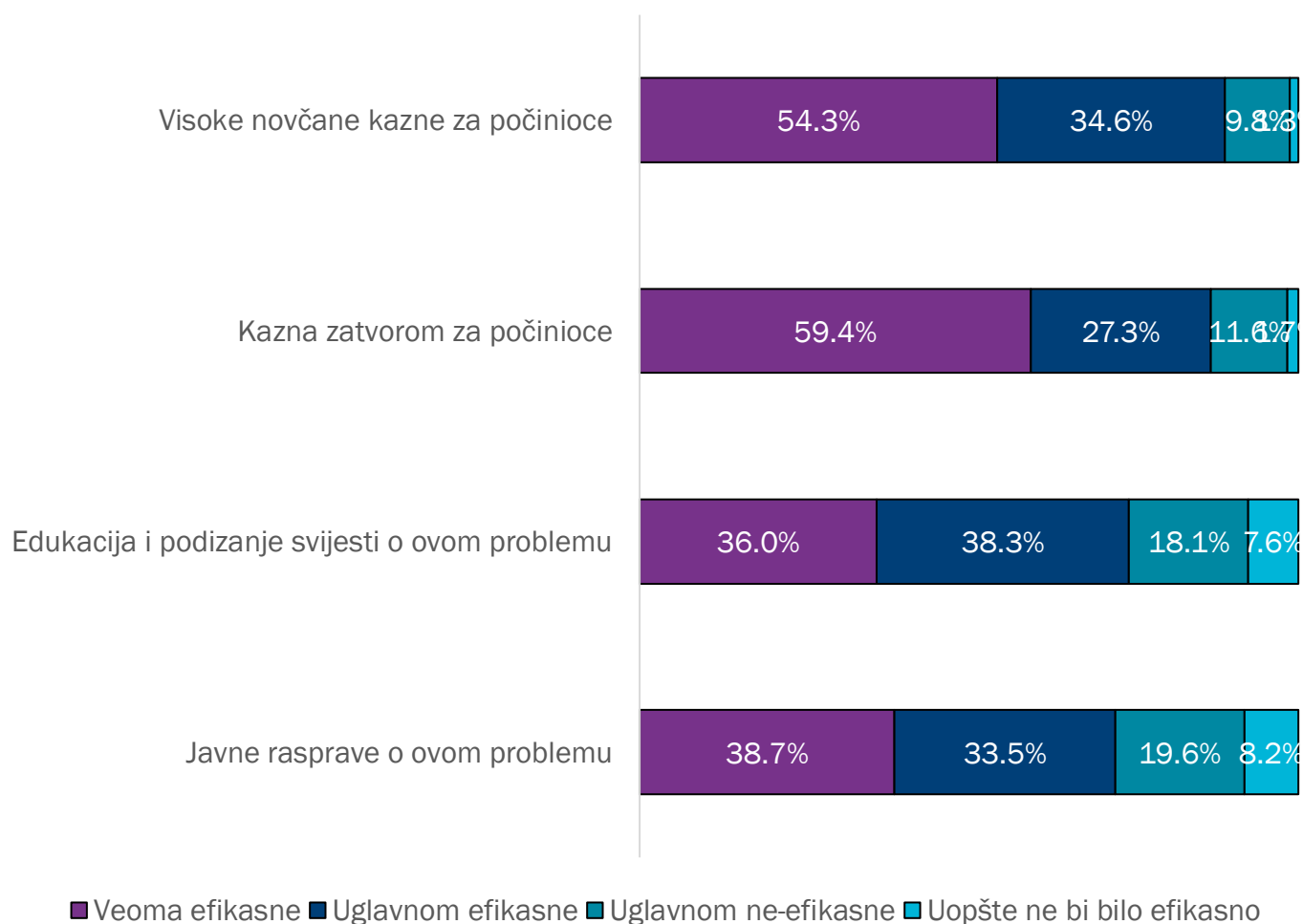
nezadovoljstva i nedostatka povjerenja u pravni i politički sistem kada je u pitanju zaštita žena od nasilja u politici.

Ispitanicima i ispitanicama je takođe postavljeno pitanje u kojoj mjeri smatraju da bi sljedeće aktivnosti bile efikasne u borbi protiv nasilja nad ženama u politici:

- › Visoke novčane kazne za počinioce
- › Kazna zatvora za počinioce
- › Edukacija i podizanje svijesti o ovom problemu
- › Javne rasprave o ovom problemu

Za sve ove aktivnosti, dominantna većina ispitanika i ispitanica smatra da bi bile veoma ili uglavnom efikasne. Skoro 89% ispitanika i ispitanica vjeruje da su visoke novčane kazne za počinioce veoma ili uglavnom efikasne u borbi protiv nasilja nad ženama u politici. Osim toga, 86,7% građana i građanki smatra da kazne zatvora imaju efekta, 74,3% podržava aktivnosti edukacije i podizanja svijesti o ovom problemu i 72,2% podržava javne rasprave o istom.

Grafik 50 U kojoj mjeri bi sljedeće aktivnosti, po Vašem mišljenju, bile efikasne u borbi protiv nasilja nad ženama u politici?

Preporuke

Rezultati istraživanja su nam omogućili da prepoznamo izvjesne probleme vezane za temu nasilja nad ženama u politici:

- › Stereotipi o rodnim ulogama: Postoji značajan procenat građana koji podržava tradicionalne stereotipe, poput očekivanja da je uloga žene prvenstveno vezana uz majčinstvo, kućanstvo i poslušnost mužu. Ovi stavovi mogu otežati ženama uključivanje u politiku.
- › Neprijateljski stavovi prema ženama u politici: Rezultati pokazuju da postoji značajan procenat građana koji smatra da su muškarci bolji politički lideri od žena, dok se istovremeno prepoznaje potreba za većim učešćem žena u politici. Ovaj paradoks može otežati ženama napredak u političkoj karijeri.
- › *Online* nasilje: Rezultati ukazuju na prisustvo *online* nasilja nad ženama u politici, uključujući prijetnje, uvrede i neprimjeran jezik. Ovo *online* nasilje može stvarati neprijateljsko okruženje i odvrćati žene od političkog angažmana.
- › Nedostatak podrške političkih partija: Građani prepoznaju nedostatak podrške političkih partija kao jednu od ključnih barijera s kojom se žene suočavaju u političkom radu. Nedostatak podrške može ograničiti ženama pristup političkim resursima i pozicijama.

To nam dalje omogućava da ukažemo na mehanizme koji se mogu preduzeti u budućnosti kako bi se odgovorilo na složene probleme sa kojima se žene u politici u Crnoj Gori susreću, i to:

- › Edukacija i senzibilizacija: Implementirati programe edukacije i senzibilizacije kako bi se smanjili stereotipi o rodnim ulogama, te kako bi se informisalo javno mnijenje o važnosti rodne ravnopravnosti u politici.
- › Podrška političkih partija: Političke partije treba aktivno da rade na podršci ženama u politici, uključujući mentorstvo, obuku i promovisanje žena na visokim pozicijama unutar stranaka.
- › Prevencija *online* nasilja: Izraditi strategije za prevenciju *online* nasilja nad ženama u politici, uključujući saradnju s platformama društvenih medija i jačanje zakonskih mehanizama.
- › Povećanje vidljivosti žena u politici: Podsticati aktivno učešće žena u politici putem medijskih kampanja, podsticanja javnih rasprava i stvaranja pozitivnih primjera žena lidera.
- › Promjena medijskog izvještavanja: Podsticati medije da pružaju objektivne informacije o nasilju nad ženama u politici, istovremeno izbjegavajući senzacion-alizam i podržavajući pravednu i uravnoteženu pokrivenost.

Dubinski intervjui

*„Najčešći napadi na političare su politički napadi.
 Najčešći napadi na političarke su govor mržnje.“
 (Učesnik/ica intervjua)*

Kada govorimo o nasilju nad ženama u politici, ključno je da u obzir uzmemo i perspektivu ljudi koji su direktno izloženi nasilju – odnosno samih političara/ki, ili bivših političara/ki. Ovo je jedini način da steknemo direktni uvid u iskustva i izazove sa kojima se žene suočavaju u političkom okruženju. Ovo može uključivati različite oblike nasilja, poput verbalnog, fizičkog, psihološkog ili digitalnog, koji možda nisu vidljivi ili dovoljno dokumentovani u javnim izvorima. Dodatno, intervjuisanjem političarki, mogli smo prikupiti lične priče koje ilustruju širinu i dubinu problema, što je ključno za razumijevanje kompleksnosti nasilja nad ženama u politici.

Politika je nerijetko refleksija šireg društvenog i kulturnog konteksta, a nasilje nad ženama u politici može biti duboko ukorijenjeno u patrijarhalne norme i rodne predrasude. Kroz razgovore sa političarima/kama, moguće je identifikovati specifične oblike nasilja koji su možda karakteristični za određenu političku kulturu ili sistem, kao i strategije koje žene koriste da bi se suprotstavile takvim izazovima.

Osim toga, intervjuisanjem političara/ki može se otkriti potreba za novim inicijativama ili pristupima koji bi bolje odgovarali potrebama žena u politici i dali pravni i politički osnov za popravljavanje položaja žena u politici. Konačno, intervjui pružaju platformu političarima/kama da izraze svoje mišljenje i preporuke za poboljšanje situacije. Ovo ne samo da valorizuje njihovo iskustvo i stručnost, već i doprinosi razvoju inkluzivnijih i efikasnijih strategija za borbu protiv nasilja nad ženama u politici. Uključivanje glasova žena u kreiranje politika i inicijativa ključno je za osiguravanje da rješenja adekvatno odgovaraju problemima s kojima se one suočavaju.

Za potrebe ovih polu-strukturiranih dubinskih intervjua sa političarima/kama, dizajniran je vodič koji predstavlja sveobuhvatan alat za ovaj kvalitativni dio istraživanja. Pristupom koji se temelji na nizu pitanja, ovaj vodič omogućava dubinsko razumijevanje stavova, iskustava i politika koje se odnose na učešće žena u političkom životu, kao i izazove sa kojima se suočavaju, uključujući nasilje i diskriminaciju.

Pitanja su dizajnirana tako da pokriju širok spektar tema, od uloge političkih partija u promovisanju rodne ravnopravnosti, preko ličnih iskustava političarki, do percepcije i tretmana žena u medijima. Posebno je važno što vodič uključuje pitanja koja se direktno odnose na lična iskustva političarki. Osim toga, pitanja koja se tiču medijske pokrivenosti i uloge društvenih mreža u oblikovanju percepcije žena u politici ukazuju na kompleksnost problema i potrebu za multidisciplinarnim pristupom u njegovom rešavanju. Vodič takođe ističe značaj institucionalnih odgovora na nasilje nad ženama u politici, kroz pitanja o postojećim politikama, pravilima i procedurama unutar političkih partija, kao i kroz pitanja o zakonodavstvu i političkim inicijativama. Ovo ukazuje na potrebu za

sistemske promjene koje bi omogućile stvaranje sigurnijeg i inkluzivnijeg političkog okruženja za žene.

Konačno, kroz pitanja koja se odnose na konkretne prijedloge i inicijative, vodič podstiče političare i političarke da razmisle o praktičnim koracima koje mogu preduzeti kako bi doprinijeli borbi protiv nasilja nad ženama u politici. Ovo ne samo da pruža uvid u trenutne strategije i prakse, već i podstiče razmišljanje o novim rješenjima i pristupima koji bi mogli biti primenjeni.

Na ovaj način, kroz nekoliko različitih cjelina, analizirani su i dobijeni odgovori. Svim učesnicima je garantovana anonimnost. S obzirom na osjetljivost teme, učesnicima je garantovana anonimnost i njihovi odgovori će biti predstavljeni kao direktni citati, ali bez navođenja u kojem konkretno intervjuu je taj citat saopšten. Na ovaj način, nastojali smo da omogućimo sagovornicima da otvoreno govore o svojim iskustvima, mišljenjima i osjećanjima bez straha da će ponovo otvoriti neki slučaj nasilja nad ženama u politici od ranije, ili da će njihovi odgovori biti zloupotrijebljeni.

Praksa političkih partija

Iz intervjua sa političarima i političarkama proizlazi da gotovo nijedna politička partija u Crnoj Gori nema formalno uspostavljena pravila koja se tiču nasilja nad ženama u politici. Ova konstatacija ukazuje na sistemski problem u političkom okruženju koji ne samo da otežava borbu protiv nasilja nad ženama, već i odražava opšti nedostatak osviješćenosti o ovoj temi unutar političkih struktura. Bez jasnih pravila i mehanizama za prijavljivanje i sankcionisanje nasilja, žene u politici ostaju izložene riziku bez adekvatne zaštite i podrške. Ovo stvara atmosferu u kojoj je nasilje, u najboljem slučaju, ignorisano, a u najgorem normalizovano, čime se podstiče kultura ćutanja i straha.

„Toga nije bilo ni ranije, nema ni sad. I meni se čini i da se ni ne radi u tom pravcu, ne samo u toj partiji, nego ni u jednoj drugoj u Crnoj Gori“

„Sporadično je to. Nije uređeno, nema pravilnosti. A kada nema pravilnosti onda nema predvidljivosti, ali ni odgovornosti. Sve je prepušteno pojedincima i pojedinačnim slučajevima.“

Ima i nekih pozitivnih primjera, ali je iz razgovora ostalo upitno da li takvi slučajevi rade u praksi ili postoje na nivou formalnog.

„Imamo naš pravni tim koji je sve vrijeme na raspolaganju našim članicama, da ih posavjetuje, pa ako treba i zastupa“

Realnost je ipak da se borba protiv nasilja nad ženama u politici od strane partija nerijetko svodi na davanje podrške žrtvama kroz saopštenja.

„Nemamo nažalost nikakvih pravila na nivou partije. Više se to svodi na praćenje političkog života, pa pokušavamo da reagujemo kada god se desi nešto. Čini mi se da smo do sada uspjeli da reagujemo u najvećem broju slučajeva.“

Sa druge strane, izjava sagovornika da redovno prate situaciju u političkom životu i trude se da reaguju na nasilje, bez obzira na to iz koje partije dolazi žrtva, sugeriraju postojanje određenog stepena osviješćenosti i volje za akcijom. Ipak, i oni sami priznaju da te reakcije nijesu uvijek dosljedne, ili da nijesu istog intenziteta.

„Ima tu dosta nedosljednosti. Možda smo i mi nekada krivi da malo više i jače reagujemo kada je napad na, uslovno rečeno, nekog našeg, a manje kad je to slučaj sa našim političkim oponentima.“

Priznanje da reakcije nisu uvek dosljedne, a da su ponekad čak i selektivne, ukazuje na dublje ukorijenjene probleme kao što su politička pristrasnost i rodne predrasude. Ova selektivnost u reakcijama može dodatno oslabiti povjerenje žena u politici u postojeće mehanizme zaštite i podršku, čime se potkopava borba protiv nasilja.

Svi sagovornici su saglasni da partije treba da urade više i uspostave jasna unutarpartijska pravila protiv nasilja nad ženama u politici. Ova saglasnost svakako predstavlja pozitivan korak ka priznavanju problema. Ovo stvara osnov za izradu konkretnih strategija i politika koje će se baviti ovim pitanjem. Uvođenje jasnih pravila, obuka o rodnoj ravnopravnosti i senzibilizaciji za pitanja nasilja, kao i stvaranje sigurnih kanala za prijavljivanje incidenata, mogu značajno doprinijeti stvaranju bezbednijeg i inkluzivnijeg političkog prostora za žene.

Sve to neminovan je prvi korak ka tome da više žena učestvuje u političkom životu Crne Gore. Često se u javnom diskursu može čuti da je važno da više žena učestvuje u političkom životu. Kroz intervju smo pokušali da saznamo zašto je to važno, i šta je to što žene donose u politički život, što njihovu participaciju čini prijeko potrebnom.

Važnost učešća žena u političkom životu Crne Gore

„Nema svijesti da žene prave razliku, to je i dalje svijest – mi moramo da imamo žene, hajde da nađemo neku ženu i mašemo sa njom“

Sagovornici u crnogorskoj političkoj sferi pokazuju širok konsenzus o potrebi za većim uključivanjem žena u politički život zemlje. Postoji opšte mišljenje da je trenutni broj žena u politici nedovoljan, što ukazuje na rodni disbalans koji nije u skladu sa demografskom strukturom društva, gdje žene čine većinu. Ovaj rodni jaz u političkoj zastupljenosti vidi se kao problem koji zahtijeva hitne mjere.

„Premalo je, znate, da u parlamentu imate jedva 20% žena, a da u društvu imate preko 50% žena. Nije prirodno, to nije dobro ni za politiku, niti za bilo koga.“

„2024. je godina, ne vidim zašto bi većina ministara u vladi uvijek bili muškarci. Pa ne može biti da je sva pamet ovog društva u muškarcima, valjda i žene imaju nešto da ponude ovoj zemlji.“

„Ne znam tačno koliko je žena, ali znam da i pored kvota ne uspijevamo da dođemo do toga da ih je trećina u parlamentu. Mislim da je rekord bio 29% prije dva saziva ako se ne varam. To je i dalje malo, ali je bolje nego prije 10 ili 20 godina kada ih nije bilo ni 5%.“

Posmatrano u širem vremenskom intervalu, svi sagovornici uočavaju pozitivan trend povećanja broja žena u politici. Zasluge za tako nešto svi pripisuju uvođenju kvota na izbornim listama za manje zastupljeni pol. Ovaj sistem kvota smatra se ključnim faktorom u povećanju broja žena na političkim pozicijama, čime se unaprjeđuje rodna ravnopravnost u političkom predstavljanju.

„Da nije bilo kvota, ne smijem ni da pomislim kakva bi situacija danas bila.“

„Zahvaljujući kvotama danas smo ovdje gdje smo. Nije dobro, ali je značajno bolje nego da kvote nijesu uvedene. Pa i ova tema sigurna sam, danas ne bi bila istraživana da nijesu uvedene kvote i da nije počelo više pažnje da se obraća na žene u politici.“

„Ja bih voljela da mi ne moramo da imamo kvote, nego da zaista najkvalitetniji dobijaju prilike u politici, bez obzira na pol. Ali to nije naša realnost. Dok god je ovako, kvote su neophodne i jedini način.“

Međutim, uprkos ovom napretku, sagovornici naglašavaju da su se napori za promovisanje većeg učešća žena značajno usporili nakon početnog perioda uvođenja kvota, te da nema novih zakonskih inicijativa koje bi dalje vodile povećanju broja žena u politici. Neki sagovornici predlažu da se kvote za manje zastupljeni pol na izbornim listama povećaju na 40%, što bi dodatno osnažilo prisustvo žena u političkom životu Crne Gore. Ovo povećanje kvota smatraju neophodnim korakom ka postizanju veće rodne ravnopravnosti i boljem odražavanju demografske strukture u političkom predstavljanju.

„Ne razumijem zašto ne bismo podigli kvote na 40%. Ne vidim ništa loše u tome. To bi i partije motivisalo da aktiviraju više žena, da se više bave time.“

„Mislim da je podizanje kvota, makar na 40% sljedeći korak koji nam je potreban.“

U razgovorima svi naglašavaju važnost većeg učešća žena u politici, ne samo zbog principa ravnopravnosti, već i zbog specifičnih kvaliteta i perspektiva koje žene donose u politički proces. Smatra se da žene često pristupaju problemima na racionalniji i pragmatičniji način u odnosu na muškarce, te da imaju veću sklonost ka kompromisu i traženju zajedničkih rešenja. Ove osobine se vide kao ključne za prevazilaženje političkih podjela i doprinos miru i stabilnosti u crnogorskom društvu.

„Mislim da žene daju politici jednu humaniju, iskreniju notu, i da su sklonije kompromisu i rješavanju problema razgovorom, a često se pokazuju i hrabrije u sučeljavanju sa problemima.“

„Žene su te koje su bolje u pravljenju kompromisa. Žene su te koje su bolje menadžerke. Žene su te koje bolje rade sa drugim ljudima. To nisam izmislila ja, to pokazuju sva istraživanja. To su sve karakteristike koje su važne za politiku i važne za ovo društvo. Dakle žene su prijeko potrebne u politici.“

„Žene u politici su stvarno osvježene. Ali meni smeta što su i dalje na nivou kvote.“

Sagovornici ističu da su primijetili pravilnost da su žene na onim pozicijama gdje se najviše radi.

„Žene nećete naći na ključne tri pozicije u društvu, predsjednik države, vlade ili skupštine, sa izuzetkom skupštine u dva navrata. Ipak, žene ćete naći tamo gdje se najviše radi, na mjestu direktora direktorata ili pomoćnica ministara, tu gdje se puno radi tu političari biraju žene“

„Možda su manje vidljive, ali kad pogledate po pozicijama, tamo gdje se stvarno radi, tu su žene u većini na tim pozicijama.“

„Žene nemaju političku moć, ali su na pozicijama gdje je bitno dobro se oznojiti.“

Iako ima mnogo razloga, svi sagovornici primjećuju da i pored toga nema ni blizu dovoljno žena u politici u Crnoj Gori. Nasilje nad ženama u politici vide kao jedno od objašnjenja zašto je to tako.

Nasilje nad ženama u politici

„Nasilja nad ženama u politici ima mnogo. Ne bi me začudilo da neke žene kad razmišljaju da se bave politikom kažu – A što će meni ovo, vidiš li kroz šta sve druge žene u politici prolaze.“

Sagovornici iz političkog života Crne Gore izražavaju jedinstven stav da se žene u politici često suočavaju sa nasiljem, posebno ističući da se ova pojava dominantno manifestuje u online prostoru. Digitalni prostor, sa svojom inherentnom anonimnošću, postaje plodno tlo za širenje negativnih komentara i napada na političarke. Anonimnost na internetu omogućava pojedincima da bez straha od direktnih posljedica izražavaju mišljenja i stavove koji često prelaze granicu pristojne komunikacije.

„Problem društvenih mreža je problem anonimnog komentatora.“

Kada je riječ o crnogorskom slučaju, analiza ipak pokazuje da se u Crnoj Gori veliki broj ljudi ne libi da komentariše i vrši online nasilje nad ženama u politici pod svojim punim imenom i prezimenom na društvenim mrežama. Čak su i neke javne ličnosti znale da budu označene kao *online* nasilnici. Mnogi od njih kasnije su rekli da su im profili bili hakovani. To su, ironično primijetili i neki sagovornici.

„U posljednje tri godine, sve je više hakovanja. Kako neko nešto napiše na društvene mreže, tako ga hakuju.“

Iako neki smatraju da određivanje jasne linije između slobode govora i neprimjerenih, a ponekad i nasilnih komentara nije jednostavno, postoji opšte razumijevanje da anonimnost doprinosi osnaživanju takvih ponašanja.

„Moramo naći granicu između slobode govora i govora mržnje.“

O prirodi nasilja koje trpe, sagovornice su pričale detaljno. Gotovo svaka političarka sa kojom smo razgovarali imala je neko iskustvo *online* nasilja. Čak i mlade političarke, koje su bile učesnice fokus grupa sa mladima političkih partija su se takođe sretale sa takvim primjerima, a kamoli one koje su duže u politici i češće u medijima.

Primjera *online* nasilja ima puno, kažu sagovornice. Sve shvataju da nasilje ne utiče samo na njih, već dotiče i ljude iz njihovog okruženja.

„Dok sam bila na funkciji, čitala sam sve komentare sa društvenih mreža. To me je jako pogadjalo. Ne znam kako ljudi mogu to da pišu, da izmišljaju, da kunu, da izmišljaju stvari o mojoj porodici. To ne mogu da razumijem, i jako me je pogađalo.“

„Uglavnom su to neukusni komentari na društvenim mrežama i u komentarima na tekstove gdje se nalazi neka naša izjava, a komentari kako dolaze iz anonimnosti znaju biti i vulgarni i diskreditujući, a lažni, tu su izrazi ženetina, krava, ćurka itd. možda i najblaži...“

„Sve sam mogla da podnesem, sve što izmišljaju, i afere i ljubavnike, osim kad mi diraju porodicu. E tu sam morala uvijek da reagujem. To nisam mogla da izdržim. Ali naše reakcije su tada previše emotivne.“

„Meni su pisali da će da me ubiju. Svi znaju za to.“

Ističu i da je problem u tome što se *online* nasilje brzo širi.

„Kad se suočite sa online nasiljem, i stvarima koje izmišljaju o vama, u nekom trenutku dođete do zaključka da je potpuno svejedno branili se ili ne, demantovali ili ne, to svakako ne možete zaustaviti“

„Ljudi na društvenim mrežama kada vide da vas njihov komentar pogađa, oni se samo pojačavaju i sve češće komentarišu.“

U kontekstu rasprave o sankcionisanju *online* komentara, mišljenja su podjeljena. Dok neki vide potrebu za regulisanjem i sankcionisanjem kako bi se zaštitile žrtve i održao civilizovani diskurs, drugi brinu o potencijalnom ograničavanju slobode izražavanja. Ovaj balans između zaštite pojedinaca od nasilja i očuvanja fundamentalnih prava na slobodno izražavanje predstavlja izazov za političko i društveno okruženje u Crnoj Gori. Svi sagovornici se slažu da je odgovornost na zakonodavstvu da uredi makar *online* prostor u dijelu komentara na portalima crnogorskih medija. Shvataju da je regulacija na društvenim mrežama mnogo izazovniji problem sa kojim, po njihovom mišljenju, ni veće zemlje od Crne Gore ne mogu da izađu na kraj.

„Dajte da mi prvo uredimo naše dvorište. To je najvažnije. Da uredimo mi dio oko crnogorskih medija.“

„Dobro je da se malo više povede računa o komentarima na portalima, i tu zakonodavac treba da bude jasniji. Ali i tu nailazite na problem. Neki portali, na kojima se pišu najrazličitije gadosti o određenim političarima i političarkama, nijesu registrovani u Crnoj Gori, nego su te nekakve firme iz Latinske Amerike. Pa se tako kriju.“

Pored komentara na portalima, sagovornici prepoznaju da i u samim tekstovima na portalima ima elemenata nasilja nad ženama, a definitivno seksizma i mizoginije. Prema njihovim opažanjima, postoji znatna razlika u načinu na koji se žene i muškarci prikazuju u medijskom prostoru. Žene su

često predmet izveštavanja koje se više fokusira na lične aspekte, poput izgleda, oblačenja ili porodičnog statusa, dok se muškarci predstavljaju kroz prizmu njihovih profesionalnih dostignuća i političkih stavova. Ovi dvostruki aršini ne samo da umanjuju profesionalne kvalitete i doprinose žena u politici, već i održavaju zastarjele rodne uloge koje žene vide prvenstveno kroz lične i emocionalne aspekte.

Takođe, sagovornici ukazuju na važnost vizualne prezentacije u medijima, posebno na izbor fotografija koje prate članke. Fotografije koje se koriste za žene u politici često su birane tako da naglase lične, umesto profesionalnih atributa, što može imati dubok uticaj na javnu percepciju. Suprotno tome, fotografije muškaraca u politici češće prikazuju autoritet, profesionalizam i ozbiljnost. Ova praksa ne samo da utiče na način na koji se pojedinci percipiraju, već i na opšte mišljenje o prikladnosti žena za političke uloge i njihovu sposobnost da donose važne odluke.

„Ništa se ne slažem s njom politički ili bilo kako, ali bila sam zgrožena kad sam vidjela kakve fotografije Vijesti biraju da prate priču o Vesni Medenici. Ne vidim potrebu da se namjerno svaki put prikazuje cijela njena figura na fotografijama, pa još ponekad iz pozadine.“

Ovakvo izvještavanje u medijima ne samo da reprodukuje i pojačava rodne stereotipe, već i doprinosi stvaranju društvene klime koja je neprijateljska prema ženama u politici. Time se stvara dodatna barijera za žene koje teže da se uključe u politički život ili da napreduju u svojim političkim karijerama. Sagovornici smatraju da je neophodno promijeniti način na koji mediji izveštavaju o ženama u politici.

Pored novinara, te komentara na portalima i društvenim mrežama, sagovornici ukazuju na to da se žene često suočavaju sa stereotipima i rodno zasnovanim ulogama koje ih marginalizuju ili trivializuju njihov doprinos političkom životu i među kolegama političarima, ponekad čak i nesvjesno. Ovo stavljanje žena u rodne uloge ne samo da potkopava njihov autoritet i profesionalizam, već i održava strukturne barijere koje otežavaju puno učešće žena u političkom procesu.

„Neke aluzije na fizički izgled, muške ženske odnose kao kroz šalu, ali da smeta... Rijetko tu idu neki direktni komentari, a način na koji komentarišu kolegice koje nijesu prisutne govori da vjerovatno tako i mene komentarišu kad mi vide leđa.“

„On je rekao našoj odbornici da je toksična. A taj termin nikada nećete čuti za muškarca, on nikada nije otrovan ili toksičan. Uvijek je žena zmija, ta koja nosi otrov. U tom narativu samo je žena toksična.“

Sve ovo svi sagovornici prepoznaju kao velike probleme sa kojima se crnogorsko društvo mora boriti. Pitali smo ih i kako, i šta to treba promijeniti da situacija bude bolja, sa posebnim osvrtom na zakonodavni okvir.

Legislativa i preporuke za unaprjeđenje

Kroz razgovore sa sagovornicima, jasno se vidi da postoji svijest o potrebi za sistemskim promjenama koje bi omogućile veće učešće žena u politici. Pored povećanja kvota, ističe se potreba za kontinuiranim promovisanjem politika koje podstiču rodnu ravnopravnost, kako bi se osiguralo da

žene ne samo da učestvuju u politici, već i da imaju priliku da utiču na donošenje odluka i oblikovanje politika u skladu sa opštim interesom društva.

Sagovornici u razgovorima o nasilju nad ženama u politici u Crnoj Gori ističu potrebu za uvođenjem oštrijih kazni za počinioce takvog nasilja. Gotovo svi su saglasni da su kazne efikasan korektivni mehanizam, te se stoga zagovara jačanje sankcija kao način suzbijanja nasilja. Ova stavka ukazuje na širu potrebu za jačanjem pravne i institucionalne odgovornosti, kao i na jačanje mehanizama za sprovođenje postojećih zakona.

„Nema vam tu, dok ne počnete ljude da udarate po džepu, ili nekoga pošaljete malo u zatvor. Pa će i ostali vidjeti da su stvari ozbiljne, a ne da svako može da radi što god hoće.“

Iako sagovornici smatraju da treba nadograđivati postojeći zakonodavni okvir, kao glavni problem ističu sporost i ponekad problematične primjene zakona. Pored toga, neki upozoravaju da je primjena zakona nerijetko selektivna, što dovodi do percepcije nepravde i nedostatka povjerenja u pravni sistem. Ovo ukazuje na potrebu za unaprjeđenjem efikasnosti pravosudnog sistema i osiguranjem njegove nepristrasnosti i jednakosti pred zakonom za sve građane.

„Dobro je da postoje kazne, ali nemojte da se to zloupotrebljava, pa da kažnjavaju više političke oponente partija koje su u tom trenutku na vlasti.“

„Dok ja ne dobijem zadovoljenje kod crnogorskih sudova treba da prođe previše vremena. To je prosto sistem koji je previše spor, neprilagođen današnjem vremenu.“

Dalje, sagovornici predlažu da zakonodavstvo preciznije definiše pojmove kao što su nasilje nad ženama, nasilje nad ženama u politici, kao i *online* nasilje. Jasna definicija ovih termina može omogućiti lakše prepoznavanje, procesuiranje i sankcionisanje nasilja, posebno u kontekstu koji se brzo menja poput *online* prostora. Precizne definicije takođe mogu pomoći u razvoju ciljanih politika i strategija za prevenciju i borbu protiv nasilja.

Uz to, neki sagovornici primjećuju da se mora raditi i na dodatnom unaprjeđenju izbornog zakonodavstva u ovoj oblasti, posebno u vrijeme kada se ponovo aktuelizuje priča o izbornoj reformi u Crnoj Gori. I tu vide priliku da se unaprijedi postojeći sistem kvota za izborne liste.

„Žena može da ne prihvati mandat i tad njeno mjesto može da zauzme muškarac. To je prostor za zloupotrebu sistema kvota.“

Sagovornici takođe primjećuju da u radu Skupštine Crne Gore postoji jasna podjela na ženske i muške odbore, a gotovo svi kažu da i inače u crnogorskoj politici postoji podjela na ženske i muške teme. Smatraju da se takvoj praksi mora stati na kraj, pa i zakonskim mjerama, ako je potrebno.

„To je sramota. Zna se u koje odbore idu žene, a u koje muškarci. Što, žene ne mogu da doprinesu kad se priča o MUP-u ili bezbjednosti je li?“

„Kvote, poštovanje zakona, veća ovlašćenja odbora za rodnu ravnopravnost, stop podjelama na muške i ženske odbore u Skupštini... sve to treba uraditi.“

Svi su stali da odbor za rodnu ravnopravnost, ali i ženskom političkom klubu u Skupštini treba proširiti nadležnosti.

Konačno, sagovornici, pored zakonodavnih napora, naglašavaju važnost rada na podizanju svijesti o problemu nasilja nad ženama. Edukacija javnosti, promocija rodne ravnopravnosti i borba protiv stereotipa ključni su za stvaranje društvene klime u kojoj se nasilje ne toleriše. Kampanje za podizanje svijesti, obrazovni programi i javne diskusije mogu doprinijeti promjeni stavova i ponašanja, čime se doprinosi stvaranju sigurnijeg i pravednijeg okruženja za žene u politici i društvu uopšte.

Fokus grupe

Istraživački tim agencije DeFacto Consultancy sproveo je šest fokus grupa kao ključni korak u istraživanju nasilja nad ženama u crnogorskoj politici. Fokus grupe su omogućile dublje razumijevanje različitih perspektiva i iskustava, posebno mladih, unutar političkog pejzaža. Pružajući platformu za strukturisane diskusije, fokus grupe su doprinijele istraživanju stavova, vjerovanja i iskustava vezanih za ovu temu. Pažljivo osmišljen metodološki pristup osigurao je inkluzivnost različitih konteksta, a svaka fokus grupa je privukla učesnike iz različitih političkih stranaka. Diskusije su se fokusirale na ključne teme poput percepcija nasilja nad ženama, ličnih iskustava učesnika i medijskog predstavljanja. Odluka da se fokus grupe sprovedu *online* omogućila je učešće osoba iz različitih regiona, što doprinosi dubljem razumijevanju ovog problema.

U ovoj analizi, detaljno ćemo istražiti bogate kvalitativne podatke dobijene iz ovih fokus grupa, sintetizirajući ključne uvide i identifikujući teme koje se ponavljaju. Na taj način, cilj nam je osvijetliti višeslojnu prirodu nasilja nad ženama u crnogorskoj politici i obezbijediti podatke i dokaze koji će predstavljati osnov za preporuke za rješavanje ovog problema. Kroz rigoroznu analizu i interpretaciju diskusija fokus grupa, nastojimo doprinijeti značajnim naporima koji se već preduzimaju kako bi se promovisala rodna ravnopravnost i stvorio politički pejzaž u kojem žene mogu uspjeti bez straha od nasilja i/ili diskriminacije.

Žene u politici

Fokus grupe započele su pitanjem o opštem stanju i učešću žena u političkom životu u Crnoj Gori. U modernom političkom diskursu, pitanje zastupljenosti žena dobija sve veći značaj kao ključni element rodne ravnopravnosti i demokratskog razvoja. U Crnoj Gori, kao i u mnogim drugim zemljama, ova tema je predmet žustre rasprave i analize. Prvo što je primijećeno jeste da postoji opšta saglasnost među svim učesnicima iz svih 6 fokus grupa da nema dovoljno žena u politici u Crnoj Gori, te da je potrebno raditi na povećanju njihovog broja i omogućavanju ženama da zauzmu odlučujuće funkcije u politici. Takođe se ističe nedostatak žena na istaknutim pozicijama u ministarstvima i političkim strukturama, što ukazuje na dublje probleme u društvu.

„Pa definitivno nema dovoljno žena u politici. Mislim da je dovoljna činjenica da nakon što su završeni parlamentarni izbori trebalo je da bude 16 žena u parlamentu, nisam sigurna koliko ih je sad, međutim to vam pokazuje koliko su žene marginalizovane na političkoj sceni u Crnoj Gori. Mislim nije biti u parlamentu jedina politička funkcija, međutim to vam tačno pokazuje procentualno koliko mi smatramo da žene treba da budu na političkoj sceni i koliko treba da odlučuju u budućnosti. Čak i u ministarstvima izuzetno je mali broj žena koje su ministarke. Čini mi se da čak i kad su žene postavljene na pozicije će mogu da odlučuju to ne znači mnogo zato što su okružene isključivo muškarcima.“ – Učesnica N2, DPS Fokus grup

a

„Što se mene tiče, smatram da je potreban veći broj žena u politici zato što su žene svjesnije potreba čime se povećavaju mogućnosti za predstavljanje problema sa kojima se susreću u Crnoj

Gori, široj javnosti, tako da bi definitivno bilo bolje da se poveća broj žena u politici. Pogotovo zbog toga što smo patrijarhalna sredina i što žene nisu toliko uključene u politiku i sopstvenim izborom a i zbog sredine u kojoj se nalazimo.“ – Učesnik N2, NSD Fokus grupa

„Ja smatram da ne postoji manjak žena u politici već manjak žena koje su na vrhu u politici. U nekim partijama bude 50% žena ali su muškarci uvijek prvi na listi zato što kod nas u društvu riječ koju kaže muškarac ima veću težinu od riječi koju kaže žena. Čak u nekim slučajevima kada kažu istu rečenicu sa istom formom i kontekstom uvijek će muška riječ biti jača te se zbog toga uvijek na vrh liste stavlja muškarac.“ – Učesnica N1, SD Fokus grupa

Jedan od ključnih argumenata za veću zastupljenost žena u politici je potreba za ostvarivanjem stvarne rodne ravnopravnosti u društvu. Učesnici fokus grupa naglašavaju da žene imaju potencijal da doprinesu političkom procesu na isti način kao i muškarci, ali se suočavaju sa preprekama poput nasilja i stereotipa. Neki ističu da su žene često obeshrabrene da aktivno učestvuju u politici zbog straha od nasilja ili nedostatka podrške unutar političkih struktura. Međutim, problem nije samo u nedostatku broja žena u politici, već i u nedostatku podrške i prilika koje se pružaju ženama da se istaknu i napreduju. Mnogi učesnici kritikuju političke partije zbog nedovoljne podrške ženama i korišćenja kvota za žene kao formalnosti bez stvarnih prilika za aktivno učešće. Još jedan ključni aspekt koji se ističe u fokus grupama je potreba za promjenom društvenih normi i očekivanja koja se postavljaju ženama. Diskriminacija žena u politici odražava širu problematičnu kulturu koja podrazumijeva neravnopravne prilike i očekivanja za žene u različitim sferama društva. Mnogi učesnici ističu da je ključno promijeniti ove duboko ukorijenjene obrasce mišljenja kako bi se stvorila pravednija i inkluzivnija politička sredina. Konačno, važno je naglasiti da samo povećanje broja žena u politici nije dovoljno ako one nemaju stvarnu moć i uticaj u političkim procesima. Kvalitetan rad i angažovanje žena su ključni za efikasnu promjenu. Potrebno je da žene budu aktivno uključene u donošenje odluka i da imaju priliku da se istaknu na osnovu svojih sposobnosti i zasluga, a ne samo zbog formalnih kvota ili političke korektnosti.

„Mislim da generalno problem je taj nedostatak motivacije žena da se generalno bave politikom, jer naše društvo je oduvijek bilo takvo da degradiramo žene, da ih sklonimo sa strane, da one završe da kažem taj neki administrativni posao iz sjenke, a da se muškarci predstave u tom nekom svijetlu. Tako da mislim da je to jedan od problema jer sam prisustvovala jednoj radionici na kojoj nam je bilo predstavljeno jedno istraživanje baš da je jedno od pitanja bilo što bi žene motivisalo da se bave politikom i većina žena je odgovorilo da ih ništa ne bi motivisalo. Tako da mislim da je i to dosta problem za žene.“ – Učesnica N6, DCG Fokus grupa

„Pa sami sistem namješten je tako da ide u prilog muškarcima, pogotovo u politici. Generalno, ali pogotovo u politici rekla bih, tako da taj čitav jedan sistem da se oni drže zajedno i žene gledaju kao nekog ko će da bude tu samo kad zatreba na listama, za organizovanje ovoga, onoga bukvalno sistem ide u prilog... kako pravni iako imamo zakone koji podržavaju pozitivnu diskriminaciju mislim da je to kao i većina zakona kod nas to sve samo slovo na papiru i ne praktikuje se kako treba, to je realizacija tih pravnih normi, tih zakona koji se tiču pozitivne

diskriminacije i njihova realizacija to je mislim najveći problem kod nas.“ – Učesnik N3, BS Fokus grupa

„Slažem se sa [...] da je nama na sjeveru teže. Drugačije je jer mi same po sebi nekako nosimo taj teret tog nježnijeg pola i onda se sve posmatra na taj način – pa ti to ne možeš, pa ti si žensko, pa šta ćeš ti tu u politici, nije to za tebe, pa pusti... Pa napadi na društvenim mrežama, pa koliko puta tokom emitovanja nekih televizijskih emisija se vide sami ti napadi na žene u politici, na javnoj sceni uopšteno i onda izostane reakcija državnih organa, izostane reakcija javnosti i naravno to samo doprinese našoj okolini da nas dodatno sputa i da nam kaže – šta će tebi takvi problemi, zašto da se nosiš sa tim, da si muško to ti se ne bi desilo ili neko bi te zaštitio ili ne bi smjeli da ti tako kažu“ – Učesnica N5, PES Fokus grupa

„Pa zbog toga što u osnovi nismo društvo jednakih šansi, u tome leži odgovor ja mislim na sva pitanja koja ćemo danas proći. Iz prostog razloga što vi samim tim što ste žena, pogotovo ako ste mlada žena, niste u jednakoj poziciji kao vaš mladi kolega ili kao vaš kolega uopšte, jer se politika kao profesija, a uopšte i svaka druga profesija i struka gleda kao, moram se izraziti, bogomdana za muškarce, dakle "it's a man's world".“ – Učesnica N4, DPS Fokus grupa

Mediji

U fokus grupama održanim među učesnicima iz omladinskih krugova političkih partija u Crnoj Gori, izneseni su različiti stavovi i percepcije o medijima i njihovom uticaju na javnu percepciju žena u politici. Diskusije su otkrile duboke slojeve problema koji se tiču načina na koji mediji oblikuju sliku političarki i utiču na njihovu političku karijeru. Prvo, učesnici su istakli da mediji igraju ključnu ulogu u formiranju javnog mišljenja o ženama u politici. Često se političarke prikazuju na senzacionalistički način, fokus se stavlja na njihov izgled ili lične karakteristike umjesto na njihove političke stavove i kompetencije. Ovo može doprineti stvaranju negativne slike o ženama u politici i umanjiti njihovu ozbiljnost i autoritet.

„...smatram da mediji s obzirom na to da u 21. vijeku smo, svako ima mogućnost da prati medije, mediji prosto kreiraju sliku kao i naše mišljenje o određenim temama. Ukoliko oni predstave određeni slučaj kao da nije vrijedan pažnje, onda on će proći što bi se reklo ispod radara. Tako da bih rekla da su mediji izuzetno bitni u tome i da oni baš treba da se aktiviraju i da pišu o temama, a naročito o ovoj temi jer je od izuzetnog značaja, ali da pišu o njoj objektivno.“ – Učesnica N2, DPS Fokus grupa

„Primjećujem razlike u komentarima i to je najveći razlog zašto žene gube samopouzdanje da se uključe u politiku jer se boje da će biti izložene takvim kritikama i uvredama. To je jedan od glavnih razloga zašto ima manje žena u politici.“ – Učesnik N4, SD Fokus grupa

„Sami mediji kad počnu da pričaju o tome i kad vi pročitate nekakve naslove rekla ovo, rekla ono, drska ovako, nešto tako itd. i onda već tu se stvara nekakva slika loša o bilo kakvom da kažete potezu ili želji žene za bilo čim u vezi politike. Tako da eto koliko god da kažemo da su mediji objektivni, čak i mediji i čitavo društvo u Crnoj Gori na žene gledaju drugačije u odnosu na muškarce, tako da i to je neki naš problem kao društva.“ – Učesnica N2, PES Fokus grupa

Drugo, mediji mogu imati tendenciju da favorizuju određene političke stranke ili pojedince, što može dalje otežati političku karijeru žena koje ne pripadaju tim strankama ili nemaju podršku uticajnih pojedinaca. Treće, učesnici su ukazali na to da mediji često koriste stereotipe i seksističke narative u izvještavanju o političarkama, što može doprineti njihovom marginalizovanju i diskriminaciji u političkom prostoru. Ova vrsta medijskog pritiska može otežati ženama da se angažuju u politici i da ostvare napredak u svojim političkim karijerama. Učesnici su izrazili zabrinutost zbog nedostatka odgovornosti i objektivnosti u medijskom izvještavanju o politici, posebno kada je reč o političarkama. Često se događa da mediji prenose neprovjerene informacije ili koriste senzacionalističke naslove kako bi privukli pažnju čitalaca, što može nanijeti štetu ugledu i integritetu žena u politici. Konačno, učesnici su istakli potrebu da se promijeni medijski diskurs o ženama u politici i da se veća pažnja posveti njihovim političkim stavovima i dostignućima. Pozvali su na veću objektivnost, odgovornost i profesionalizam u medijskom izvještavanju o politici kako bi se osiguralo fer tretiranje političarki i promovisala njihova ravnopravna participacija u političkom životu zemlje.

„Problem je generalno što se kod žena na primjer kada krenu da se javno pojavljuju uvijek se obraća pažnja na izgled, onda na stil oblačenja, što nisam primijetila da je slučaj sa muškarcima. Tako da uvijek se stavlja akcenat na to što je žena obukla, kako ona izgleda, uvijek se smanjuje to ako je ona izlagala, šta je pričala i slično. Tako da nisam primijetila da se obraća na to pažnja kod muškaraca, tako da je i to jedan problem gdje žena može odmah da se degradira i da je demotiviše za bavljenje bilo kojim javnim poslom, ne samo politikom jer se uvijek stavlja akcenat na to kako ona izgleda i ostalo.“ – Učesnica N6, DCG Fokus grupa

„Nadovezao bih se samo da je to neprofesionalnost medija jer unose neke takve teme u politiku ali mislim da to nije upućeno direktno protiv žena već je to prikupljanje nekih političkih poena kroz te neke svadje te je stoga dobrodošla i tema poput te s ciljem da se pogorša položaj protivnika. Mislim da je to u Crnoj Gori politička svakodnevnica.“ – Učesnik N2, NSD Fokus grupa

Analiza fokus grupa pokazuje kompleksnost problema koji se tiču uticaja medija na javnu percepciju žena u politici u Crnoj Gori. Potrebno je preduzeti konkretne korake kako bi se osiguralo fer i objektivno izvještavanje o ženama u politici i promovisala njihova aktivna uloga u političkom životu zemlje. Ovo zahtijeva angažovanje svih relevantnih aktera, uključujući medije, političke partije i društvene organizacije, kako bi se stvorila inkluzivna politička kultura koja poštuje i podržava ravnopravnost polova.

„Pa mediji uglavnom apeluju, naročito od pojave feminizma u Crnoj Gori, da svaka žena treba da prijavi nasilje i da će se naći neko da joj pomogne. Što se tiče seksizma vidimo da je to veoma čest slučaj ne samo u Crnoj Gori nego i svuda u svijetu. Mediji uvijek apeluju da svaka žena treba da prijavi nasilje i da će iza nje stati država, policija, partijske kolege, a toliko ima slučajeva da niko nije stao na put tome. Toliko ima slučajeva da ništa nije urađeno, čak su i neke žene javno izbacivale poruke koje su dobijale: nepristojne ponude od kolega. Čak su i neke stvari prijavljivale i javno iznosile ali je to samo nestalo. Sa druge strane, kad se nešto takvo dešava nekom muškarcu vidimo da se to danima prenosi u medijima. Stalno na TV-u vidimo da su nekom muškarcu prijeli,

ali što se tiče žene sve to se priča samo jedan dan da bi potom sve to nestalo.“ – Učesnica N1, NSD Fokus grupa

„Evo ja bih se nadovezala i rekla da mediji vole senzacionalističke teme, mediji od toga praktično opstaju jer ljudi klikću kad vide clickbait itd. Mislim da je to glavni problem što se oni fokusiraju na ovaj problem jedino kad izađe na primjer kao što smo rekli sramna karikatura ili nešto slično. Znači jedino kad je nešto onako ekstremno skandalozno, a kad su neke stvari koje su manje skandalozne da kaže se u društvu, onda mediji o tome ne izvještavaju. Tako da se bojim da se oni samo fokusiraju na ono što će da izazove reakciju kod njihovih čitalaca, kod onih koji prate te medije, da se uopšte ne fokusiraju na značaj teme o kojoj govore“ – Učesnica N2, DPS Fokus grupa

„Takođe ja bih voljela da se mediji bave malo više podizanjem svijesti da je što više žena u politici, da bude što više žena da se bave tim političkim životom, a ne samo da prenose neke da kažem neke vijesti koje su loše se desile ili... Svejedno to bi bolje bilo da rade na tome, na što višem podizanju svijesti o tome, da istražuju što više žena u politici na koji način i kako mogu da budu zaštićene od strane državnih organa.“ – Učesnica N1, PES Fokus grupa

Društvene mreže

U današnjem digitalnom dobu, društvene mreže su postale ključni prostor za politički dijalog i izražavanje mišljenja. Međutim, s porastom aktivnosti na tim platformama, takođe smo svjedoci sve veće prisutnosti nasilja, uznemiravanja i diskriminacije, posebno prema ženama u politici. Ovaj oblik nasilja, koji se često manifestuje kroz seksističke, uvredljive komentare ili čak prijetnje, ne samo da ima dubok emocionalni i psihički uticaj na žrtve, već može ozbiljno ugroziti njihovu sigurnost i motivaciju za dalje političko angažovanje. U okviru ovih fokus grupa, istraživali smo uticaj nasilja na društvenim mrežama na političku participaciju žena. Kroz diskusiju i razmjenu mišljenja, identifikovali smo ključne teme i stavove koji oblikuju ovu problematiku.

Prvo, učesnici su istakli da je nasilje na društvenim mrežama ozbiljan problem koji ima dubok uticaj na političku angažovanost žena. Često su se žrtve nasilja suočavale sa seksističkim komentarima, uvredama i čak prijetnjama, što ih je demotivisalo i obeshrabrilo da se aktivno uključe u politički dijalog. Drugo, učesnici su naglasili da nasilje na društvenim mrežama nije samo pitanje pojedinačne sigurnosti, već i šireg društvenog problema. Nedostatak raznolikosti u političkim arenama zbog smanjenog učešća žena rezultira manjkom perspektiva i glasova u donošenju odluka, što može imati negativne posljedice na društvo u cjelini. Na pitanje da li primjećuju razlike u onlajn reakcijama prema muškarcima i ženama političarima, učesnici su imali sljedeće komentare;

„Itekako, pogotovo kad su u pitanju komentari. „treba da sjediš doma“, čuvaj djecu“, „nije tvoje mjesto tu“ dok muškarcima uvijek daju punu podršku i to je taj problem što žene ne imaju strah jer nema ko da stane uz žene. Po online komentarima možemo vidjeti kako muškarci ženama govore da ne treba da se bave politikom, da im nije mjesto tu i da su same tražile sve što im se dešava. Zbog tih problema žene se ne kandiduju za veće pozicije.“ – Učesnica N1, NSD Fokus grupa

„Primijećujem razlike u komentarima i to je najveći razlog zašto žene gube samopouzdanje da se uključe u politiku jer se boje da će biti izložene takvim kritikama i uvredama. To je jedan od glavnih razloga zašto ima manje žena u politici.“ – Učesnik N4, SD Fokus grupa

„Ja želim da se nadovežem na mom ličnom primjeru, vrlo često mi se dešava kada izađe saopštenje moje u medijima da ispod tog saopštenja što na socijalnim mrežama, što na portalima se nalazi veliki broj uvredljivih, seksističkih komentara koji možda čak vrlo često nemaju veze sa mnom lično, ali imaju veze sa politikom koju ja personifikujem. Tako da samim tim žena mora biti spremna da će vrlo često osim toga što će pretrpjeti komentar na račun svog fizičkog izgleda, morati da pretrpi i komentar na račun politike u čije vrijednosti vjeruje, koje zastupa i za koje radi.“ – Učesnica N4, DPS Fokus grupa

Treće, diskutovalo se o potencijalnim rješenjima za ovaj problem. Učesnici su istakli važnost strožih politika regulisanja sadržaja na društvenim mrežama, uključujući brzo reagovanje na prijave nasilnih ili uvredljivih komentara. Takođe su podržali ideju edukacije i podizanja svijesti o jednakosti polova i poštovanju na mrežama kao ključnog koraka ka rješavanju ovog problema. Učesnici su naglasili važnost zakonodavnih mjera u zaštiti žrtava nasilja na društvenim mrežama. Stroži zakoni i njihovo efikasno sprovođenje mogu poslužiti kao snažan odvraćajući faktor za počinioce ovakvih djela i pružiti veću sigurnost ženama u politici.

„Taj izostanak reakcije državnih organa koji se bave tom problematikom upravo on i daje hrabrost pojedincima da mogu da se znači pod okriljem ovih društvenih mreža i profila bave takvim stvarima i mislim da oni uopšte nijesu svjesni u tom trenutku koliko oni naškode osobama tim svojim postupcima, ali dokle god vide da je reakcija jako loša ili da je uopšte nema kao odgovor na ta njihova djela oni će i dalje da nastave. Tako da definitivno mislim da mora da se poradi na toj reakciji i ako treba da dođe do promjene nekih znači stavki u zakonu ili šta god samo da bi se adekvatno kažnjavali i kako bi se na taj način zaustavili, možda bi postojao strah da sljedeći put kada krenu da napišu i urade nešto slično putem svojih profila na društvenim mrežama vjerovatno će se zaustaviti jer im prijeti kazna bilo novčana bilo neka ozbiljnija, ali eto jedini način je definitivno to po mom mišljenju.“ – Učesnica N5, PES Fokus grupa

„Mislim da treba prosto da promijenimo jednu paradigmu da žena ne može biti političarka. Dakle mi imamo u regionu slučajeva da je premijerka Srbije žena, da je bivša predsjednica Hrvatske takođe žena. Dakle prosto situacija nije toliko loša u regionu, zašto bi onda bila kod nas. Prosto ima prostora za rad, ali ono što partije same po sebi moraju da rade jeste da više ističu žene kojih definitivno imaju u partiji.“ – Učesnik N5, DCG Fokus grupa

„Ja bih samo dodala vezano za komentare na pojedinim objavama, u redu svako ima pravo da iznese svoje mišljenje, ali smatram da uz bilo koji vid iznošenja treba da stoji ime i prezime. Svjedoci smo da u većini slučajeva kad su tako ti govori mržnje bukvalno su neka imena koja ne prikazuju identitet i onda dobijaju tu da kažem slobodu da mogu da pišu štošta, a da zapravo ne znamo ko stoji iza toga.“ – Učesnica N6, BS Fokus grupa

U cjelini, ove fokus grupe su pružile dublji uvid u kompleksnost problema nasilja na društvenim mrežama i identifikovale ključne korake koje treba preduzeti kako bismo stvorili sigurniji i inkluzivniji digitalni prostor za politički dijalog.

Političke partije

Nasilje nad ženama u politici predstavlja ozbiljan društveni problem koji zahtijeva pažnju političkih lidera i institucija. Kroz analizu stavova iznesenih u fokus grupama, možemo sagledati različite perspektive i preporuke za unapređenje situacije. Prvo, primjećuje se opšta saglasnost među učesnicima da političke partije nisu adekvatno adresirale problem nasilja nad ženama u politici. Iako su političke partije donosile politike i inicijative na papiru, u praksi se čini da su te mjere nedovoljne ili nedovoljno efikasne. Ovo ukazuje na potrebu za konkretnijim akcijama i promjenom pristupa u rješavanju ovog problema.

„Ja ću biti iskrena i reći ću da ne smatram da bilo koja politička partija u Crnoj Gori radi dovoljno na poboljšanju pozicije žene u crnogorskom društvu pa i u politici. Bojim se da često partije samo zadovoljavaju kvote.“ – Učesnica N2, DPS Fokus grupa

„Slažem se, najviše što rade političke partije to su neki verbalni apeli bez konkretnih koraka. Mislim da nemaju dovoljno ideja po tom pitanju. Možda bismo trebali potražiti pomoć od nekih društava koja imaju veći stepen demokratije kad smo već kandidat za EU.“ – Učesnik N1, NSD Fokus grupa

Drugo, izneseni su prijedlozi za unaprjeđenje situacije, kao što su veća podrška žrtvama nasilja putem konkretnih akcija umjesto samo simbolične podrške na društvenim mrežama, te aktiviranje institucija u kažnjavanju počinitelaca nasilja. Ovo sugerise potrebu za integracijom različitih aktera društva u borbu protiv nasilja nad ženama u politici. naglašena je važnost javnog angažovanja političkih lidera u osudi i sankcionisanju nasilja nad ženama u politici. Aktivno ograđivanje od nasilnih ili diskriminatornih postupaka i javna podrška ženama koje su žrtve može poslati snažnu poruku i doprinijeti stvaranju sigurnijeg političkog okruženja za sve. Primijećeno je da se podrška često svodi na objavljivanje statusa na društvenim mrežama, bez konkretnih akcija ili politika koje bi zaista pružile zaštitu i podršku žrtvama. Ovakvo postupanje političkih partija ne smatra se adekvatnim, te je istaknuto da je potrebno mnogo više od simbolične podrške na društvenim mrežama.

„Mislim podnijeti krivičnu prijavu zvuči eto minorno, ali zapravo je konkretna akcija koja je mnogo korisnija nego deset strana saopštenja zašto je mizoginija loša, zašto to naše društvo ne treba da prihvati i opet navikli smo da je nekako sve teorijski. Kad god pređemo u praksu kao političari u društvu, kad neko nešto konkretno radi kao što je bilo i povećanje plata, povećanje penzija i druge tematike koje su konkretne tu zapravo stvarno vidimo da to narod mnogo bolje upija tako da vjerujem da ukoliko bi bilo...“ – Učesnik N4, PES Fokus grupa

„Ja mislim da bi partije trebalo da promijene način gledanja na žene u politici jer je činjenica da kad se takva situacija desi to se više vidi od strane kolega kao prilika za medijski prostor. Odnosno to se zloupotrebljava i radi se da bi se pokrio medijski prostor nego što je to iskreno mišljenje. Tako da mislim da bi trebalo da rade na tome da više žena implementiraju u svoje politike a ne da gledaju kako će žena da bude dio partije zbog finansijskih i medijskih motiva. Pošto u Crnoj Gori

imamo praksu da je veoma malo žena u politici, trebalo bi da političke partije nastoje da uvedu što više žena u politiku. Treba više žena da stavljaju na liste da bi demonstrirali da stvarno to žele. U par situacija kada su neke poslanice napadnute mogli smo vidjeti da njihove kolege to komentaru tek sjutradan čisto deklarativno kratko da bi se vidjelo da su dali nekakvu podršku. Po listama bih rekao da iskreno rijetko koja partija ima želju da unaprijedi položaj žena u politici.“ – Učesnik N2, SD Fokus grupa

Pregled komentara na društvenim mrežama

Kroz fokus grupe, analizirali smo stvarne komentare na društvenim mrežama koji su usmjereni prema političarkama u Crnoj Gori. Ovi komentari se mogu naći u aneksu ovog izvještaja. Diskusija o ovim komentarima izazvala je različite reakcije među učesnicima, a ključna tema bila je razgraničavanje između slobode govora i govora mržnje. Uočeno je da su komentari često eksplicitni, mizoginični i često se oslanjaju na nacionalne i vjerske podjele. Ovi komentari nisu samo izuzeci; oni predstavljaju učestalu praksu na društvenim mrežama u Crnoj Gori. Ova konstatacija ukazuje na ozbiljan problem nasilja nad ženama u politici, koji se manifestuje kroz verbalne napade i prijetnje na društvenim mrežama.

„Ovo je jedan vid psihološkog nasilja. Ali znate kako. mislim da je ovo problem kod nas što se shvata da je ovo neozbiljno. Mislim mi smo navikli i to je generalno problem. Mi smo navikli na ovakve komentare, na ovakvo ponašanje i nama je ovo "a dobro je to, idemo dalje". To je generalno problem, uvijek kažu da je prvi korak prepoznati problem da bi mogao da se rješava. Mislim da nam svijest o ovome nije još zrela toliko.“ – Učesnica N4, BS Fokus grupa

„Ne, ovdje u principu pored mizoginije imamo i nešto što je inspirisano i ovim nacionalnim i vjerskim pitanjima, vječita polarizacija u Crnoj Gori. I što je najgore ovakve komentare smo svi pročitali po sto puta, znači... Bukvalno praksa koja je u Crnoj Gori previše puta viđena nažalost“ – Učesnik N1, DCG Fokus grupa

Učesnici su izrazili razočaranje što takvi komentari često ostaju nekažnjeni, a političke stranke i druge institucije rijetko preduzimaju mjere kako bi ih suzbile. Nedostatak odgovornosti vlasnika društvenih mreža za uklanjanje ovakvih komentara takođe je istaknut kao zabrinjavajući faktor. Ono što je interesantno jeste da su učesnici fokus grupa primijetili da određene osobe koje objavljuju negativne komentare bivaju „nagrađivani“ od strane moderatora stranice kao „top fanovi“. Dalje, primijećeno je da se komentari često fokusiraju na lične karakteristike i životne izbore političarki, umjesto na njihovu političku agendu ili rad. Ovo ukazuje na duboko ukorenjene rodne stereotipe i patrijarhalne norme koje i dalje dominiraju u crnogorskom društvu.

„Meni ovo izgleda kao da se utrkuju ko će gori komentar da da, a mislim da su ovdje krivi moderatori. Kad bi sankcionisali jedan loš komentar odmah bi se ovi ljudi zapitali da li opet da napišu neki takav komentar. Moderator bi trebalo da stavi samo normalne komentare jer samim tim u prvi plan ne bi dolazili ovakvi negativni komentari.“ – Učesnika N1, SD Fokus grupa

„Ja bih dodala, ako može, da su ovakvi komentari u današnjem vremenu svakodnevnica postali. Što se tiče ovih komentara koji su pogotovo prijetnja za život to bih svakako strogo kaznila i tu bi

imalo baš dosta i da se istražuje nebitno pogotovo kada su ovi profili kao što se vidi ovdje koji nisu lažni, to bi baš trebalo strogo da se kazni bilo novčano ili... ali da državni organi povedu računa o tome.“ – Učesnica N1, PES Fokus grupa

Kada je riječ o raspravi o slobodi govora, učesnici su istakli da sloboda govora ne treba da opravdava govor mržnje i verbalno nasilje. Pritom, napomenuli su da se sloboda govora mora razlikovati od izražavanja mržnje i prijetnji, koje predstavljaju kršenje osnovnih ljudskih prava i ugrožavaju demokratske vrijednosti. Neki učesnici su istakli i problem nedostatka ženske solidarnosti u odgovoru na takve komentare. Umjesto podrške, primijećeno je da žene često perpetuiraju rodne stereotipe i napadaju druge žene, čime doprinose održavanju patrijarhalnih struktura moći.

„Takođe bih pitao dokle će se tolerisati i ignorisati pitanje kao što je na primjer pitanje „a jesi li ti rađala?“ Zašto se ajde da kažem dovodi u pitanje da li je žena više ili manje vrijedna ako je rađala ili ako nije? Tako da smatram da je i tu veliki problem jer ajde da kažemo neko ko ti je privatno blizak kad ti postavi identično pitanje, ti ne bude prijatno, a ne na ovakvu vrstu komentara.“ – Učesnik N3, DPS Fokus grupa

„Ja smatram da je ovo sramno i porazno i za ženski rod i za cijelu Crnu Goru. Pogotov ovaj prvi komentar mi je zapao za oko, ova žena koja je napisala ovaj komentar treba da se zapita kako bi se ona osjećala da neko ovako nešto pošalje njoj ili njenoj porodici.“ – Učesnica N5, NSD Fokus grupa

Na kraju, zaključeno je da su ovi komentari jasna demonstracija ne samo nedostatka poštovanja prema ženama u politici, već i duboko ukorenjenih problema u crnogorskom društvu. Svakako, ovi komentari ne predstavljaju slobodu govora, već zloupotrebu iste u svrhu širenja mržnje i diskriminacije. Stoga je neophodno da političke partije, društvene institucije i društvo u cjelini preduzmu konkretne korake kako bi se suprotstavili ovom problemu i stvorili sigurno i inkluzivno okruženje za sve političarke u Crnoj Gori.

Zaključak ovog istraživanja jasno pokazuje da nasilje nad ženama u politici predstavlja složen i duboko ukorenjen problem u crnogorskom društvu. Kada se analiziraju stavovi iznijeti u fokus grupama, evidentno je da nedostaje adekvatan broj žena u političkim strukturama, kao i podrška i prilike za njihovu participaciju. Mediji igraju ključnu ulogu u formiranju javnog mišljenja, često prikazujući političarke na senzacionalistički način i marginalizujući njihove političke kompetencije. Društvene mreže takođe predstavljaju prostor za širenje nasilja i diskriminacije prema ženama u politici, što ozbiljno ugrožava njihovu sigurnost i političku motivaciju. Politike političkih partija često nisu adekvatno adresirale ovaj problem, što iziskuje hitne korake za promjenu. Stoga je, da bi se stvorila inkluzivnija i pravednija politička sredina, neophodno preduzeti konkretne korake na svim nivoima društva, uključujući medijsku, političku i društvenu sferu, kako bi se osigurala ravnopravna participacija žena u političkom životu Crne Gore.

Monitoring medijskih izvora i komentara sa društvenih mreža i portala

„O, bože, šta je sa ovim ženama? Niko vam ne brani da imate svoje mišljenje ali odlučuje većina.“
 (Komentar sa portala)

Kada govorimo o *online* nasilju, posebnu pažnju treba posvetiti *online* prostoru, s obzirom na to da je najveći broj slučajeva zabilježenog nasilja nad političarkama u Crnoj Gori upravo nasilje u vidu komentara na portalima crnogorskih medija ili na društvenim mrežama.

Nasilje nad ženama u politici često je najzastupljenije u online prostoru zbog anonimnosti koju pruža internet. *Online* platforme omogućavaju korisnicima da sakriju svoj pravi identitet iza pseudonima ili potpuno anonimnih profila. To često vodi do osjećaja nekažnjivosti, gdje pojedinci smatraju da mogu izraziti agresivne, seksističke ili diskriminatorne komentare bez straha od posljedica. Takođe, *online* prostor pruža svakome platformu preko koje je vrlo jednostavno moguće širiti negativne poruke. Društvene mreže i sekcije za postavljanje komentara na portalima omogućavaju brzo širenje sadržaja velikom broju ljudi, čime se negativne poruke i prijetnje mogu brzo pojačati i postati viralne. Još jedan važan faktor je dehumanizacija koja se često događa u online komunikaciji. Ljudi mogu postati manje svjesni ili osjetljivi na posljedice svojih riječi kada komuniciraju s ekranom, umjesto licem u lice. To može dovesti do brutalnijeg i agresivnijeg ponašanja prema ženama u politici.

Nasilje nad ženama u politici u *online* prostoru, posebno na portalima i društvenim mrežama, predstavlja ozbiljan problem koji ugrožava osnovna ljudska prava i demokratske procese. Žene u politici često su meta seksističkih komentara, prijetnji, diskriminacije i drugih oblika *online* nasilja. Ova vrsta nasilja ne samo da ima negativan uticaj na same političarke, već i na širu sliku uključivanja žena u političke procese, ograničavajući njihovu vidljivost, uticaj i sposobnost da djeluju kao ravnopravne sudionice u političkom životu.

Da bismo bolje razumjeli obim i prirodu *online* nasilja nad političarkama, prikupili smo sve komentare sa najčitanijih crnogorskih portala na tekstove u kojima je pomenuta makar jedna od političarki koje smo prepoznali kao političarke prema kojima je bilo posebno izraženo online nasilje. Riječ je o tekstovima koji su objavljeni u šestomjesečnom periodu, od 1. jula do 31. decembra 2023. godine. Ukupno, 24909 komentara sa portala je analizirano kroz dva talasa. U prvom krugu, svi komentari su analizirani sa ciljem da se utvrdi koji komentar predstavlja *online* nasilje, ili komentar koji predstavlja stereotip o ženama ili rodnim ulogama. Svi komentari koji su prepoznati kao nasilje, dodatno su kodirani, po dizajniranoj kodnoj šemi, sa ciljem da prepoznamo koji tip nasilja je u pitanju, i da bolje razumijemo kako građani koji komentarišu političarke na portalima, to rade. Pored toga, prikupljeni su i podaci o tome koliko lajkova (pozitivnih reakcija) a koliko disljkova (negativnih reakcija) su dobili komentari na portalima, kao i ime naloga koji komentariše, kako bismo saznali da li *online* nasilje nad političarkama generišu u komentarima isti profili ili je manji broj onih koji više puta

komentarišu jezikom *online* nasilja ili stereotipa žene u politici. Prikupljeni su takođe i podaci koliko odgovora generišu ovakvi komentari, kako bismo analizirali da li komentari koji predstavljaju *online* nasilje generišu razgovor na društvenim mrežama, ili ostaju „usamljeni“ bez reakcija.

Pored toga, prikupili smo podatke i sa Facebook-a, komentare sa zvaničnih naloga portala na post kada je taj portal podijelio poveznicu sa pričom u kojoj se pominje jedna od navedenih političarki u analiziranom periodu. Ovim putem, prikupljeno je 5378 komentara. I za ove komentare je ponovljen isti proces, kao i u slučaju komentara sa portala.

Nalazi su predstavljeni posebno u dvije cjeline: nasilje nad političarkama u komentarima sa portala, i nasilje nad političarkama u komentarima sa Facebook-a.

Nasilje nad političarkama u komentarima sa portala

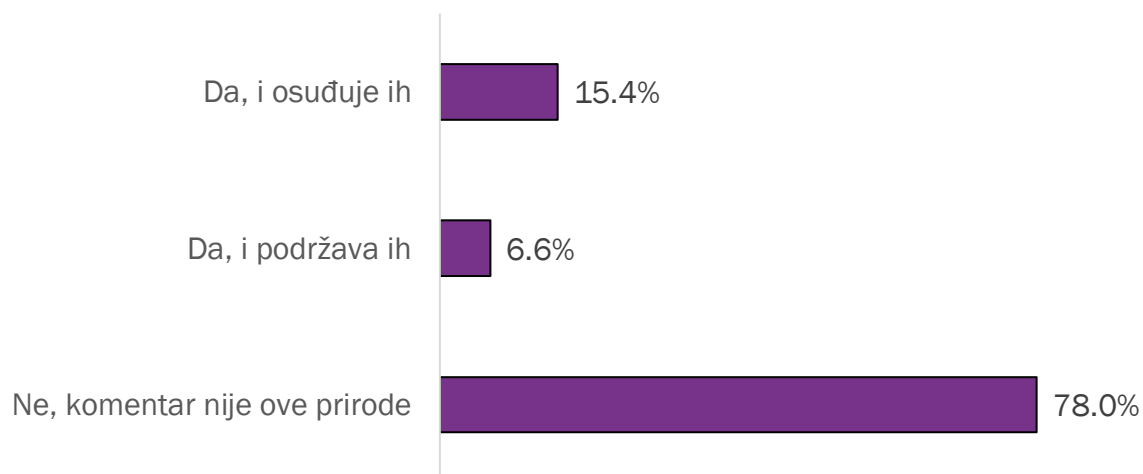
Za potrebe ovog projekta analizirali smo 24909 komentara sa portala. Analiza pokazuje zabrinjavajući podatak da je svaki deveti komentar (2709 komentara) sa portala komentar koji sadrži neki vid nasilja nad ženama, ili predstavljanja političarki kroz stereotipe.

Posebno je zabrinjavajuće što takvi komentari generišu diskusiju na portalima, a drugim korisnicima se u značajno većoj mjeri sviđaju nego što im se ne sviđaju. Naime, komentari koje smo prepoznali kao *online* nasilje ili stereotipe u prosjeku dobijaju 39 lajkova (odnosno pozitivnih reakcija), a svega 10 dislajkova (odnosno negativnih reakcija) od strane drugih korisnika portala. Komentari poput “Kakva ženetina”, “Plači mala, plači”, “Blago kući u kojoj si ti takva došla” imaju preko 300 lajkova (pozitivnih reakcija) i svega desetak negativnih reakcija. U čak 78,1% slučajeva komentari ovog tipa imaju više pozitivnih nego negativnih reakcija, a taj odnos je nekada znatno u korist pozitivnih reakcija (lajkova) na ovakve vrste komentara.

Ovi komentari u 27% slučajeva (gotovo trećina) generišu reakcije drugih korisnika portala, a u 15% slučajeva dobijaju odgovor, kao reakciju na komentare. Ipak, ti odgovori su nerijetko podrška, a ne kritika komentara.

Od svih komentara u kojima se vrši *online* nasilje nad ženama, preko pola (52%) je napisano od strane profila/naloga koji su imali više od dva takva komentara na portalima medija. Ovaj podatak govori da većinu komentara u kojima postoji *online* nasilje nad političarkama generišu isti ljudi. Iz grafika koji slijedi vidimo da se gotovo svaki četvrti komentar odnosi na karakter, ličnost ili moralne vrijednosti političarki.

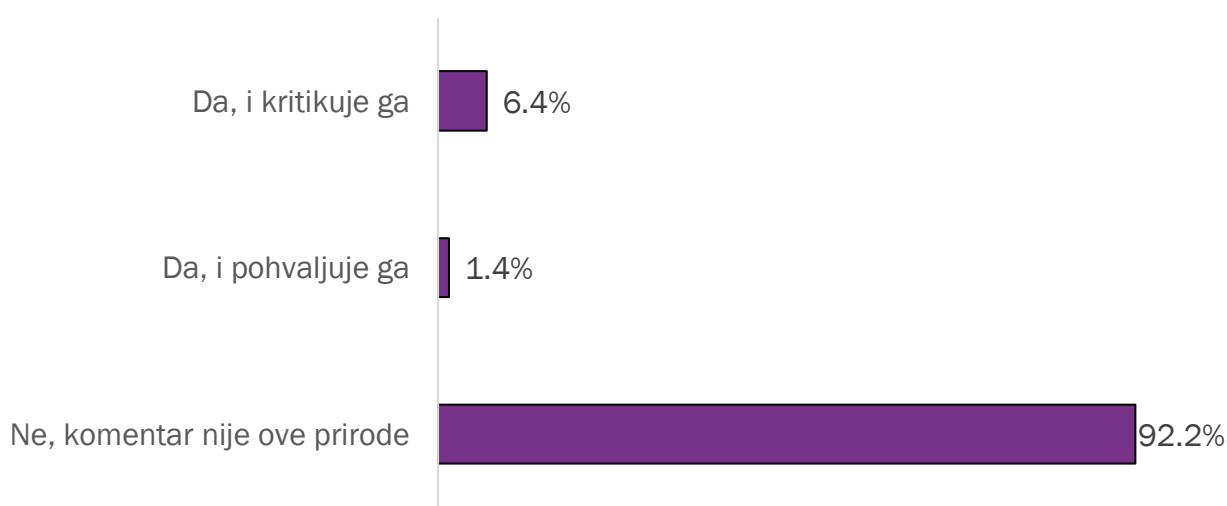
Grafik 51 Da li se komentar odnosi na karakter, ličnost ili moralne vrijednosti političarke? (portali)

Od onih komentara koji se odnose na karakter, ličnosti ili moralne vrijednosti političarki, većina je komentara u kojima se kritikuju političarke. Naglasak na kritici karakteristika, ličnosti, ili moralnih vrijednosti političarki, umjesto na njihovim profesionalnim sposobnostima ili političkim stavovima može odražavati duboko ukorijenjene društvene norme koje često postavljaju više očekivanja ili različite standarde za žene u politici. Ovakvi komentari, kao što smo čuli i u intervjuima sa političarkama (ili bivšim političarkama), ali i fokus grupama, mogu odvratiti žene od ulaska u politiku zbog straha od javne osude i kritike.

Pored toga, nerijetko, korisnici portala komentarišu fizički izgled političarki.

Grafik 52 Da li se komentar odnosi na fizički izgled političarke? (portali)

Gotovo svaki deseti komentar na portalima, među onima koji su označeni kao neprimjereni, govori o fizičkom izgledu političarke. Ova informacija ukazuje na zabrinjavajući trend seksizma i objektivizacije žena u politici, posebno u online prostoru. Fokusiranje na fizički izgled političarki umanjuje vrijednost i značaj doprinosa žena politici i društvu.

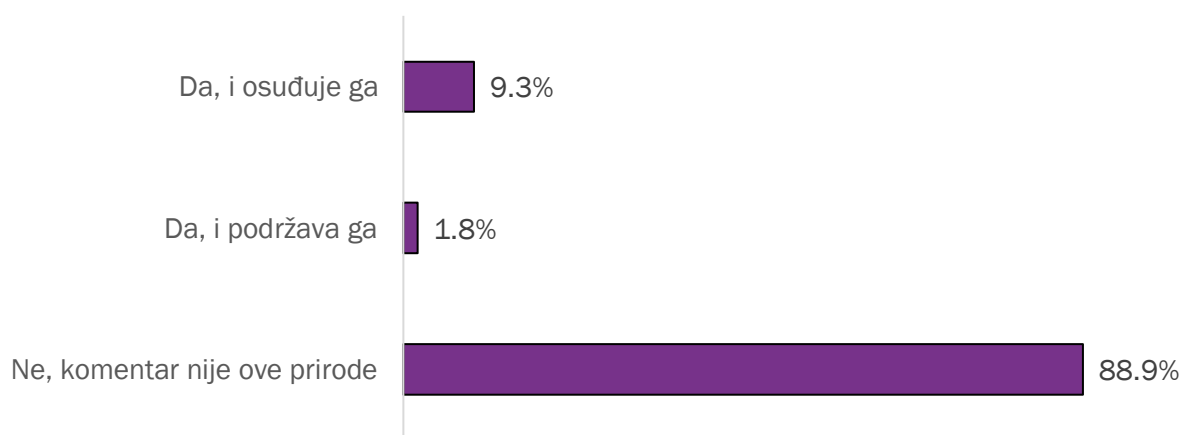

Dodatna analiza bi trebalo da se pozabavi time u kojoj mjeri postoje razlike po ovom pitanju između žena i muškaraca u politici, ali anegdotski dokazi sugerišu da čitaoci portala gotovo da i ne komentarišu fizički izgled muškaraca političara.

Donekle je pozitivno da smo primijetili da se komentari na portalima vrlo rijetko odnose na privatni/porodični život političarki. Od svih komentara na društvenim mrežama koje smo označili kao neprimjerene, svega 1,7% se odnosi na privatni/porodični život političarke. Ipak, iako nizak procenat, tolerancija za ovakve pojave mora biti minimalna, pa i ovako nizak procenat sugeriše da je to mnogo. Ovi komentari su bili posebno zastupljeni u slučaju bivše poslanice Draginje Vuksanović Stanković. Njen suprug je takodje javna ličnost, i nerijetko se ti komentari upravo odnose na njega i njihovu bračnu zajednicu.

Dodatno smo prepoznali svega 45 komentara (2,2%) u kojima je komentar sadržao stereotipe o ulozi žene u politici. Komentari tipa „Žena nije dostojna rada ni u MilPopu“ / „Nakon ove Draginjinje monodrame, ipak je Njegoš Bog ĆUD JE ŽENSKA SMIJEŠNA RABOTA“ / „Uzmeš tuđi mandat i niko ti ne smije ništa reći zato što si ženskog pola. Je li to poenta? ili korupcija?“ su u velikoj manjini, ali je nesporno da privlače pažnju na portalima, jer dobijaju visok procenat pozitivnih reakcija. Uz to, ovakvi komentari generišu odgovore i druge komentare, i, iako u malom broju, izazivaju veliku pažnju. Nacionalno, odnosno etničko, porijeklo političarke je za Crnu Goru gotovo neizbježna kategorija.

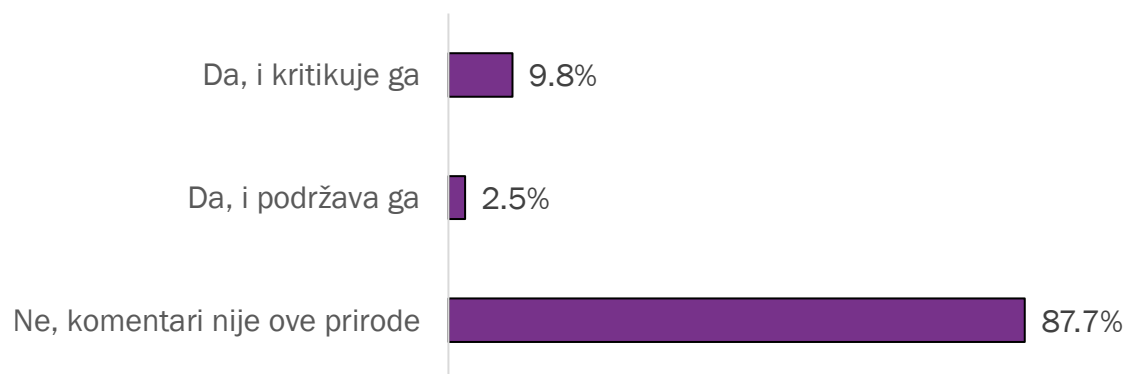
Grafik 53 Da li se komentar odnosi na nacionalno/etničko porijeklo političarke?

I kada je riječ o ovom indikatoru vidimo da se nešto više od svakog desetog komentara odnosi na nacionalno/etničko porijeklo političarke. Među takvim komentarima, dominantni su oni komentari koji osuđuju odnosno kritikuju nacionalno/etničko porijeklo. Ovakvi komentari su nerijetko vrlo prizemne prirode, i naglašavaju da je političarka nepoželjne nacionalnosti za onoga koji komentariše. U ovom slučaju se češće targetiraju političarke koje su javno deklarirane kao Crnogorke (poput Draginje Vuksanović Stanković ili Aleksandre Vuković Kuč), odnosno koje dolaze iz partija koje se percipiraju kao partije koje brane interese nacionalnih Crnogorki i Crnogoraca.

Pored nacionalne pripadnosti, političarke se nerijetko komentarišu i kao manje vrijedne ili manje obrazovane od svojih muških kolega. Svaki deseti komentar kritikuje obrazovanje ili inteligenciju političarke.

Grafik 54 Da li se komentar odnosi na inteligenciju ili obrazovanje političarke? (portali)

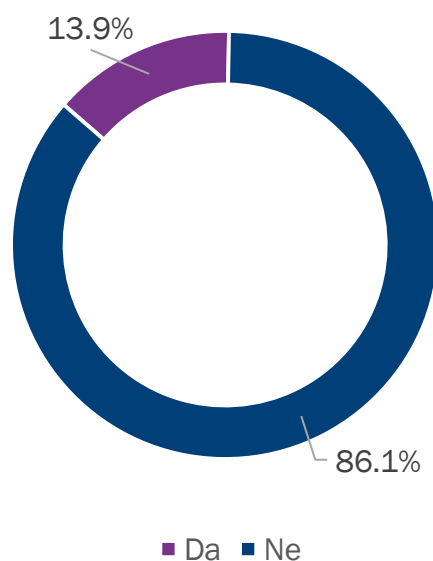

Ovaj nalaz ukazuje na postojanje duboko ukorijenjenih rodno zasnovanih predrasuda u percepciji žena u politici. Političarke se često suočavaju s izazovima koji proizlaze ne samo iz njihove političke pozicije, već i iz stereotipnih predrasuda o ulogama i sposobnostima žena. Komentari koji ih prikazuju kao "manje vrijedne ili manje obrazovane" od muških kolega direktno su odraz seksizma i rodne diskriminacije, koji nažalost još uvijek preovladavaju u jednom dijelu crnogorskog društva.

Kritikovanje obrazovanja ili inteligencije političarki, posebno kada se to čini u znatno većoj mjeri nego kod njihovih muških kolega, ne samo da potkopava njihovu profesionalnu reputaciju i integritet, već i stvara dodatne barijere za žene u politici. Ovakvi komentari mogu doprinijeti stvaranju neprijateljskog okruženja koje ne samo da otežava trenutnim političarkama da efikasno obavljaju svoje dužnosti, već i obeshrabruje druge žene da se uključe u politiku.

Posebno negativan je podatak da čak 13,9% ovih komentara sadrži psovke, odnosno neprimjereni jezik.

Grafik 55 Da li komentar sadrži psovke ili neprimjeren jezik? (portali)

Veoma je visok procenat komentara, od onih koji su prepoznati kao *online* nasilje, u kojima se koristi neprimjeren jezik ili psovke, čak 13,9%. Ovaj podatak ukazuje na zabrinjavajuću tendenciju u *online* komunikaciji, posebno kada je riječ o javnim ličnostima poput političarki.

Važno je istaći da smo ovim komentarima pristupili u decembru 2023. godine, dosta vremena pošto su objavljeni. Znamo da neki portali brišu komentare, ili ne dozvoljavaju da neki komentari budu objavljeni. Tako da je ovo stanje poslije intervencije samih portala. To sugeriše da je ovo minimum, te da je situacija potencijalno i gora, s obzirom na obrisane komentare, kao i na komentare koji su neko vrijeme bili na portalima, prije brisanja od strane administratora.

Problem komentara koji dugo ostaju objavljeni, iako očigledno predstavljaju nasilje nad ženama u politici, još je zastupljeniji na *Facebooku*.

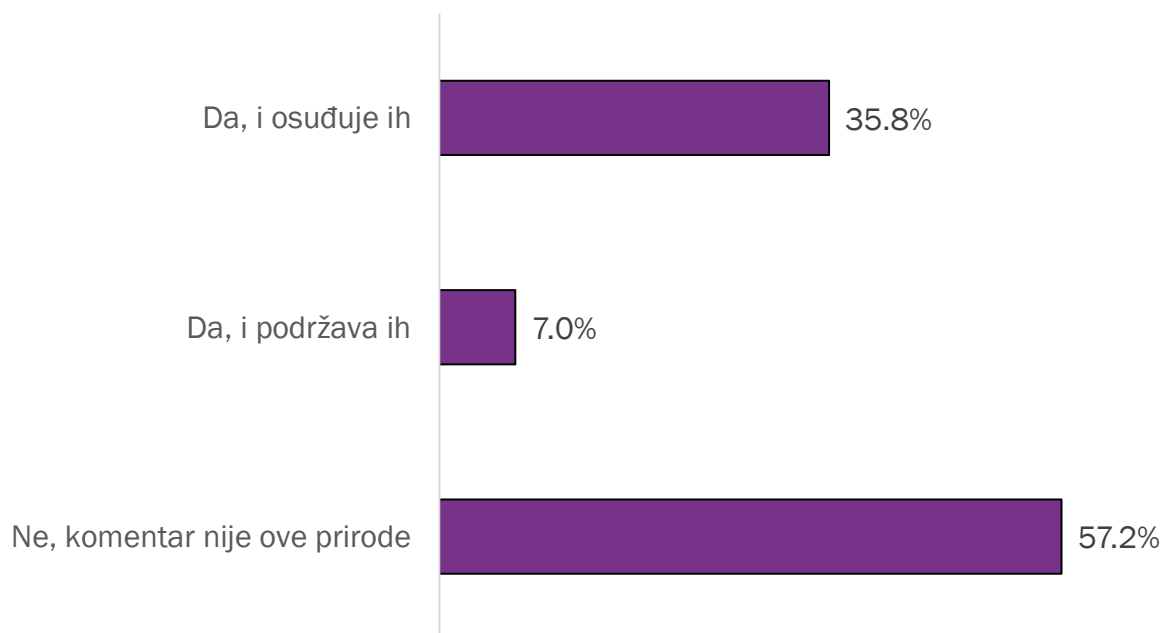
Nasilje nad političarkama u komentarima sa *Facebooka*

Pored portala, istraživački tim je prikupio i komentare sa *Facebooka*. U prvom koraku locirali smo zvanične *Facebook* naloge svih medija koji su dio analize. Zatim smo pronašli svaki slučaj u kojem su ti nalozi podijelili tekstove koje smo analizirali o političarkama. Konačno, prikupili smo sve komentare korisnika *Facebooka* na vijest u kojoj je zvanični portal podijelio link sa tekstom o nekoj od crnogorskih političarki. Analizirali smo sve komentare prikupljene na taj način. Od prikupljenog materijala (ukupno 5378 komentara), u čak 1422 (26,4%) slučaja smo prepoznali neki oblik neprimjerenog komentara, nerijetko nasilja nad ženama u politici. *Facebook* nema, kao neki portali, opciju da ostali korisnici negativno reaguju (dislajkuju) na nečiji komentar. S druge strane, postoje različite vrste reakcija na komentare, koje zbog tehničkih razloga nijesmo uspjeli da razdvojimo po kategorijama. Ipak, ovi komentari u prosjeku dobijaju 4 reakcije na *Facebooku*. S obzirom na to da je većina *Facebook* reakcija lajk (pozitivna reakcija), nije teško pretpostaviti da je isti slučaj i sa ovim komentarima koje smo analizirali.

Prije detaljnije analize treba naglasiti da je problem nasilja nad političarkama na *Facebooku* nesumnjivo i većih proporcija. Mi smo se fokusirali na komentare koji su objavljeni na vijesti koje su podijelile zvanične stranice ovih medija. Tako na primjer, ako je tekst o političarki objavljen na portalu CDM ili Vijesti, pronašli smo post na zvaničnoj *Facebook* stranici ovih medija i prikupili komentare na taj post. Nijesmo bili u mogućnosti, što zbog tehničkih ograničenja, što zbog privatnosti sadržaja, da prikupimo i komentare sa privatnih profila koji su podijelili ovaj tekst. I ovdje smo na strani konzervativnog pristupa, i podaci koje smo prikupili predstavljaju minimum *online* nasilja nad političarkama. Čitalac treba da ima na umu da je opseg nasilja nesumnjivo veći od onoga što je prikazano u podacima koji slijede. Ipak, treba imati na umu da je ovim izvještajem obuhvaćena analiza medija, i komentara korisnika medija, odnosno onih koji prate zvanične *Facebook* stranice ovih medija.

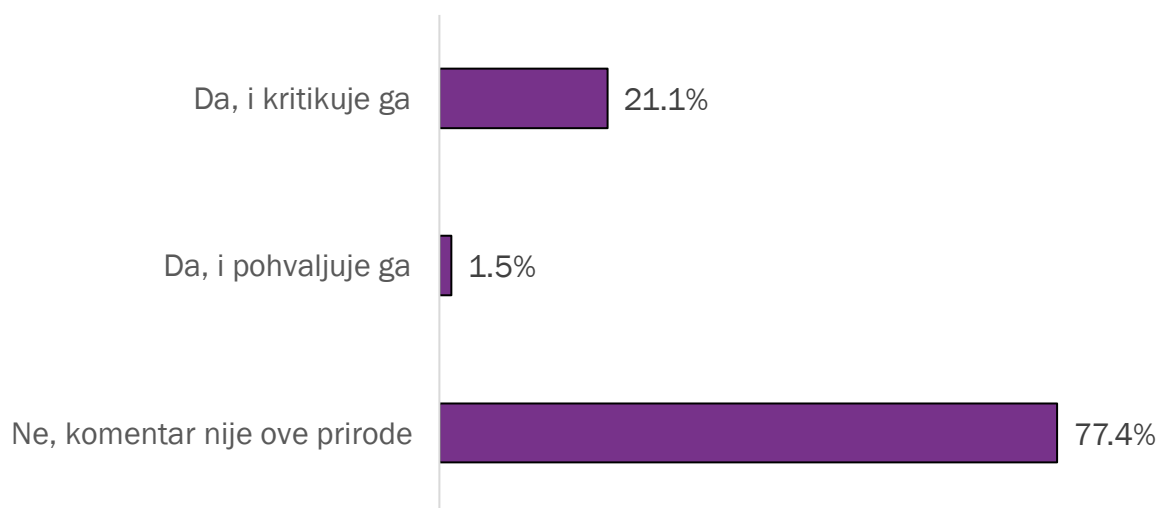
Za analizu komentara korišćena je ista kodna šema, kao i za analizu komentara sa portala. Najprije smo analizirali da li se komentari odnose na karakter, ličnost ili moralne vrijednosti političarke.

Grafik 56 Da li se komentar odnosi na karakter, ličnost ili moralne vrijednosti političarke? (Facebook)

Primjetno je da su komentari na *Facebooku* mnogo ličniji od komentara na portalima, i u značajno većem broju se odnose na karakter, ličnost ili moralne vrijednosti političarke. Više od trećine komentara koje smo označili kao nasilje nad ženama ili neprimjereni komentari, osuđuje ličnost ili moralne vrijednosti političarke. *Facebook* kao platforma podstiče "ličniji" angažman korisnika, gdje se ljudi osjećaju bliži osobama koje prate, što može dovesti do direktnijeg i intimnijeg načina izražavanja mišljenja. Potvrdu za ovo našli smo i u sljedećem podatku.

Grafik 57 Da li se komentar odnosi na fizički izgled političarke? (Facebook)

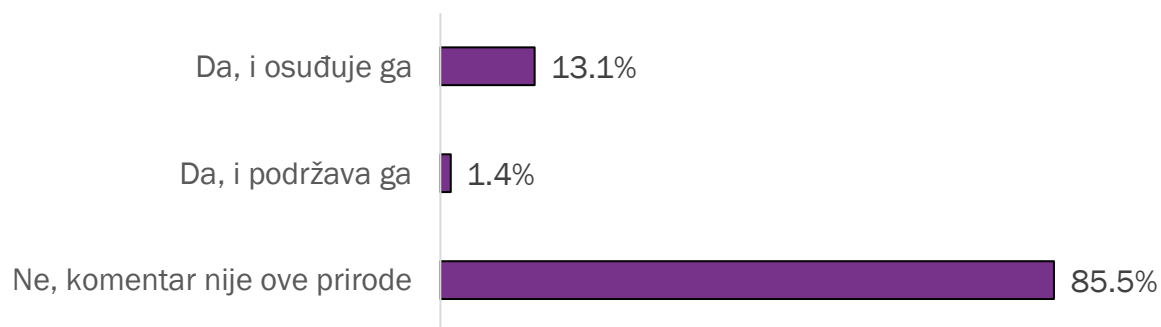

Vidimo da čak svaki peti komentar, koji smo označili kao neprimjeren, negativno komentariše fizički izgled političarke.

U oba slučaju, i kada je riječ o karakteru, odnosno ličnosti političarke, ali i kada je riječ o fizičkom izgledu, brojevi su znatno veći nego kada govorimo o komentarima na portalima. Isti obrazac

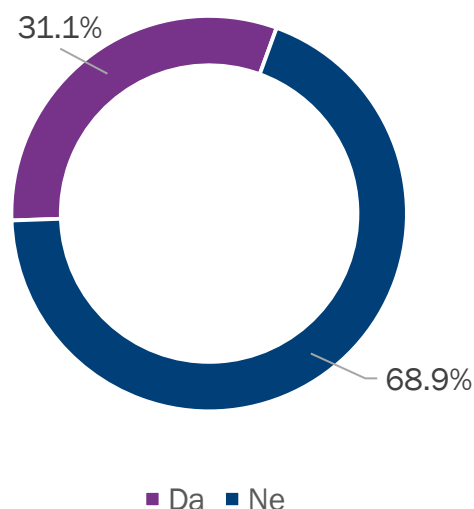
primjetan je i u komentarima koji se odnose na porodični život političarki. U 3% slučajeva (što je duplo više nego kada je riječ o portalima) ovi komentari se odnose na porodični život političarke. I ovdje treba ponoviti da procenat jeste mali, ali da bi tolerancija na ovakve pojave trebalo da bude nulta.

Grafik 58 Da li se komentar odnosi na inteligenciju ili obrazovanje političarke? (Facebook)

Preko 15% komentara u ovoj grupi je onih koji se odnose na inteligenciju ili obrazovanje političarke. I kada je riječ o *Facebooku*, kada komentarišu inteligenciju ili obrazovanje političarki, korisnici dominatno to rade kritikujući ili nipodoštavajući isto. Komentari poput „Kad se ćurke bave politikom“ ili „Žena ne umije da sastavi prosto proširenu rečenicu, gledao sam baš , svaki put ona piše neki govor od par rečenica, čita sa lap topa ili papira, nepismena seljana“ su nažalost redovna pojava koja opstaje na *Facebook* stranicama medijskih portala. Ovi komentari, kao ilustracija, blaža su forma komentara koji se i dalje mogu naći na *Facebooku* o crnogorskim političarkama. O tome kako se sve piše, najbolje svjedoči sljedeći podatak koji pokazuje da među komentarima koje smo označili kao nasilje nad ženama u politici ili neprimjerene komentare, čak trećina sadrži psovke ili neprimjeren jezik.

Grafik 59 Da li komentar sadrži psovke ili neprimjeren jezik? (Facebook)

Nalaz da je trećina komentara označenih kao nasilje nad ženama u politici ili neprimjereni komentari ispunjena psovka ili neprimjerenim jezikom, predstavlja alarmantan signal o trenutnom stanju *online* diskursa. Ovaj trend negativno utiče ne samo na pojedince koji su meta takvih napada, već i na širu društvenu klimu, otežavajući konstruktivnu i civilizovanu razmjenu mišljenja.

Na kraju, treba istaći da je veliki broj komentara napisan sa profila koji imaju svoje pravo ime i prezime (ili koriste puno ime i prezime neke osobe), često i svoju sliku. Iako društvene mreže daju priliku korisnicima da iz anonimnosti komentarišu dnevno-političke događaje, mnogi od njih to ne koriste, i ne libe se da pod svojim punim imenom i prezimenom, i iza svoje slike, napišu najrazličitije vrste online nasilja prema političarkama.

Media monitoring

Media monitoring, ili praćenje medija, je proces koji omogućava sistematsko prikupljanje i analizu sadržaja iz različitih medijskih izvora o temi koja je predmet interesovanja. Jedan od prvih koraka u borbi protiv bilo kojeg problema je njegovo razumijevanje, a media monitoring pruža detaljan uvid u načine na koje se žene u politici predstavljaju. Ovim pristupom možemo detektovati ne samo očigledne slučajeve nasilja, već i suptilnije oblike diskriminacije i pristrasnosti koji mogu biti jednako štetni.

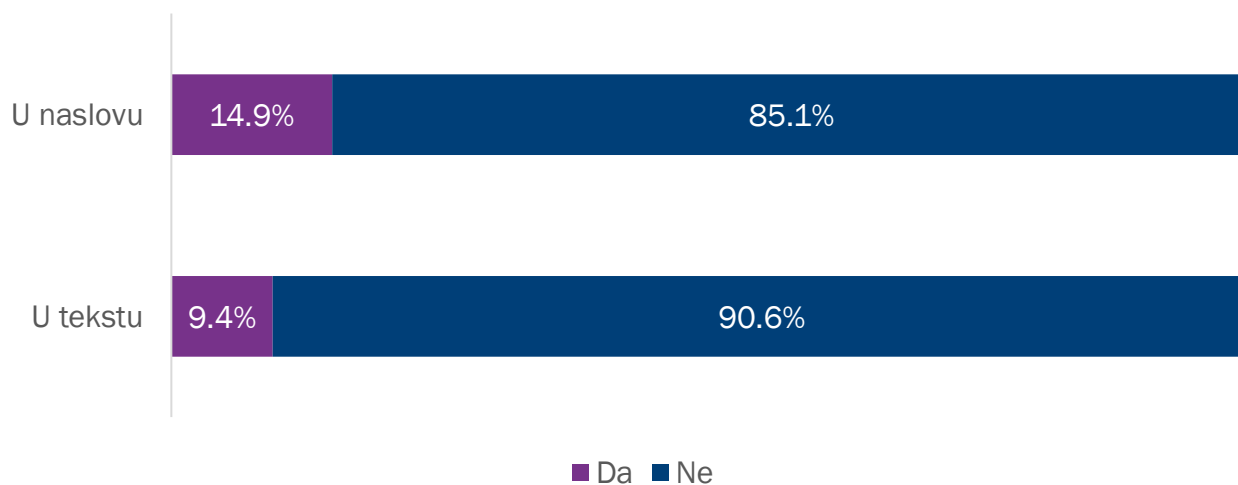
Takođe, analiza medijskih izvještaja i komentara pruža osnov za izradu strategija i kampanja koje mogu podići svijest o ovom problemu, edukovati javnost i podstaći promjene u ponašanju i stavovima. Na primjer, identifikovanjem najčešćih vrsta nasilja i platformi na kojima se ono događa, moguće je razviti specifične alate i pristupe za njihovo suzbijanje.

Da bismo pokušali da bolje razumijemo ove teme, sve članke koje smo prikupili, kao članke koji u šestomjesečnom periodu pišu direktno ili indirektno o nekoj od 13 političarki, kodirali smo svaki članak kako bismo pratili da li obiluju senzacionalizmom, predrasudama, da li novinari koji pišu koriste stereotipe o ženama, da li su u članku komentarisani fizički izgled političarke, njen privatni život, i na koncu da li novinari u crnogorskim medijima koriste rodno senzitivni jezik kada pišu o crnogorskim političarkama.

Ukupno je analizirano 4156 tekstova sa portala (U analizu su uključeni komentari sa sljedećih portala: Portal Analitika, Antena M, Borba, CDM, IN4S, RTCG, i portal Vijesti).

Najprije smo se fokusirali na senzacionalizam u medijskom izvještavanju. Senzacionalizam, za potrebe ovog istraživanja definišemo kao upotrebu provokativnih, pretjerano dramatičnih ili senzacionalnih naslova/elemenata u tekstu, koja često ima za cilj privlačenje pažnje čitalaca i povećanje broja klikova na vijest, odnosno tekst na portalu.

Grafik 60 Da li su prisutni senzacionalistički elementi u...?

Kada pišu o političarkama, mediji na portalima, u čak 15% slučajeva koriste senzacionalističke naslove. Dodatno, svaki deseti članak u tekstu sadrži neke elemente senzacionalizma.

Naslovi poput „Draginja Vuksanović Stanković vodi lavovsku bitku“ ili „Povampireno četništvo Vesne Bratić“ samo su dio naslova koje smo prepoznali kao nadasve naivan pokušaj dramatizacije ili pretjerivanja u naslovu, sa ciljem da se privuče čitalac. Slično je i sa elementima senzacionalizma unutar samih tekstova, gdje se između ostalog može pročitati:

- › „Nekakvom čudnom vrpcom sudbine Dubravka i Draginja obuhvacene su Njegoševom filozofemom da "bez budalah tupoga pogleda" ne "bi l' umovi mogli blistat sv'jetli."
- › „žrtve propagandnog terora jer su imale hrabrosti da se suprotstave povampirenom fašizmu i da svojom borbom daju primjer kako se dostojanstveno i dosljedno brane vrijednosti građanskog, sekularnog i multikulturalnog društva."

Ovaj trend senzacionalizma, kako u naslovima tako i u samom tekstu, može imati široke i dugotrajne posljedice za percepciju političkih ličnosti i politički diskurs u Crnoj Gori. On može voditi ka površnom razumijevanju političkih pitanja, gdje se pažnja javnosti skreće s bitnih na manje bitne aspekte, često sa ciljem povećanja čitanosti, a na štetu kvalitetnog informisanja javnosti.

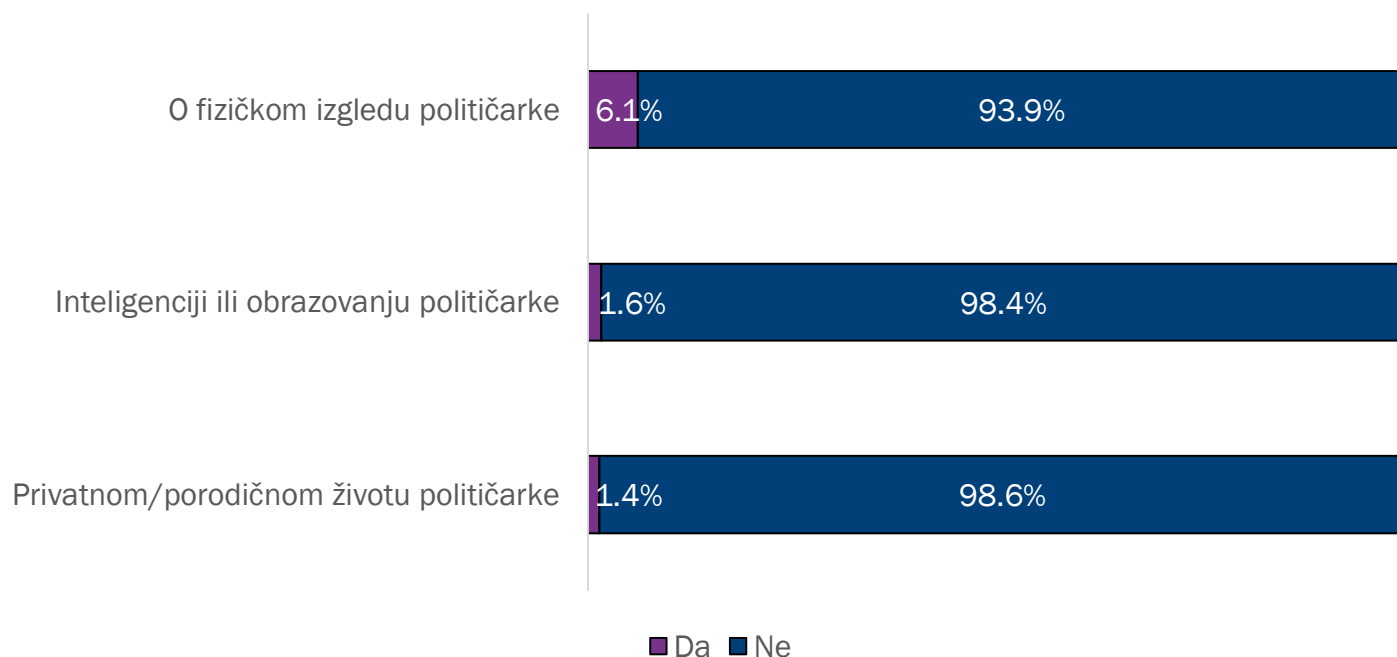
Senzacionalizam je zastupljen u znatno većoj mjeri nego stereotipi u društvu. Dok senzacionalizam ima za cilj privlačenje pažnje čitalaca kroz dramatizaciju i preuveličavanje, stereotipi služe kao pojednostavljene, često negativne asocijacije koje se pripisuju političarkama, a koje mogu uticati na percepciju te ili svih političarki među čitaocima.

U svega tri procenta slučajeva novinari su koristili stereotipe kada su pisali o političarkama. Najučestaliji primjeri uključuju nazivanje Vesne Bratić „žena četnik“ ili kada se govori političarkama kroz termine poput „žena, supruga, majka, političarka“. Ovakva vrsta referenciranja političarki prvo kroz njihove rodne uloge (kao što su "žena, supruga, majka") prije nego što se spomene njihova profesionalna uloga ("političarka"), ilustruju kako se stereotipi mogu koristiti za umanjivanje ili

diskreditovanje žena u politici. Ovakav jezik ne samo da devalvira profesionalne kvalifikacije i dostignuća žena, već takođe doprinosi održavanju rodno uslovljenih očekivanja i barijera u političkom životu.

Ogromna razlika između toga kako je kada čitaoci komentarišu na portalima ili na *Facebooku* i kada novinari pišu o političarkama vidi se u tri indikatora navedena u sljedećem grafiku.

Grafik 61 Da li se u tekstu raspravlja o...?

U znatno manjoj mjeri nego građani koji komentarišu, novinari pišu o inteligenciji ili obrazovanju političarki (1,6%), ili o privatnom/porodičnom životu političarke (1,4%). Nešto učestalije je pisanje o fizičkom izgledu političarke (6,1%), što ukazuje na prisutnost određenih stereotipa i rodno uslovljene pristrasnosti čak i među novinarima.

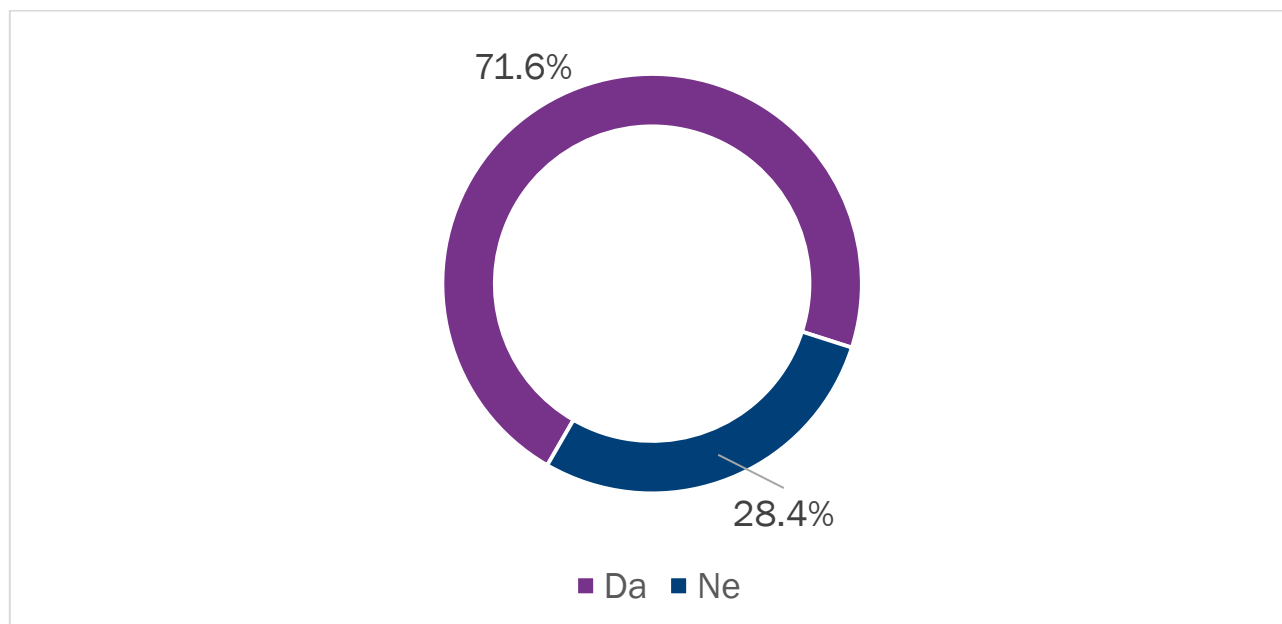
Pored toga, u 3% tekstova primijetili smo i da novinari imaju tendenciju da podrivaju uspjehe političarki u Crnoj Gori. Ovo se najčešće vidi kroz nipodoštavanje napredovanja političarke, u djelovima medijskih navoda koji problematizuju kako su političarke napredovale na neku funkciju. Tipičan primjer bi bio „Mada nije jasno kako je od zvanja samostalnog savjetnika stigla do generalne direktorice Direktorata za rad“. Ovakvim problematizovanjem nipodoštavaju se profesionalni uspjesi političarki ili se uopšte problematizuje da ona svojim znanjem i sposobnostima može napredovati i dobiti neku visoku funkciju zbog svog profesionalnog angažmana.

Crnogorski novinari nerijetko koriste određene uvrede prema političarkama ili neprimjeren jezik. Ovo se najčešće vidi u kolumnama, gdje se političarke vrijeđaju ponekad direktno („predvodnica kokainskih belvederskih bandi“ ili „ona je za savjetnicu meteorologa a ne za funkciju“). Ipak, uvrede i neprimjeren jezik najčešće su indirektno napisane o političarkama, ili jasno provejavaju kroz ton teksta ili način na koji je tekst napisan. I ovakve pojave za cilj imaju da umanje značaj političarki u Crnoj Gori, i problematizuju mogućnost da žene mogu kroz bavljanje politikom dati doprinos crnogorskom društvu.

Na kraju, analizirali smo i da li se koristi rodno senzitivni jezik u izvještavanju o političarkama. U velikoj većini slučajeva, novinari koriste rodno senzitivni jezik (na primjer „političarke“, „ministarke“ ili „liderke“). U čak 71,6% slučajeva novinari koriste rodno senzitivni jezik, dok je gotovo trećina analiziranih tekstova u kojima se ne koristi rodno senzitivni jezik.

Grafik 62 Da li se koristi rodno senzitivni jezik?

Ovaj nalaz pokazuje pozitivnu tendenciju u izvještavanju ka inkluzivnijem i pravednijem pristupu u medijima. Korišćenje izraza poput "političarke", "ministarke" ili "liderke" pomaže u prepoznavanju i afirmaciji ženskih političkih figura, čime se doprinosi raznolikosti i ravnopravnosti u javnom prostoru. Međutim, nalaz da gotovo trećina analiziranih tekstova ne koristi rodno senzitivni jezik ukazuje na potrebu za daljim napretkom u ovom području. Nedostatak rodno senzitivnog jezika može rezultirati nepravednom ili nepotpunom reprezentacijom ženskih političkih liderki, što može uticati na percepciju njihove uloge i doprinosa u društvu.

Takođe, treba imati na umu da su ovi tekstovi ipak tekstovi o političarkama, gdje je veća vjerovatnoća da će novinari koristiti rodno senzitivni jezik.

Desk istraživanje

Nasilje nad ženama u politici je zabrinjavajuće pitanje, a ova analiza ima za cilj da ga kontekstualizuje i da pruži podatke protiv njega u Crnoj Gori. Cilj je da, oslanjajući se na najbolje prakse iz cijelog svijeta, formulišemo preporuke koje mogu efikasno ublažiti i spriječiti nasilje, stvarajući sigurno i inkluzivno političko okruženje za žene u Crnoj Gori.

U sferi politike, gdje bi trebalo da napreduju različiti glasovi, sveprisutno pitanje nasilja nad ženama ostaje značajna prepreka istinskoj demokratskoj zastupljenosti. Ovo desk istraživanje započinje ključnim ispitivanjem u specifičnog kontekstu Crne Gore, sa ciljem da suoči i otkloni višestruke izazove sa kojima se žene u politici susreću. Sveobuhvatni cilj je oslanjanje na najbolju globalnu

praksu, učenje iz uspješnih strategija primijenjenih u različitim državama, i na taj način kreiranje prilagođenih preporuka za njegovanje sigurnog i inkluzivnog političkog okruženja za žene u Crnoj Gori.

Oštra realnost nasilja nad ženama u crnogorskoj političkoj sferi zahtijeva pedantnu pažnju. Slučajevi uznemiravanja, prijetnji i diskriminatorne prakse često stvaraju okruženje koje guši učešće žena u političkom diskursu. Nasilje nad ženama u politici predstavlja značajnu prepreku punom učešću žena u izbornim procesima i širem političkom angažmanu. U Crnoj Gori, Ženska Politička Mreža (ŽPM) saradivala je sa Skupštinom Crne Gore i Programom Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP) na organizovanju konferencije posvećene nasilju nad ženama u politici.⁹ Istraživanje koje je na skupu prezentovao ŽPN otkrilo je alarmantnu statistiku koja ukazuje na to da se 9 od 10 političarki u Crnoj Gori susrelo sa rodnom diskriminacijom, dok je sedam od 10 doživjelo neki oblik nasilja u vezi sa svojim političkim angažmanom. Da bismo shvatili dubinu ovih izazova, započinjemo naše istraživanje detaljnim pregledom postojeće literature, nastojeći da otkrijemo suptilne nijanse i preovlađujuće obrasce koji karakterišu nasilje nad ženama u političkom pejzažu Crne Gore. Ovo istraživanje prepoznaje hitnost usvajanja sveobuhvatnog pristupa rješavanju nasilja nad ženama u politici. Prepreke sa kojima se žene suočavaju idu dalje od fizičkog nasilja i uključuju psihološku traumu, sistemsku diskriminaciju i sve više prijetnje *online* uznemiravanjem, posebno s obzirom na tehnološki napredak u oblastima vještačke inteligencije (AI). Urgentno nije samo dijagnostifikovati problem, već i propisati djelotvorna rješenja koja su u skladu sa jedinstvenim društveno-političkim tkivom Crne Gore. U ovoj potrazi, komparativna analiza najboljih svjetskih praksi služi kao svjetionik. Svaka država nudi primjere uspjeha i izazova, pružajući neprocjenjiv uvid u spektar korišćenih strategija. Od čvrstih zakonskih okvira i politika podrške, do inovativnih kampanja podizanja svijesti i zajedničkog angažmana, globalni pejzaž nudi obilje iskustava koja se mogu iskoristiti za jačanje odgovora Crne Gore na nasilje nad ženama u politici.

Dok prelazimo kroz stranice ovog istraživanja, težimo ne samo da predstavimo kritičku analizu problema, već da poslužimo kao arhitekti promjene. Preporuke koje proizilaze iz ovog istraživanja biće pomno razrađene, imajući u vidu zamršenu međusobnu političku, kulturnu i društvenu dinamiku Crne Gore. Naš cilj je da pružimo strategije koje se mogu implementirati i koje prevazilaze teorijsko područje, osiguravajući da nisu samo teorijski zdrave, već i pragmatički izvodljive. Hitnost ovog poduhvata ne može se precijeniti. Kako Crna Gora teži političkom pejzažu koji odražava istinsku raznolikost njenog stanovništva, rješavanje nasilja nad ženama u politici postaje ne samo moralni imperativ već i strateška neophodnost. Dok se krećemo kroz najbolje svjetske prakse i nastojimo da ih utkamo u tkivo jedinstvenog konteksta Crne Gore, cilj nam je da doprinesemo transformaciji njene političke sfere u onu koja je sigurna, osnažujuća i istinski reprezentativna za sve glasove.

---

⁹ "Conference on violence against women in politics". (2021) Parliament of Montenegro website. Retrieved: <https://www.skupstina.me/en/articles/conference-on-violence-against-women-in-politics-2>

Mapiranje pojave koncepta nasilja nad ženama u politici

Da bismo mogli da se udubimo u moguće lijekove za eliminisanje nasilja nad ženama u politici, važno je imati pregled historije iza ovog koncepta. Zbog toga se ovo istraživanje osvrće na Monu Lenu Krook i njen članak „Globalne feminističke saradnje i koncept nasilja nad ženama u politici“.¹⁰ Njeno istraživanje istražuje globalnu pojavu koncepta nasilja nad ženama u politici, naglašavajući njegovo raznoliko porijeklo u Boliviji, Aziji i Keniji. Nastao iz napora izabranih žena u Boliviji kasnih 1990-ih, inicijativa umrežavanja širom Azije sredinom 2000-ih i odgovora Kenije na izbornu rodno zasnovano nasilje u kasnim 2000-im, ovaj koncept je privukao međunarodnu pažnju krajem 2000-ih i početkom 2010-ih. Članak naglašava ključnu ulogu formiranja ovog koncepta u globalnoj feminističkoj politici, ilustrujući kako su saradnja i prepoznavanje ženskih iskustava ključni za pokretanje promjena.

Nadalje, Krook navodi da su u Južnoj Aziji rasprave o nasilju nad ženama u politici započele 2006. godine, podstaknute projektom “South Asia Partnership International”. Regionalne konferencije 2007., 2008. i 2009. godine bavile su se široko rasprostranjenom diskriminacijom i nasiljem sa kojima se suočavaju žene u politici. Uz podršku međunarodnih aktera kao što su UN Razvojni fond za žene i Nacionalni demokratski institut, ove konferencije su doprinijele formulisanju Deklaracije iz Katmandua 2008. godine, pozivajući na nultu toleranciju za nasilje nad ženama u politici. Konferencije koje su uslijedile 2008. i 2009. godine bile su fokusirane na zakone, politike, uloge medija i globalne akcije za borbu protiv ovog problema.

U Keniji se koncept rodno zasnovanog nasilja na izborima pojavio kao odgovor na nasilje nad kandidatkinjama i biračima tokom izbora 2007. godine. Slučaj parlamentarne kandidatkinje Flore Terah, koja je preživjela brutalni napad, izazvao je široku pažnju. Nakon toga, osnovana je Jedinica za brzo reagovanje na izbornu nasilje zasnovano na rodu, uz podršku UNIFEM-a, da pruži medicinsku pomoć, savjetovanje o traumi i pravnu pomoć preživjelima. Ovaj koncept je evoluirao u sveobuhvatan pristup koji uključuje zakonodavstvo, obuku i kampanje podizanja svijesti javnosti, pokazujući važnost rješavanja rodno zasnovanog nasilja u izbornom kontekstu.

Krooksov članak završava naglašavanjem kritične uloge međunarodne saradnje i feminističke politike u oblikovanju diskursa o nasilju nad ženama u politici. Južnoazijske inicijative i odgovor Kenije ilustruju snagu kolektivnih napora u podizanju svijesti, razvoju okvira i mobilizaciji za promjene u globalnoj borbi protiv rodno zasnovanog nasilja u politici.

---

¹⁰ Krook, M.L. (2019). GLOBAL FEMINIST COLLABORATIONS AND THE CONCEPT OF VIOLENCE AGAINST WOMEN IN POLITICS. *Journal of International Affairs*, Vol. 72, No. 2, pp. 77-94

Najbolje prakse i preporuke za eliminaciju nasilja nad ženama u politici

Interparlamentarna unija je postavila smjernice o tome kako eliminirati seksizam, uznemiravanje i nasilje nad ženama u parlamentu.¹¹ Ovaj dokument opisuje strateški pristup u tri koraka koji ima za cilj eliminaciju seksizma, uznemiravanja i nasilja nad ženama u parlamentarnim okvirima, naglašavajući kritičnu ulogu posvećenosti rukovodstva razvoju politike i temeljnoj implementaciji. Smjernice predlažu plan u 3 koraka.

Prvi korak predstavlja mobilizaciju za akciju. Ovaj temeljni korak uključuje mobilizaciju političke volje parlamentarnog rukovodstva protiv svake tolerancije seksizma, uznemiravanja ili nasilja. Ova posvećenost se manifestuje kroz uspostavljanje međustranačke, rodno izbalansirane radne grupe sa zadatkom da transformiše parlamentarno okruženje u bezbjedan prostor sa poštovanjem. Grupa sprovodi sveobuhvatnu procjenu postojećih zakonskih okvira, politika i mehanizama za žalbe, obezbjeđujući usklađenost sa nacionalnim i međunarodnim obavezama. Važno je da se podaci prikupljaju kako bi se procijenila prevalenca različitih oblika seksističkog ponašanja i rodno zasnovanog nasilja, rješavajući prepreke prijavljivanju.

Drugi korak zahtijeva uključivanje standarda u politiku. Ovaj korak se fokusira na razvoj i dogovor o novim standardima, ugrađenim u čvrstu parlamentarnu politiku radnog mjesta. Politika obuhvata kritične elemente, uključujući definisane ciljeve, razgraničene uloge i odgovornosti, dodijeljena budžetska sredstva i procese praćenja i evaluacije. Jasno ocrta zabranjena ponašanja, pokriva sve kategorije parlamentarnog osoblja i uspostavlja preventivne mjere, usluge podrške i efikasne mehanizme za rješavanje pritužbi. Politika uključuje disciplinske sankcije, osiguravajući odgovornost za dokazane slučajeve uznemiravanja ili nasilja.

Posljednji korak se fokusira na aktivnu implementaciju politike. Komunikacija postaje najvažnija, pozivajući članove parlamenta da usklade svoje djelovanje sa principima politike. Program podizanja svijesti i obuke o sigurnosti na radnom mjestu, zdravlju i borbi protiv seksizma, uznemiravanja i nasilja je utvrđen, potencijalno obavezan. Pružaju se povjerljiva podrška i savjetodavne usluge koje se bave medicinskim, psihološkim i pravnim aspektima za žrtve. Posebne sigurnosne mjere se donose za zaštitu onih koji su izloženi prijetnjama ili nasilju. Stalno unapređenje kulture radnog mjesta, izdvajanje dovoljnih resursa, redovno praćenje i evaluacija čine sastavne komponente ovog koraka.

Dodatno, još jedno pitanje koje treba staviti u fokus je pitanje nasilja nad ženama u politici koje je sve zastupljenije tokom izbora, kada su žene koje se kandiduju za funkcije vidljivije u javnosti. Izbori predstavljaju ključnu priliku za rješavanje problema nasilja nad ženama u politici, budući da se

---

¹¹ Guidelines for the elimination of sexism, harassment and violence ... (n.d.-b).
<https://www.ipu.org/resources/publications/reference/2019-11/guidelines-elimination-sexism-harassment-and-violence-against-women-in-parliament>

povećana vidljivost učešća žena često poklapa sa povećanim brojem slučajeva nasilja. Ovo je najistaknutije prikazano u smjernicama organizacije UN Women o sprječavanju nasilja nad ženama u politici¹² gdje izvještaji pokazuju da je nakon parlamentarnih izbora u Libanu 2018. godine, tokom kojih se kandidovao istorijski broj žena, UN Women obavio intervju sa ovim kandidatkinjama kako bi dokumentovao njihova iskustva. Ovi intervjui su sastavljeni u izvještaj pod naslovom Primjenjivanje ravnopravnosti u pravima i zastupljenosti: iskustva žena na izborima za parlament u Libanu 2018. Kroz postizborne intervju, UN Women je prikupio podatke koji ukazuju na to da je značajan dio kandidatkinja iskusio nasilje u politici. Konkretno, izvještaj je otkrio da je otprilike dvije trećine intervjuisanih kandidatkinja, što predstavlja 87% od ukupno 113 registrovanih žena na listama kandidata, prijavilo da su doživjele psihičko nasilje. Ovaj oblik nasilja je uključivao prijetnje, verbalno zlostavljanje i seksualno uznemiravanje na internetu.

Rješavanje problema nasilja nad ženama u politici je najvažnije u nastojanjima da se ostvari rodna ravnopravnost u političkom predstavljanju i donošenju odluka. Izvještaj Mreže vršnjaka političkih partija (Political Party Peer Network)¹³ predstavlja intervencije za političke stranke u prevenciji i rješavanju nasilja nad ženama u politici, s ciljem povećanja učešća i zastupljenosti žena u politici i procesima donošenja odluka. Političke stranke igraju značajnu ulogu u političkom učešću žena i zaštiti od nasilja. Uprkos percepciji da se političko nasilje dešava između konkurentskih stranaka, studije otkrivaju da su partijske kolege česti počinioci. Lojalnost i izborna dinamika često predstavljaju pritisak da žene prikriju slučajeve nasilja, ometajući njihovo puno političko učešće. Imperativ je da se nasilje nad političarkama prepozna kao kršenje ljudskih prava, što podstiče efikasna rješenja. Dokument Vršnjačke mreže političkih partija daje osnovne preporuke političkim strankama da ojačaju inkluzivne napore i podrže učešće žena. To uključuje povećanje učešća žena u stranačkim strukturama, rješavanje nasilja nad ženama u politici u stranačkim propisima i stvaranje mehanizama za praćenje i podršku. Za vrijeme izbora, političke stranke snose odgovornost da osiguraju sigurnost svojih kandidata. Proaktivne mjere prije, tokom i nakon izbora su od suštinskog značaja za sprječavanje i ublažavanje nasilja nad ženama u politici. Predizborne akcije uključuju formiranje rodno uravnoteženih predizbornih timova, sprovođenje sigurnosnog planiranja i razvoj strategija za suzbijanje nasilja nad ženama u politici. Tokom perioda kampanje, stranke treba da javno podrže kandidatkinje, sankcionišu počinioce nasilja i pruže pravnu i finansijsku podršku. Postizborni napori bi trebalo da se fokusiraju na osuđivanje nasilja nad ženama u politici, osiguravanje disciplinskih mjera za prekršioce i pružanje stalne podrške kandidatkinjama.

Osim toga, ovaj uporedni pregled udubljuje se u strategije koje je usvojilo nekoliko zemalja i međunarodnih tijela za rješavanje i sprječavanje uznemiravanja u parlamentarnom okruženju. Ispitivanje inicijativa iz Francuske, Kostarike, Finske, Švedske, Republike Koreje, Evropskog parlamenta i Kanade pruža bogatu paletu pristupa u rješavanju ovog rasprostranjenog pitanja. Francuska Narodna skupština pokazuje proaktivan stav tako što uključuje poseban modul o uznemiravanju u početne sesije obuke za članove parlamenta (poslanike) na početku svakog

---

¹² UN Women. (2021) Guidance Note Preventing Violence against Women in Politics.

¹³ Political Party Peer Network. (2022). Preventing Violence Against Women in Politics. Benchmarks for Political Parties.

zakonodavnog mandata i za nove parlamentarne pomoćnike. Ovo odražava posvećenost osiguravanju radnog mjesta bez uznemiravanja kroz rano obrazovanje i podizanje svijesti. Kostarika, Finska i Švedska pokazuju zajedničku posvećenost rješavanju psihičkog i seksualnog uznemiravanja uključivanjem relevantne obuke u proces prijema za parlamentarno osoblje nakon zapošljavanja. Ovo naglašava važnost usađivanja kulture poštovanja i profesionalizma od samog početka pojedinačne poslaničke karijere. U Republici Koreji, Narodna skupština ima sveobuhvatan pristup tako što organizuje tromjesečne obuke za poslanike i osoblje. Uz obavezno učešće osoblja i prilagođenu strukturu zasnovanu na kategorijama osoblja, ova inicijativa osigurava da svi pojedinci unutar parlamentarnog ekosistema dobiju dosljednu, ciljanu obuku za borbu protiv uznemiravanja. Evropski Parlament usvaja višestruku strategiju, organizujući posebne kurseve za sprječavanje neprikladnog ponašanja i uznemiravanja. Ovi kursevi se odnose na sve članove osoblja, pružajući alate za prepoznavanje, prevenciju i borbu protiv psihičkog i seksualnog uznemiravanja. Menadžeri dobijaju dodatnu obuku za rješavanje ovih problema u okviru svojih timova, pokazujući posvećenost stvaranju okruženja na radnom mjestu s poštovanjem i profesionalnošću. Nadalje, u izradi su posebno prilagođeni kursevi za poslanike o rukovođenju i zapošljavanju osoblja, koji prepoznaju jedinstvene odgovornosti i dinamiku unutar parlamentarnih ureda.

Ovo uporedno istraživanje otkriva globalni mozaik napora u borbi protiv uznemiravanja u parlamentarnim okvirima. Različiti pristupi, u rasponu od integrisanih modula obuke do online sesija, naglašavaju zajedničku posvećenost njegovanju parlamentarnog okruženja u kome vlada poštovanje, inkluzivnost i u kome nema uznemiravanja. Kako zemlje nastavljaju da uče jedne od drugih i prilagođavaju strategije svojim jedinstvenim kontekstima, ovaj kolektivni poduhvat služi kao svjedočanstvo posvećenosti međunarodne zajednice iskorenjivanju uznemiravanja sa radnih mjesta u parlamentu. Ovaj strateški pristup ne samo da se bavi neposrednim problemima, već nastoji da transformiše parlamentarne kulture. Njegovanje sigurnog okruženja punog poštovanja, u skladu je sa širim naporima na promovisanju rodne ravnopravnosti i blagostanja u parlamentarnim okvirima. Navedeni koraci daju sveobuhvatnu mapu puta za parlamente na globalnom nivou, podstičući saradnju, dijeljenje iskustava i širenje najboljih praksi za dobrobit žena u politici.

Borba protiv nasilja nad ženama u kanadskoj politici: pregled studije slučaja

Ova studija slučaja bavi se preporukama predloženim na osnovu analize trenutnog stanja u nasilju nad ženama u kanadskoj politici.¹⁴ Ovaj izvještaj naglašava potrebu za sistemskim promjenama i saradnjom između vlada, zakonodavnih tijela, političkih partija, nevladinih organizacija, kompanija društvenih medija i kanadske javnosti kako bi se riješio ovaj duboko ukorijenjeni problem. Studija počinje priznavanjem višestrukih faktora koji doprinose nasilju nad ženama u politici, uključujući istorijske, društvene i institucionalne norme. Ističe kako androcentrični, kolonijalistički, rasistički, homofobični, transfobični, seksistički sistemi vjerovanja koji se fokusira na kompetencije i životno

¹⁴ Raney, T., Collier, C. N., Lore, G., & Spender, A. (2023). Democracy during #MeToo: Taking Stock of Violence Against Women in Canadian Politics. <https://doi.org/10.32920/23992578>

doba održavaju nasilje na političkim radnim mjestima. Izvještaj naglašava uticaj izrazito stranačkih zakonodavnih tijela u kojima dominiraju muškarci, naglašavajući potrebu za kulturnim promjenama i povećanom raznolikošću u političkom predstavljanju.

Prva preporuka poziva Vladu Kanade da usvoji rezoluciju UN kojom se afirmišu napori da se eliminiše nasilje nad ženama i djevojkama u politici. Ovo uključuje ugrađivanje novog prekršaja u izborne zakone kako bi se zabranilo zastrašivanje, posebno prijetnje seksualiziranim nasiljem. Osim toga, izvještaj predlaže istraživanje kako kompanije društvenih medija mogu igrati ulogu u suzbijanju nasilja nad ženama na internetu u politici.

Studija predlaže eksplicitne politike za borbu protiv seksualnog uznemiravanja na radnim mjestima u parlamenta, koje nadgleda nezavisno tijelo kako bi se osigurala nepristrasnost. Ove politike treba da pokriju čitavu parlamentarnu zajednicu, uključujući osoblje, izvođače, pripravnike, volontere i druge. Izvještaj se takođe zalaže za jasnu definiciju nasilja nad ženama u politici i reviziju parlamentarnih pravila koja doprinose seksističkoj kulturi.

Političke stranke se pozivaju da usvoje interne politike koje zabranjuju seksualno uznemiravanje, uključujući jasne odredbe i procedure. Preporuke takođe pozivaju stranke da zauzmu javni stav protiv nasilja, zabranjuju poznatim uznemiravačima da se kandiduju ili obavljaju funkciju, i implementiraju strategije za regrutovanje različitih kandidata.

Studija naglašava potrebu za snažnim, interseksionalnim istraživanjem nasilja nad ženama u politici, što bi riješilo nedostatak podataka i standardnih indikatora. Da bi se pratile date preporuke i razumjelo da li one imaju ikakvog uticaja na borbu protiv nasilja nad ženama u politici, moraju se pratiti indikatori. Ohrabruje se saradnja među zajednicama zagovarača, uključujući javne kampanje, obećanja kandidata i istraživanja javnog mnijenja. Ova studija slučaja naglašava hitnu potrebu za sveobuhvatnim i zajedničkim djelovanjem u borbi protiv nasilja nad ženama u kanadskoj politici. Preporuke daju mapu puta za systemske promjene i kolektivne napore da se stvori političko okruženje koje je sigurno, inkluzivno i bez rodno zasnovanog nasilja.

Specifične preporuke za slučaj Crne Gore

Posljednjih godina, pitanje nasilja nad ženama u politici sve više se prepoznaje kao značajna prepreka punom i ravnopravnom učešću žena u političkim procesima širom svijeta. Uprkos iskoracima ka rodnoj ravnopravnosti, žene se i dalje suočavaju sa različitim oblicima nasilja, prinude i zastrašivanja kada teže ili zauzimaju političku funkciju. Crna Gora se, kao i mnoge druge zemlje, bori sa ovim sveprisutnim izazovom, koji ne samo da podriva demokratske principe jednakosti i zastupljenosti, već i ugrožava osnovna prava i sigurnost žena u političkoj sferi. Prepoznajući hitnost rješavanja nasilja nad ženama u politici, ovaj izvještaj predstavlja sveobuhvatan set preporuka posebno skrojenih za Crnu Goru.

Oslanjajući se na najbolje međunarodne prakse i uvide stručnjaka, ove preporuke nude strateške puteve za borbu protiv nasilja nad ženama u politici i stvaranje inkluzivnijeg i pravednijeg političkog

okruženja. Od jačanja zakonskih okvira do podizanja svijesti, izgradnje kapaciteta i pružanja usluga podrške, svaka preporuka je osmišljena tako da se bavi nasiljem nad ženama u politici na sveobuhvatan i sistematičan način. Implementacijom ovih preporuka, Crna Gora ima priliku da unaprijedi učešće i zastupljenost žena u politici uz očuvanje njihovih prava i dostojanstva. Štaviše, rješavanje nasilja nad ženama u politici nije samo pitanje pravde i ljudskih prava, već i ključni korak ka izgradnji demokratskijeg i inkluzivnijeg društva. Kao takvi, usaglašeni naponi političkih lidera, organizacija civilnog društva i drugih zainteresovanih strana su od suštinske važnosti za postizanje značajnih promjena i stvaranje političkog pejzaža u kojem svi pojedinci, bez obzira na pol, mogu u potpunosti da ostvare svoja prava i doprinesu napretku nacije.

Jačanje pravnog i političkog okvira

Donošenje sveobuhvatnog zakonodavstva specifičnog za nasilje nad ženama u politici je ključno za pružanje jasnog pravnog sredstva za žrtve i osiguranje odgovornosti za počinioce. Takvi zakoni ne samo da treba da definišu različite oblike nasilja, već i da utvrde stroge kazne i zaštitne mjere. Osim toga, snažne politike unutar političkih partija i vladinih institucija su od suštinskog značaja za postavljanje jasnih smjernica za prevenciju i rješavanje nasilja nad ženama u politici, uključujući protokole za prijavu incidenata i mehanizme za istragu i sankcionisanje počinitelaca. Ove politike treba redovno revidirati i ažurirati kako bi se uzimali u obzir izazovi i najbolje prakse. Zakoni u ovoj oblasti trebalo bi da uzimaju u obzir tehnološki napredak koji se stalno mijenja i da uključuju revizije za zaštitu žena od nasilja na mreži izazvanog AI tehnologijama i korištenjem “deepfakesa” u slikama i/ili video zapisima. Britanska zastupnica Vicky Ford u svom članku¹⁵ bavi se zabrinjavajućim porastom nasilja nad ženama u politici, pogoršanom proliferacijom zlostavljanja na internetu i potencijalnim uticajima vještačke inteligencije na demokratiju. Ford ističe alarmantan trend internetskih prijetnji usmjerenih na političare, posebno žene, što ne samo da odvraća žene od učešća u politici, već i podriva demokratske principe. Ona naglašava potrebu za ažuriranim mjerama za rješavanje nasilja nad ženama u politici, navodeći uvođenje novih mjera zaštite u Ujedinjenom Kraljevstvu i izradu zakona o sigurnosti na internetu. Zakon o sigurnosti na mreži, koji je predstavilo Ujedinjeno Kraljevstvo, prijedlog je zakona koji ima za cilj reguliranje internetskih platformi kako bi se osiguralo sigurnije onlajn okruženje za korisnike, posebno u pogledu štetnog sadržaja i uvredljivog ponašanja. Zakonom se nastoji pozvati kompanije društvenih medija na odgovornost za sadržaj koji se dijeli na njihovim platformama i nametnuti strože mjere za borbu protiv štetnih internetskih aktivnosti.

U Latinskoj Americi, Međuamerička konvencija o prevenciji, kažnjavanju i iskorenjivanju nasilja nad ženama (1994.) služi kao kamen temeljac za zaštitu političkih prava žena, kako je navedeno u Članu 5. Nakon ratifikacije ove konvencije, zemlje u regionu krenule su sa sveobuhvatnim zakonskim reformama za rješavanje nasilja nad ženama (VAW), neke sa proširenim krivičnim zakonima kako bi uključili posebne odredbe o krivičnim djelima nasilja nad ženama. Naime, Bolivija je 2012. godine usvojila prvi zakon u svijetu posvećen borbi protiv nasilja nad ženama u politici, poznat kao Zakon br. 243. Ovaj značajan zakon definiše 17 različitih akata nasilja nad ženama u politici i izriče kazne,

¹⁵ Ai-4/5: On violence against women in politics, identify best practice ... (n.d.-a).

<https://www.ipu.org/news/voices/2023-11/ai-45-violence-against-women-in-politics-identify-best-practice-and-share-it>

istovremeno uspostavljajući mehanizme za praćenje i nadzor implementacije, kao što je Nacionalni opservatorijum za rodna pitanja. Nadovezujući se na primjer Bolivije, Međuamerička komisija žena (CIM) objavila je model zakona i protokol za političke stranke 2017. godine, oslanjajući se na regionalna iskustva. Iako Argentina i Salvador priznaju pojavu političkog nasilja, ono nije eksplicitno definisano kao uznemiravanje ili rodno zasnovano nasilje u njihovim zakonima. Međutim, druge zemlje poput Ekvadora, Meksika, Paname, Paragvaja i Urugvaja integrisale su političko nasilje u svoje zakone o rodno zasnovanom nasilju, a Ekvador je čak klasifikovao nasilje nad ženama u politici kao izborni prekršaj 2020. godine, signalizirajući sve veće prepoznavanje ovog problema širom regiona.

Svijest i obrazovanje

Kampanje podizanja svijesti širom zemlje igraju vitalnu ulogu u promjeni društvenih stavova prema nasilju nad ženama u politici i podsticanju podrške rodnoj ravnopravnosti. Ove kampanje bi trebalo da budu usmjerene na različite aktere, uključujući političke aktere, organizacije civilnog društva, medije i širu javnost, i da koriste različite medije kao što su televizija, radio, društvene mreže i programe za širenje zajednice. Štaviše, integrisanje obrazovanja o rodnoj ravnopravnosti i nasilju nad ženama u prevenciji politike u školske programe pomaže u usađivanju vrijednosti poštovanja, jednakosti i nenasilja od malih nogu, doprinoseći dugoročnoj promjeni kulture.

Nekoliko zemalja je preduzelo korake za podizanje svijesti i rješavanje problema uznemiravanja i političkog nasilja unutar svojih parlamentarnih institucija. U Austriji, parlamentarci i osoblje mogu dobiti povjerljive savjete nezavisnih stručnjaka, s fokusom na prevenciju i njegovanje okruženja punog poštovanja kroz kampanje podizanja svijesti. Bolivija je uspostavila specijalnu parlamentarnu komisiju protiv uznemiravanja i političkog nasilja, uz podršku međunarodnih organizacija, doprinoseći naporima za podizanje svijesti. U Bosni i Hercegovini, opština Stari Grad izmijenila je svoje etičke kodekse kako bi zabranila seksualno uznemiravanje, s ciljem podizanja svijesti o ovom pitanju među izabranim zvaničnicima i javnosti. Kanada je usvojila Kodeks ponašanja za članove Donjeg doma, koji ima za cilj podizanje svijesti o seksualnom uznemiravanju i promovisanje okruženja bez uznemiravanja kroz obrazovne inicijative. U Francuskoj, Senat je izmijenio svoj Poslovnik i usvojio plan protiv uznemiravanja naglašavajući kampanje za podizanje svijesti kako bi se promovisalo ponašanje puno poštovanja i spriječilo uznemiravanje. Ove inicijative naglašavaju važnost podizanja svijesti o stvaranju sigurnijeg okruženja sa više poštovanja unutar parlamentarnih institucija.

Izgradnja kapaciteta

Sveobuhvatni programi obuke su od suštinskog značaja za opremanje članova političkih partija, izbornih zvaničnika, agencija za provođenje zakona i pravosudnog osoblja znanjem i vještinama potrebnim za efikasno rješavanje nasilja nad ženama u politici. Ovi programi treba da pokrivaju teme kao što su prepoznavanje različitih oblika nasilja, osjetljivo reagovanje na žrtve, sprovođenje preventivnih mjera i primjena relevantnih zakona i politika. Specijalizovana obuka za političarke treba da se fokusira na jačanje njihove bezbjednosne svijesti, izgradnju otpornosti i pružanje praktičnih alata za bezbjedno kretanje u političkim prostorima.

Nalazi Nacionalnog demokratskog instituta (NDI)¹⁶ otkrivaju da žene u političkim partijama češće i u različitim oblicima svjedoče nasilju u odnosu na muškarce, posebno na opštinskom nivou gdje preovlađuje psihičko i ekonomsko nasilje. Kako žene napreduju unutar stranačke hijerarhije, slučajevi nasilja imaju tendenciju porasta. Muški članovi stranke i stranačko rukovodstvo identifikovani su kao glavni počinioci nasilja nad ženama. Uprkos postojanju mehanizama prijavljivanja unutar stranaka, oni se često percipiraju kao nepristupačni i neefikasni, što dovodi do toga da značajan dio nasilja ostaje neprijavljen. Žene obično interno prijavljuju incidente stranačkim vlastima umjesto da traže spoljnu intervenciju od strane policije. Postoji poziv da stranačko rukovodstvo preuzme veću odgovornost i efikasnije rješava ova pitanja.

Zelena stranka Finske implementirala je sveobuhvatne mjere i alate za borbu protiv nasilja nad ženama u politici, čime je povećala izgradnju kapaciteta unutar političkih partija. Ove inicijative¹⁷ obuhvataju prevenciju, zaštitu, prijavljivanje i individualizovane odgovore na nasilje. Kroz mjere kao što su ugovori sa kandidatima koji obavezuju na nediskriminatornu kampanju, obuku o sigurnosti i sigurnosti za kandidate i sesije o sigurnosti na internetu, stranka povećava kapacitet svojih članova da prepoznaju, spriječe i reaguju na nasilje. Štaviše, uspostavljanje sigurnih prostora u stranačkim događajima i pružanje usluga *online* podrške dodatno doprinose izgradnji okruženja podrške i inkluzivnosti unutar stranke. Osim toga, određene tačke za prijavu nasilja unutar stranke, smjernice za prijavu nasilja na mreži i upućivanje na eksterne službe podrške olakšavaju proces prijavljivanja i osiguravaju da žrtve dobiju odgovarajuću pomoć. Usvajanjem ovih mjera, Zelena stranka Finske pokazuje proaktivan pristup rješavanju nasilja nad ženama u politici i podstiče izgradnju kapaciteta unutar političkih stranaka kako bi se stvorili sigurniji i inkluzivniji prostori za sve članice.

Prikupljanje podataka i istraživanje

Sveobuhvatno istraživanje i prikupljanje podataka su od suštinskog značaja za tačno razumijevanje rasprostranjenosti i dinamike nasilja nad ženama u politici u Crnoj Gori. Ovo uključuje sprovođenje anketa, intervjuja i fokus grupa za prikupljanje kvalitativnih i kvantitativnih podataka o iskustvima žena u politici. Uspostavljanje sistematičnih mehanizama za praćenje i izvještavanje omogućava kontinuirano praćenje incidenata i trendova, informisanje o kreiranju politike zasnovane na dokazima i ciljanim intervencijama. Pored toga, nalazi istraživanja treba da se široko distribuiraju kako bi se podigla svijest i mobilisala podrška za efikasno rješavanje nasilja nad ženama u politici.

Sistematično prikupljanje podataka omogućava identifikaciju obrazaca i trendova vezanih za nasilje nad ženama u politici. Kroz ankete, intervjuje i druge istraživačke metode, naučnici mogu steći uvid u učestalost, vrste, počiniocice i kontekste takvog nasilja. Analizom ovih podataka, zainteresovane strane stižu dublje razumijevanje osnovne dinamike, što im omogućava ciljane intervencije za rješavanje specifičnih oblika nasilja i njihovih osnovnih uzroka. Nalazi istraživanja služe kao ključna

¹⁶ "No Party to Violence: Analyzing Violence against Women in Political Parties". (2018). National Democratic Institute (NDI). Retrieved: https://www.ndi.org/sites/default/files/NDI_No_Party_to_Violence_ReportFinal.pdf

¹⁷ OSCE . (n.d.). (publication). Addressing Violence against Women in POLITICAL PARTIES . Retrieved from chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.osce.org/files/f/documents/4/d/532193_1.pdf.

osnova za razvoj politika i zakona usmjerenih na rješavanje nasilja nad ženama u politici. Pružajući empirijske dokaze o rasprostranjenosti i uticaju takvog nasilja, istraživanje daje informacije o formulisanju pravnih okvira i institucionalnih odgovora. Nalazi istraživanja služe kao moćan alat za zagovaranje za organizacije i aktiviste koji rade na borbi protiv nasilja nad ženama u politici. Empirijski dokazi mogu služiti kao podrška u kampanjama zagovaranja, aktivnostima lobiranja i u mobilisanju aktera da djeluju. Predstavljanjem uvjerljivih podataka o rasprostranjenosti i posljedicama nasilja, zastupnici mogu dati uvjerljiv argument za promjenu politike, dodjelu resursa i institucionalnu reformu kako bi se riješilo ovo kritično pitanje.

Prikupljanje podataka i istraživanje igraju fundamentalnu ulogu u borbi protiv nasilja nad ženama u politici. Dok nastavljamo da se suočavamo sa ovim višestrukim izazovom, pristupi zasnovani na informacijama iz istraživanja nude put ka većoj rodnoj ravnopravnosti, demokratskom upravljanju i poštovanju ljudskih prava u političkim prostorima širom svijeta.

Zaključak

Nasilje nad ženama u politici predstavlja globalni problem koji je nerijetko samo posljedica duboko ukorijenjene rodne neravnopravnosti u društvu i brojnih strukturnih barijera koje onemogućavaju punu političku participaciju i liderstvo žena. Ovo istraživanje detaljno osvjetljava različite aspekte i dinamiku ove vrste nasilja u političkom kontekstu Crne Gore, pružajući uvid u njegove uzroke, manifestacije i posljedice. Iako postoji napredak u smislu povećanja broja žena u politici, rezultati ukazuju na to da sam brojčani porast ne garantuje smanjenje nasilja nad ženama u politici. Praksa pokazuje da se nerijetko dešava i suprotno, te da više žena u politici može značiti i više „meta“ u javnom prostoru.

Rodne uloge i stereotipi čvrsto su ukorijenjeni u Crnoj Gori, što se odražava na percepciju sposobnosti žena da budu politički lideri. Stavovi koji favorizuju tradicionalne uloge žena kao majki i domaćica, te predrasude o navodnoj manjoj kompetentnosti žena za politiku i liderstvo, doprinose stvaranju neprijateljskog okruženja za žene u politici. Ovi stavovi ne samo da marginalizuju žene već ih i izlažu većem riziku od nasilja i diskriminacije.

Online nasilje se ističe kao posebno značajan izazov u modernom digitalizovanom društvu, gdje društvene mreže i medijske platforme postaju arene za izražavanje agresije i širenje negativnih narativa o ženama u politici. Ova vrsta nasilja nije samo direktna prijetnja sigurnosti i dobrobiti pojedinaca već takođe podriva temelje demokratskog diskursa, slobode izražavanja i ravnopravnog političkog učešća.

Medijska zastupljenost žena u politici igra ključnu ulogu u oblikovanju javnog mišljenja i stavova prema njihovoj ulozi u politici. Kritička analiza medijskog izvještavanja pokazuje da mediji često doprinose senzacionalizmu, stereotipima i rodno pristrasnom izvještavanju, što može dodatno normalizovati nasilje nad ženama u politici.

Zaštita žena u politici od nasilja zahtijeva multidisciplinarni pristup koji uključuje zakonodavne reforme, izgradnju institucionalnih kapaciteta, obrazovne programe i kampanje za podizanje svijesti građana. Neophodno je stvoriti snažne mehanizme zaštite i podrške žrtvama, te promovirati kulturu nulte tolerancije prema svim oblicima nasilja.

Važno je naglasiti da borba protiv nasilja nad ženama u politici nije samo pitanje zaštite individualnih prava žena već je esencijalni aspekt izgradnje demokratskijeg, inkluzivnijeg i pravednijeg društva. Povećanje političke participacije žena i njihova zaštita od nasilja doprinosi ne samo rodnoj ravnopravnosti već i jačanju demokratskih institucija, poboljšanju kvaliteta političkog odlučivanja i promociji sveukupnog društvenog razvoja.

Mnoštvo podataka u ovom izvještaju pozivaju na hitno i koordinisano djelovanje svih sektora društva - od vlade, političkih partija, pravosudnih organa, medijskih kuća, do civilnog društva i međunarodne zajednice.

Westminster Foundation for Democracy (WFD) is the UK public body dedicated to supporting democracy around the world. Operating internationally, WFD works with parliaments, political parties, and civil society groups as well as on elections to help make countries' political systems fairer, more inclusive and accountable.

www.wfd.org

[@WFD_Democracy](https://twitter.com/WFD_Democracy)

[@WestminsterFoundation](https://www.facebook.com/WestminsterFoundation)

WFD

Westminster Foundation for Democracy is an executive Non-departmental Public Body sponsored by the Foreign, Commonwealth & Development Office.

Foreign, Commonwealth
& Development Office